

Aleksander Vališer
Helena Zupančič

Družboslovje 8

Učbenik za 8. razred osnovne šole
Prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Družboslovje 8

Učbenik za 8. razred osnovne šole
Prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom

Aleksander Vališer
Helena Zupančič

DRUŽBOSLOVJE 8

Učbenik za 8. razred osnovne šole
Prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom

Avtorja: mag. Aleksander Vališer, Helena Zupančič

Strokovni recenzenti: mag. Milena Košak Babuder, Vojko Kunaver, Igor Lipovšek, Emilija Mrlak,

Lektorica: Alenka Kozinc

Urednici: Nina Kozinc, mag. Darinka Ložar

Zemljevidi: Monde neuf d.o.o., Založba Modrijan (Spoznavajmo Evropo in Azijo, 2007), Mladinska knjiga (Geografija Evrope, 1996), Državna založba (Šolski zgodovinski atlas, 1994), Urad vlade RS za komuniciranje

Ilustracije: Alenka Vuk, Andreja Peklar

Fotografije: iStock, Željko Kozinc, Tomaž Lauko (fotodokumentacija Narodnega muzeja Slovenije), Jožef Mrak (fotodokumentacija Mestnega muzeja Idrija), NUK, p. Branko Petauer, Tamino Petelinšek, Pivovarski muzej (Ljubljana), Darko Viler (fotodokumentacija Mestnega muzeja Idrija), fotodokumentacija Tehničnega muzeja Slovenije, fotodokumentacija Slovenskega etnografskega muzeja, Matjaž Prešeren (fotodokumentacija Tolminskega muzeja); www.en.wikipedia.org, www.de.wikipedia.org, www.si.wikipedia.org, www.geog.ucsb.edu, www.mani.org.gr, www.hevardi.com

Oblikovanje: Borut Ivanišević, Žiga Valetič, Studio Zenit

Računalniški prelom: Kočevski tisk Kočevje d.d

Izdal: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Predstavnik: mag. Gregor Mohorčič

Izvedba: RACMAN Audio Video Studio d. o. o.

Naklada 120 izvodov

Ljubljana, 2009, prva izdaja

Učbenik je izdan s finančno pomočjo Ministrstva Republike Slovenije za šolstvo in šport

ISBN 978-961-234-756-7

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

913(4)(075.2)(086.034.44)
94(075.2)(086.034.44)

VALIŠER, Aleksander

Družboslovje 8 [Elektronski vir] : učbenik za 8. razred osnovne šole : prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom / Aleksander Vališer, Helena Zupančič ; ilustracije Alenka Vuk, Andreja Peklar ; fotografije iStock ... [et al.] - 1. izd. - Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

ISBN 978-961-234-756-7
1. Zupančič, Helena, 1968-
244959488

Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje je na svoji 123. seji dne 18. 6. 2009 na podlagi 25. člena Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 115/03 – ZOVFI-UPB3) in 15. člena Pravilnika o potrjevanju učbenikov (Ur. l. RS, št. 57/06) – v nadaljevanju Pravilnik – sprejel sklep št. 6130-1/2009/128 o potrditvi učbenika DRUŽBOSLOVJE 8, učbenik za 8. razred osnovne šole, prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom.

©Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009

Vse pravice pridržane. Brez pisnega dovoljenja založnika ni dovoljeno nobenega dela te knjige kakor koli reproducirati, kopirati ali kako drugače razširjati. Ta prepoved se nanaša tako na mehanske oblike reprodukcije (fotokopiranje) kot na elektronske (snemanje ali prepisovanje na kakršni koli pomnilniški medij).

KAZALO

UVOD 7

GEOGRAFSKI DEL..... 8

1 EVROPA..... 9

1.1 LEGA EVROPE.....	10
1.2 POVRŠJE EVROPE.....	12
1.3 GEOGRAFSKE ENOTE EVROPE.....	15
1.4 PONOVI MO.....	17

2 JUŽNA EVROPA..... 19

2.1 DRŽAVE JUŽNE EVROPE.....	20
2.2 POVRŠJE JUŽNE EVROPE.....	20
2.3 PODNEBJE IN RASTLINSTVO.....	22
2.4 GOSPODARSTVO.....	24
2.5 PONOVI MO.....	28

3 SREDNJA EVROPA..... 31

3.1 DRŽAVE SREDNJE EVROPE.....	32
3.2 POVRŠJE SREDNJE EVROPE.....	33
3.3 PODNEBJE IN RASTLINSTVO.....	35
3.4 PANONSKA KOTLINA.....	37
3.4.1 PODNEBJE IN RASTLINSTVO.....	37
3.4.2 VODOVJE.....	38
3.4.3 GOSPODARSKI POMEN.....	39
3.5 ALPE.....	40
3.5.1 PODNEBJE IN RASTLINSTVO V ALPAH.....	41
3.5.2 GOSPODARSKI POMEN.....	43
3.6 SREDOGORJA S KOTLINAMI, NEMŠKO-POLJSKO NIŽAVJE IN KARPATI.....	44
3.6.1 KARPATI.....	45
3.6.2 SREDOGORJA S KOTLINAMI.....	46
3.6.3 NEMŠKO-POLJSKO NIŽAVJE.....	48
3.7 PONOVI MO.....	49

4 ZAHODNA EVROPA..... 53

4.1 DRŽAVE ZAHODNE EVROPE.....	54
4.2 POVRŠJE ZAHODNE EVROPE.....	56
4.3 PODNEBJE IN RASTLINSTVO.....	58
4.4 GOSPODARSTVO.....	60
4.5 PONOVI MO.....	64

5 SEVERNA EVROPA..... 67

5.1 DRŽAVE SEVERNE EVROPE.....	68
--------------------------------	----

5.2 POVRŠJE IN VODOVJE	70
5.3 PODNEBJE IN RASTLINSTVO	73
5.4 GOSPODARSTVO	77
5.5 PONOVI MO	79
6 VZHODNA EVROPA.....	81
6.1 DRŽAVE VZHODNE EVROPE.....	82
6.2 POVRŠJE IN VODOVJE	83
6.3 PODNEBJE IN RASTLINSTVO	85
6.4 GOSPODARSTVO	88
6.5 PONOVI MO	90
7 EVROPA KOT CELOTA.....	93
7.1 EVROPSKA UNIJA.....	93
7.2 PREBIVALSTVO, VERE IN JEZIKI.....	95
7.3 ZANIMIVOSTI EVROPE.....	99
7.4 PONOVI MO	103
ZGODOVINSKI DEL	106
1 ZGODOVINA	107
2 SAMOSTANI IN CERKVE KOT VERSKA IN KULTURNA SREDIŠČA.....	109
2.1 PONOVI MO	113
3 TURŠKI VPADI	115
3.1 PONOVI MO	119
4 KMEČKI UPORI.....	121
4.1 PONOVI MO	124
5 REFORMACIJA NA SLOVENSKEM.....	127
5.1 PONOVI MO	130
6 ZAČETKI OBRTI IN INDUSTRIJE.....	133
6.1 FUŽINARSTVO IN RUDARSTVO	134
6.2 TRGOVINA IN TOVORNIŠTVO.....	136
6.3 BRODARJENJE IN SPLAVARJENJE	138
6.4 GLAŽUTE.....	139
6.5 PONOVI MO	140
7 ŽIVLJENJE SLOVENCEV V HABSBURŠKI MONARHIJI DO	
PRVE SVETOVNE VOJNE.....	143
7.1 PONOVI MO	147

Poznaš celino, na kateri živiš? Veš, kako je Evropa razdeljena in hkrati povezana? Katere so evropske države in katere jezike govorijo prebivalci teh držav? Zakaj pomaranče ne rastejo v Rusiji? Zakaj se v nekaterih morjih lahko kopamo, v drugih pa ne?

Ali veš, kdaj smo Slovenci dobili svojo prvo knjigo? Ali veš, s katerimi obrtmi so se včasih ukvarjali ljudje? Ali morajo tudi danes otroci delati v rudnikih? Ali vozijo še vedno enaki vlaki kot nekoč? Kdo je »kriv«, da hodiš v šolo?

Na ta in podobna vprašanja boš našel odgovore v učbeniku, ki je pred tabo. V letošnjem letu boš na poučen način spoznaval Evropo, izvedel pa boš tudi veliko zanimivega o zgodovini Slovencev.

V učbeniku se boš srečal z različnimi majhnimi sličicami. Naj ti pojasniva, kaj pomenijo.

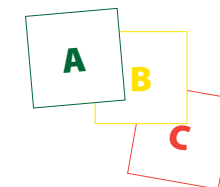

Ta slička označuje veliko dejavnosti in nalog, ki te čakajo v učbeniku. Z njimi boš sam prišel do mnogih odgovorov in rešitev. Včasih boš moral pobrskati po različnih knjigah in internetu.

Ta slička je znak za slovarček. V njem razlagava nove neznane pojme.

V rubriki **ALI VEŠ,** sva pripravila razne zanimivosti, ki bodo širile tvoje znanje.

Na koncu vsakega poglavja pa te čaka kviz, s katerim boš preveril, kaj si se naučil.

Vsaka naloga ima natančna navodila. Poskušaj jih upoštevati.

Pozoren pa bodi tudi na to, da v učbenik ne vpisuješ ničesar, saj ga bodo za tabo uporabljali še drugi učenci in učenke.

Odpravimo se skupaj novemu znanju in dogodivščinam naproti.

Avtorja

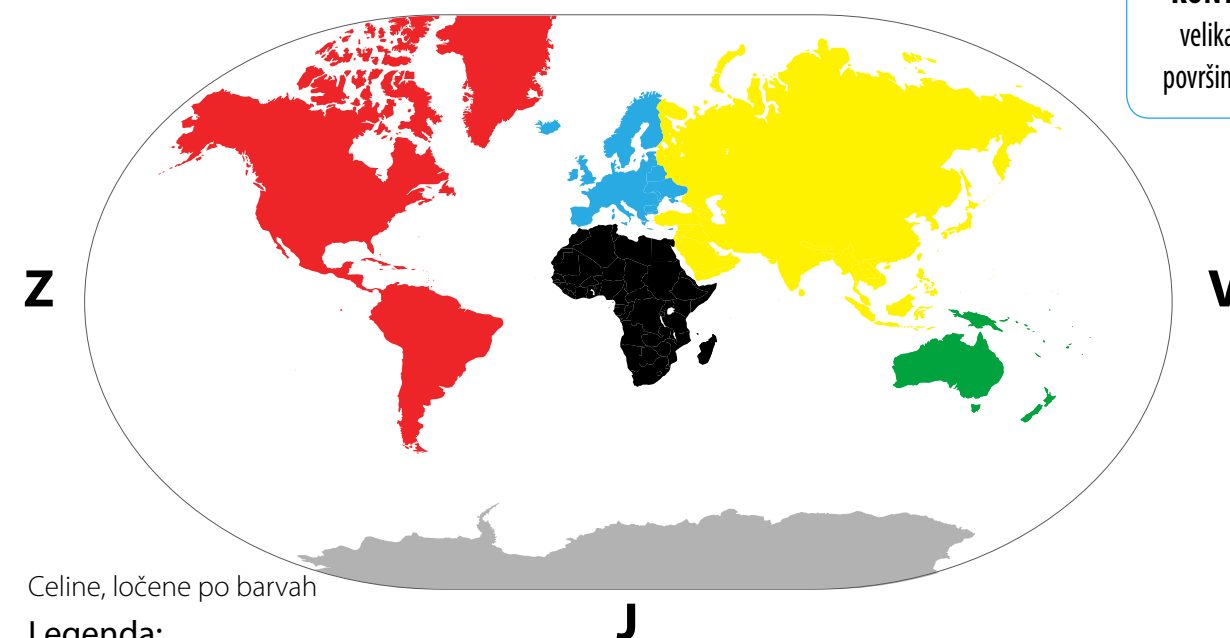

Razdelite se v dvojice. S sošolcem se pogovorita, na kateri celini živita. Kaj že vesta o tej celini? Svoje ugotovitve predstavita sošolcem.

V letošnjem šolskem letu boš podrobneje spoznal Evropo. Evropa je **celina** ali **kontinent**, na katerem se nahaja tudi Slovenija. Evropa spada k manjšim celinam. Gospodarsko je najbolj razvita in tudi gosto poseljena z različnimi narodi.

CELINA ali **KONTINENT** je velika sklenjena površina kopnega

Celine, ločene po barvah

Legenda:

AZIJA
 EVROPA
 AVSTRALIJA
 SEVERNA IN JUŽNA AMERIKA
 ANTARTIKA
 AFRIKA

Dobro si oglej spodnjo preglednico. V njej so prikazani podatki o velikosti posameznih celin in številu prebivalcev na njih.

Celina	Površina (v milijonih km ²)	Število prebivalcev
AZIJA	44,4	4010 milijonov
AFRIKA	30,3	944 milijonov
SEVERNA AMERIKA	24,2	523 milijonov
JUŽNA AMERIKA	17,8	381 milijonov
ANTARKTIKA	13,2	4 tisoč
EVROPA	10,5	733 milijonov
AVSTRALIJA	8,5	34 milijonov

Primerjava celin po velikosti in številu prebivalcev

Primerjaj celine po velikosti. Katera celina je največja in katera najmanjša? Na katerem mestu je Evropa po velikosti? V pomoč naj ti bo tudi preglednica na prejšnji strani. Katera celina ima največ prebivalcev? Katera najmanj? Razloži, zakaj misliš, da je tako.

V knjižnici poišči, kako je Evropa dobila svoje ime. Ugotovitve napiši in predstavi sošolcem.

1.1 | LEGA EVROPE

Na spodnjih dveh slikah je z rdečo črto označen **ekvator**. To je črta, ki navidezno razdeli Zemljo na dve polovici – **polobli**: na **SEVERNO** in na **JUŽNO**.

POLOBLA –
polovica Zemlje

Karta sveta z ekvatorjem

Slika Zemlje z narisanim ekvatorjem.

Na zgornjih slikah najprej poišči Evropo, nato pa ugotovi, na kateri polobli je. Pomagaj si z globusom.

Pogled na zemljevid kaže, da celini Evropa in Azija nista ločeni. Skupaj tvorita eno samo celino, ki jo imenujemo **EVRAZIJA**. To ime se redko uporablja. Evropa in Azija se razlikujeta tako kulturno, politično, gospodarsko kot socialno.

Meje Evrope:

- na JUGU je **Sredozemsko morje**,
- na ZAHODU **Atlantski ocean**,
- na SEVERU **Severno ledeno morje** in
- na VZHODU **Azija**.

Vse meje si oglej na zemljevidu ali v atlasu. Zapiši, kaj si ugotovil. So vse meje kopne?

Tri meje Evrope (sever, zahod in jug) potekajo po morjih, le na vzhodu poteka po kopnem. Meja med Evropo in Azijo v pokrajini ni izrazita, poteka pa po **gorovju** in **reki Ural**, **Kaspijskem morju** in **Črnem morju**.

Na zemljevidu pokaži, kje poteka meja med Evropo in Azijo (kot je opisano).

Nordkap (Norveška)
– skrajna S-točka

Rt Roca (Portugalska)
– skrajna Z-točka

Jekaterinburg (Rusija)
– skrajna V-točka

Rt Matapan: (Grčija)
– skrajna J-točka

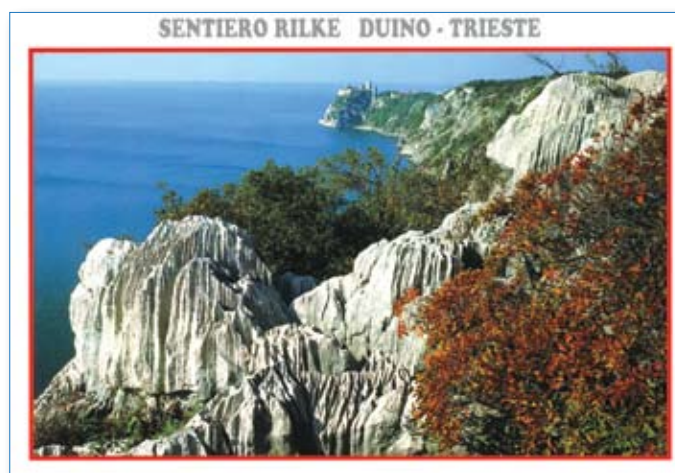
**SKRAJNE
TOČKE
EVROPE**

1.2 | POVRŠJE EVROPE

Spomni se svojih počitnic na morju, morda imaš celo razglednice ali pa fotografije z morja. Oglej si jih in opiši obalo.

Opiši obalo tudi na spodnjih dveh razglednicah. Pomagaš si lahko z naslednjimi besedami: razčlenjena, porasla, strma, nizka, gola, poseljena, neposeljena ...

Razglednica s severnega Jadrana (Italija)

Razglednica z italijanske obale

Za Evropo je značilno, da ima zelo razčlenjeno obalo, kar pomeni, da ima veliko **otokov**, **polotokov**, **zalivov** in **prelivov**. **Odprto morje** z zahoda obliva Evropo, **stranska morja** (npr. Jadransko morje) pa se globoko zajedajo v celino.

Razčlenjena obala

ODPRTO MORJE –

morje, ki je daleč od obale

OTOK – kopno, ki je z vseh strani obdano z vodo

POLOTOK – del kopnega, ki je s treh strani obdano z vodo

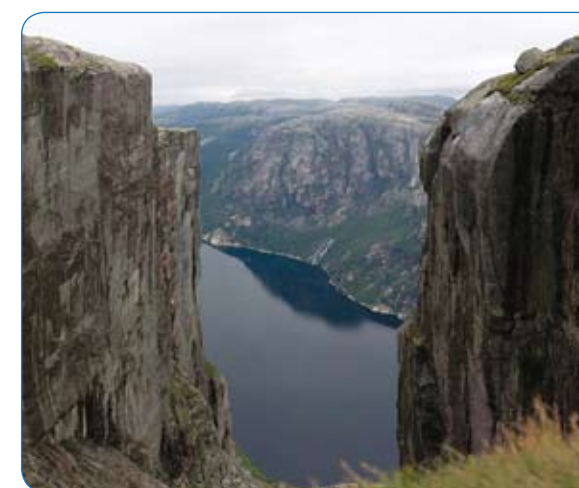
ZALIV – v kopno segajoč del morja ali jezera

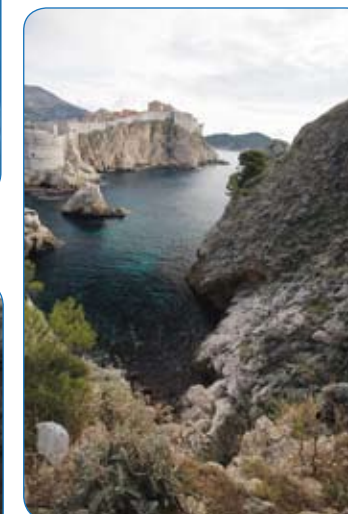
Otoki Kornati
na Hrvaškem

Piran (Slovenija)

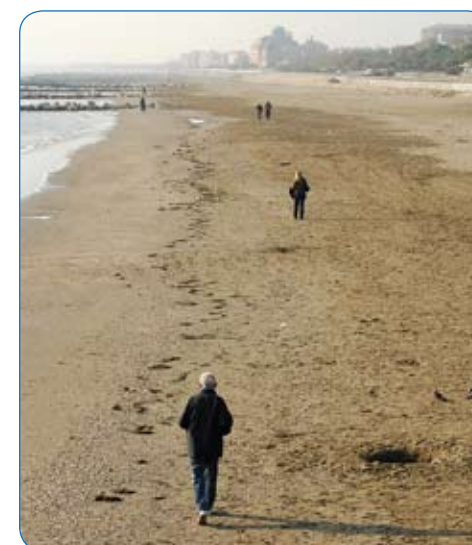
Fjord (Norveška)

Pogled
na staro mesto
Dubrovnik

Razmisli, kako oblika obale vpliva na gradnjo pristanišč ali mest.

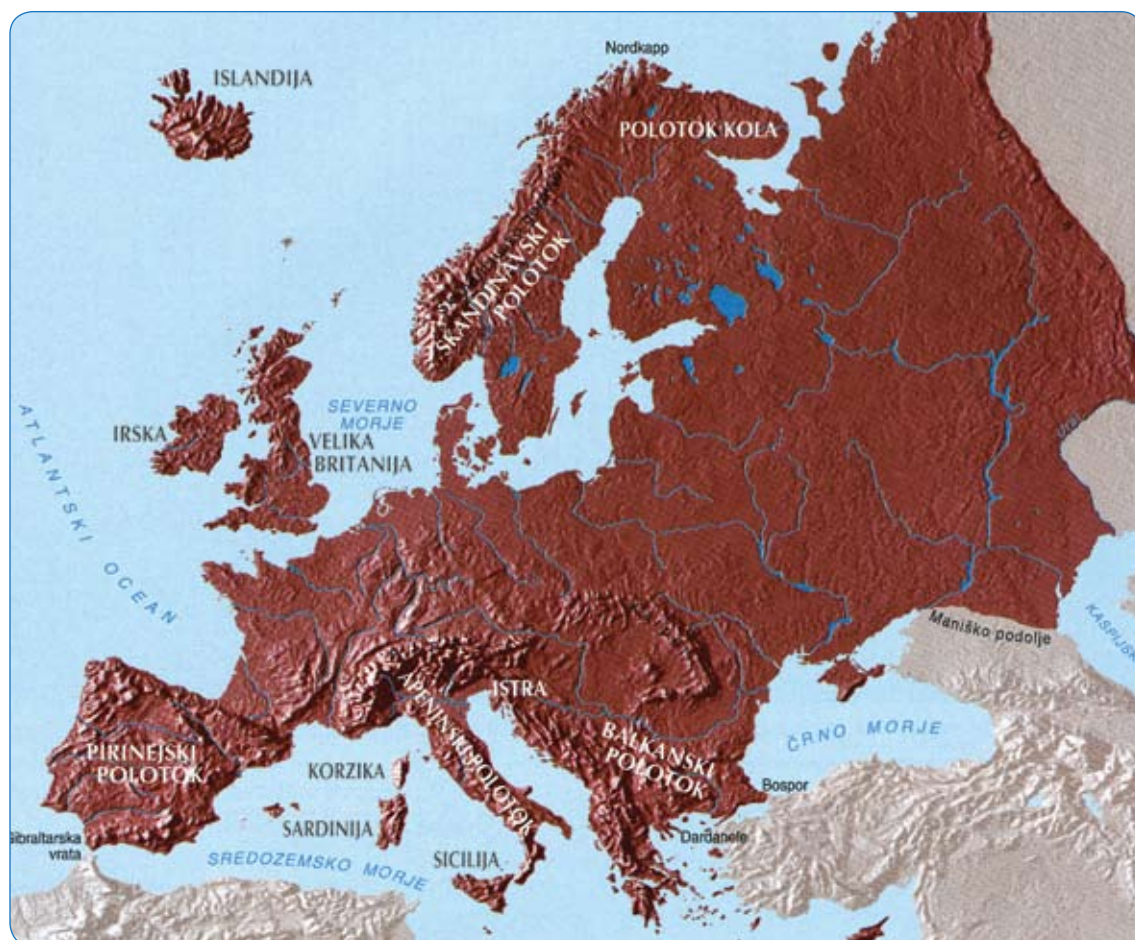
Nizka italijanska obala

Visoka obala Irske

S pomočjo spodnjega zemljevida in atlasa poišči večje evropske otoke in polotoke ter preberi njihova imena.

Otoki in polotoki Evrope

Največji otoki Evrope:

Velika Britanija	219 805 km ²
Islandija	103 000 km ²
Irska	82 465 km ²
Sicilija	25 462 km ²
Sardinija	23 818 km ²
Korzika	8 681 km ²

Največji polotoki Evrope:

Skandinavski	800 000 km ²
Pirenejski (Iberski)	584 000 km ²
Balkanski	468 000 km ²
Apeninski	149 000 km ²
Kola	120 000 km ²
Istra	4 734 km ²

Tudi Slovenija ima izhod na morje. Kljub temu, da je naša obala kratka, je raznolika. Nima nobenega otoka, ima pa manjše zalive, polotoke, strmo in nizko obalo.

Površina Slovenije je 20 273 km². Primerjaj površino Slovenije s površinami največjih evropskih otokov in polotokov v zgornji preglednici. Kaj ugotoviš?

1.3 | GEOGRAFSKE ENOTE EVROPE

Zaradi razgibanega površja in različnih družbenih razmer je Evropa razdeljena na več delov ali geografskih enot.

To so:

- JUŽNA EVROPA,
- SREDNJA EVROPA,
- ZAHODNA EVROPA,
- SEVERNA EVROPA in
- VZHODNA EVROPA.

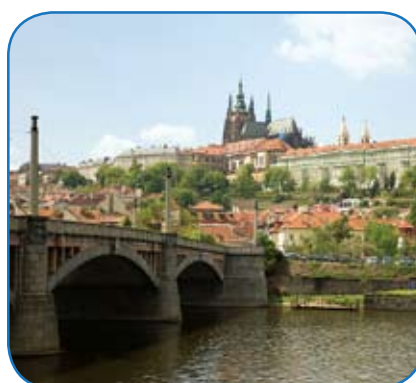
Razdelitev Evrope

Severna Evropa

Zahodna Evropa

Srednja Evropa

Vzhodna Evropa

Južna Evropa

Posamezne enote sestavljajo tiste države, ki imajo največ skupnih značilnosti. Vendar med enotami ni ostrih meja. Zato je določanje geografskih enot na nekaterih območjih zelo težko.

Razberi z zemljevida, katera naravna enota Evrope je največja in katera najmanjša.
V katero naravno enoto po tvojem mnenju spada Slovenija in zakaj?

1.4 | PONOVI MO

Ob miselnem vzorcu utrdi znanje. Preriši ga v zvezek in ga dopolni s svojimi podatki, če želiš. Bodi čim bolj izviran (poiščeš lahko še ustrezne slike in jih nalepiš).

EVROPA

LEGA

- Evropa leži na SEVERNI polobli.

Meje Evrope:

- Sredozemsko morje,
- Atlantski ocean,
- Severno ledeno morje,
- Azija.

POVRŠJE

Evropa ima zelo razčlenjeno obalo. Ima veliko:

- otokov (Islandija, Irska ...);
- polotokov (Apeninski, Balkanski, Pirenejski, Skandinavski ...);
- zalivov,
- prelivov.

Evropa in Azija skupaj tvorita EVRAZIJO.

GEOGRAFSKE ENOTE

- Južna Evropa,
- Srednja Evropa,
- Zahodna Evropa,
- Severna Evropa,
- Vzhodna Evropa.

S pomočjo KVIZA preveri, kaj si si v tem poglavju zapomnil. Izdelaj tri kartončke, na katere napiši črke A, B in C, vsako z drugo barvo.

S kartončkom boš pokazal, za kateri odgovor si se odločil.

Po končanem kvizu kartončke skrbno spravi, saj jih boš potreboval na koncu vsakega poglavja.

Učitelj bo na glas prebral vprašanje in možne odgovore, ti pa se odloči, kateri je pravilen in dvigni ustrezen kartonček. Z učiteljem preverite pravilnost odgovora in pravilni odgovor zapišite na tablo. Po končanem kvizu pravilne odgovore prepiši v zvezek.

Pri vseh odgovorih si pomagaj z ATLASOM.

A

B

C

1. Kje je Evropa?

- A) Na južni polobli,
- B) na severni polobli,
- C) na vzhodni polobli.

2. Evropi in Aziji s skupnim imenom rečemo:

- A) Antarktika,
- B) Azoevropa,
- C) Evrazija.

3. Od katerega kontinenta loči Evropo Sredozemsko morje?

- A) Od Afrike,
- B) od Amerike,
- C) od Azije.

4. Meja med Evropo in Azijo poteka po:

- A) gorovju Pireneji, Atlantskem oceanu, Gibraltarskih vratih;
- B) gorovju in reki Ural, Kaspijskem morju in Črnem morju;
- C) Norveškem morju, Barentsovem morju, polotoku Kola, Belem morju.

5. Del kopnega sveta, ki je na vsaj dveh straneh obdan z vodo, imenujemo:

- A) preliv,
- B) otok,
- C) polotok.

6. Evropske obale so:

- A) nizke,
- B) strme,
- C) tako nizke kot strme.

7. Islandija, Velika Britanija, Irska so največji:

- A) otoki,
- B) države,
- C) polotoki.

8. Katera morja oblivajo Apeninski polotok?

- A) Jadransko morje, Jonsko morje, Tirensko morje;
- B) Egejsko morje, Marmarsko morje, Črno morje;
- C) Baltsko morje, Severno morje, Norveško morje.

9. Na koliko geografskih enot razdelimo Evropo?

- A) 3,
- B) 5,
- C) 4.

10. V kateri geografski enoti leži Španija?

- A) V Severni Evropi,
- B) v Srednji Evropi,
- C) v Južni Evropi.

Južno Evropo sestavlja skupina držav, ki ležijo na jugu Evrope in imajo podobne naravne in družbene značilnosti. To je območje, kjer se močno čuti vpliv Sredozemskega morja, razen v notranjosti Iberskega in Balkanskega polotoka.

V Južno Evropo uvrščamo:

- Pirenejski (Iberski) polotok,
- Apeninski polotok in
- Balkanski polotok.

K Južni Evropi spada tudi veliko otokov: Sardinija, Sicilija, Korzika, Kreta, Ciper, Malta ...

Nema karta Južne Evrope

Na zemljevidu poišči omenjene otoke in polotoke.

S sošolcem s pomočjo zemljevida poiščita morja, ki oblivajo Južno Evropo. Prvi išče, drugi naj preveri pravilnost, nato vlogi zamenjata.

2.1 | DRŽAVE JUŽNE EVROPE

Države Južne Evrope so: Portugalska, Španija, Andora, Monako, Italija, Vatikan, San Marino, Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Srbija, Črna Gora, Bolgarija, Romunija, Makedonija, Kosovo, Albanija, Grčija, Malta in Ciper.

Južna Evropa

Z zemljevida prepiši v zvezek države Južne Evrope in jim dopiši glavna mesta.

2.2 | POVRŠJE JUŽNE EVROPE

Površje Južne Evrope je raznoliko. Ima veliko gorovij (Pireneji, Apenini, Dinarsko gorstvo, Balkan ...), nižinskega sveta pa je malo. Obsežnejše nižine so ob rekah. Največja je Padska nižina.

Poišči večja gorovja Južne Evrope na zemljevidu in določi, v katere države segajo.

Večje reke južne Evrope (Ebro, Tajo, Pad) namakajo kmetijske površine, ob njih je razvit ribolov. Ker so večje reke tudi plovne, so ob njih nastala rečna pristanišča, ob izlivih pa tudi morska pristanišča.

Reka Ebro v Španiji

S pomočjo zemljevida izpiši imena večjih rek Južne Evrope in zapiši, v katera morja se te reke izlivajo in pri katerih krajih. Svoje izpiske primerjaj s sošolčevimi.

V Južni Evropi so še zmeraj delujoči vulkani ali ognjeniki. Najbolj znana sta Etna in Vezuv. Zaradi rodovitne prsti, ki nastaja na razpadli lavi, je v njihovi bližini naseljenih veliko ljudi. Na teh območjih je tudi veliko potresov.

ALI VEŠ,

... da vulkan ob izbruhu iz zemeljskih globin bruhne **magmo**, ki se na površju imenuje **lava**. Lava teče iz vulkanskega žrela ali **kraterja**. Ob izbruhu se izloči tudi veliko vulkanskega pepela. Kadar izbruhne vulkan, je potrebno preseliti tamkajšnje prebivalce. Znani zgodovinski kraj, ki ga je hkrati s prebivalci zalila lava, so Pompeji.

Etna – delujoči vulkan

Oglejte si videoposnetek delovanja vulkana (MacLeod, Anne, Očividec. Ognjenik. Ljubljana, Fun Video, 1997).

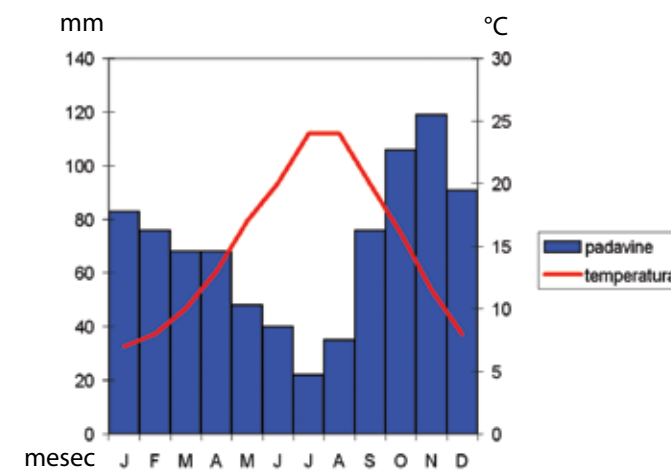
V zvezek nariši skico vulkana.

2.3 | PODNEBJE IN RASTLINSTVO

V Južni Evropi je več podnebij:

- celinsko podnebje (v notranjosti Pirenejskega in Balkanskega polotoka),
- gorsko podnebje (v goratih predelih Južne Evrope),
- oceansko podnebje (ob obali Atlantskega oceana),
- prevladuje pa **sredozemsko** podnebje.

Sredozemskemu podnebju rečemo tudi mediteransko podnebje. Razširjeno je na obalnih predelih Sredozemlja in na otokih. Za to podnebje so značilna vroča in suha poletja ter mile in deževne zime brez snega.

Klimogram za Rim

KLIMOGRAM

– graf, na katerem je za določen kraj prikazana razporeditev temperatur in padavin med celim letom

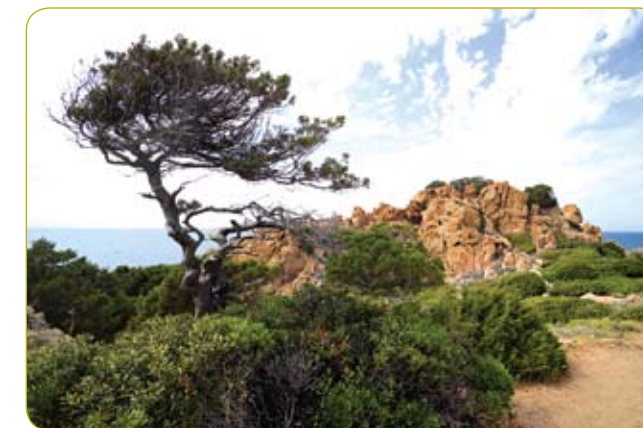

Iz klimograma za Rim razberi temperaturo in število mm padavin za mesec januar in avgust. Primerjaj podatke. Kateri mesec je bolj topel in kateri bolj deževen?

V sredozemskem podnebju so rastline prilagojene poletni suši in močnemu izhlapevanju. Poletni vročini in pomanjkanju padavin so se prilagodile z odebeljenimi listi in globokimi koreninami. Ker so temperature pozimi višje kakor drugod, rastline obdržijo liste. Takim rastlinam pravimo tudi zimzelene (vedno zelene) rastline. Kjer gozda niso izsekali, je le-ta redek.

Oleander

Makija – gosto, ostro, bodikavo, neprehodno grmičevje

Značilne rastline so: hrast, bor, pinija, cipresa, oleander. Kjer je prst slabše kakovosti, ne raste nič drugega kot makija. **Makija** je značilno gosto rastoče bodljikavo zimzeleno grmovje, ki lahko zraste tudi do nekaj metrov visoko. Razraste se tudi na opuščanih travnikih ali območjih pretiranega sekanja gozda ali paše v preteklosti.

2.4 | GOSPODARSTVO

Naravnim pogojem je prilagojeno tudi kmetijstvo. Pogosto je odvisno od namakanja. Prst je rodovitna in značilne rdečkaste barve. Zaradi močnih vetrov so jo zaščitili s kamnitimi ogradami. Strma pobočja so utrdili v terase. Tako je obdelovanje lažje, zimsko deževje pa ne odnaša prsti.

Kamnite ograde in terase

Lubenice

Podnebne razmere omogočajo gojenje različnih **kulturnih** rastlin (oljka, vinska trta, tobak, mandljevec), **raznega sadja** (breskve, marelice, fige, lubenice, *agrumi* – limone, pomaranče, grenivke in mandarine) in **zelišč** (lovor, mirta, žajbelj, sivka, rožmarin ...) ter **pridelavo zelenjave**, ki raste skoraj vse leto. Sadje in zelenjava dozorita v Južni Evropi prej kakor v ostali Evropi. Tako v času, ko v Sloveniji šele posadimo zelenjavo, iz toplejših krajev že uvažamo paprike, paradižnike, por ...

Rožmarin

Žajbelj

Sivka

Lovor

Podrobneje si ogledajte liste lovorja. Pogovorite se, kako se rastline zaščitijo pred vročino in izhlapevanjem.

Od doma prinesi različna zelišča. V šoli jih razvrstite glede na to, od kod izvirajo, in jih s pomočjo literature poimenujte in določite uporabnost.

Naredite razredno razstavo zelišč.

Oljka

Mandelji

Agrumi

Vinska trta

V trgovini ali na tržnici si oglej sredozemsko sadje in ugotovi, v kateri državi je zraslo. Svoje ugotovitve predstavi s plakatom in ga opremi z ustreznimi slikami.

Oljčno olje velja za najbolj zdravo. Na internetu poišči podatke o njem in izpiši, za kaj je koristno.

Ob morju zaradi skromnega rastlinstva gojijo predvsem drobnico – ovce in koze. Iz njihovega mleka pridelujejo sir, ki ga tudi izvažajo. Le v krajih, kjer je vode dovolj, se ukvarjajo tudi z govedorejo (Padska nižina).

Drobnica na paši

Turizem (Portugalska)

Turizem je zelo pomembna gospodarska panoga in Sredozemlje je najbolj obiskano evropsko turistično območje. Toplo morje in številne starodavne znamenitosti privabijo veliko turistov. Turizem prinaša veliko denarja, na žalost pa povzroča tudi veliko onesnaževanja in uničevanja naravnega okolja.

Ribiška ladja

Pristanišče Barcelona (Španija)

Ob obalah Sredozemskega morja je kar nekaj pomembnih pristanišč: Barcelona, Genova, Neapelj, Palermo, Pirej (Atene) ... V pristanišča vozijo blago iz vsega sveta. Od tam ga razvažajo v notranjost celine. Ob pristaniščih je postavljena predelovalna industrija in ladjedelnice, kjer izdelujejo nove ladje in skrbijo za popravilo starih.

Prebivalci se ukvarjajo tudi z ribolovom. Vendar onesnaženost morja in prevelik ulov zmanjšujeta količino rib v Sredozemskem morju. Poleg številnih vrst rib lovijo rake, lignje, školjke in ostale morske sadeže. V teh krajih se je zato razvila prehrabena industrija (predelava rib, izvoz sadja in zelenjave ter olivnega olja).

Parlament v Bukarešti (Romunija)

Bolgarsko podeželje

2.5 | PONOVI MO

Ponovi pridobljeno znanje. Pomagaj si z miselnim vzorcem. Preriši ga v zvezek in ga čim bolj zanimivo dopolni s slikami.

LEGA

Skupina držav na jugu Evrope ima podobne naravne in družbene značilnosti. V Južno Evropo uvrščamo: Pirenejski polotok, Apeninski polotok in Balkanski polotok ter otoke.

DRŽAVE

Italija, Vatikan, San Marino, Monako, Andora, Španija, Portugalska, Grčija, Malta, Ciper, Bolgarija, Romunija, Srbija, Črna Gora, Kosovo, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Albanija in Makedonija.

POVRŠJE

- Veliko gorovij (Pireneji, Apenini, Balkan ...).
- Malo nižin (Padska).
- Večje reke (Ebro, Tajo, Pad, Vardar).
- Delujoči vulkani (Etna, Vezuv, Stromboli).

PODNEBJE

Prevladuje sredozemsko podnebje (vroča in suha poletja ter mile in deževne zime brez snega).

RASTLINSTVO

Rastline so prilagojene poletni suši in močnemu izhlapevanju. Značilne rastline so: hrast, bor, pinija, cipresa, oleander in makija.

GOSPODARSTVO

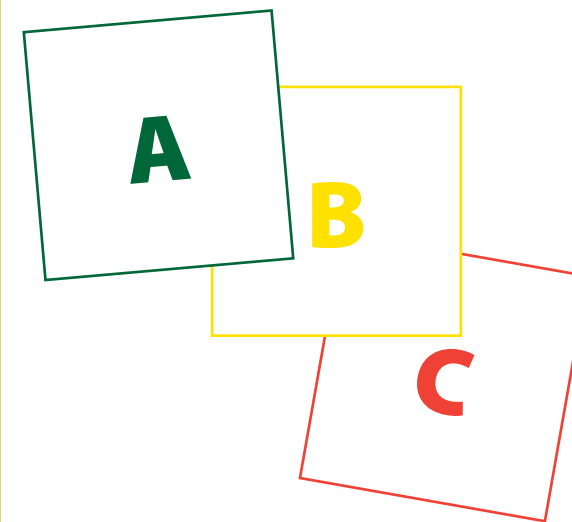
- Kulturne rastline (oljka, vinska trta, tobak ...),
- sadje (breskve, marelice, fige, agrumi),
- zelišča (lovor, mirta, žajbelj, sivka, rožmarin ...),
- živinoreja (drobnica),
- dejavnosti (turizem, ribištvo, ladjedelništvo, pristanišča, prehrabena industrija).

S pomočjo KVIZA preveri, kaj si si v tem poglavju zapomnil.

Učitelj bo glasno prebral vprašanje in možne odgovore, ti pa se odloči, kateri odgovor je pravilen in dvigni ustrezen kartonček. Z učiteljem preverite pravilnost odgovora in pravilni odgovor zapišite na tablo. Po končanem kvizu pravilne odgovore v celih povedih prepisi v zvezek.

Pri odgovorih si čim več pomagaj z ATLASOM.

1. Katerega od naštetih polotokov uvrščamo k Južni Evropi?

- A) Balkanski,
- B) Skandinavski,
- C) Kola.

2. Kateri od naštetih otokov Južne Evrope je hkrati tudi samostojna država?

- A) Sardinija,
- B) Korzika,
- C) Malta.

3. Katera skupina držav spada k Južni Evropi?

- A) Andora, Grčija, Španija;
- B) Nizozemska, Velika Britanija, Belgija;
- C) Madžarska, Avstrija, Češka.

4. Katera ja največja nižina v Južni Evropi?

- A) Panonska,
- B) Padska,
- C) Nemško-Poljska.

5. Katere so značilnosti Sredozemskega podnebja?

- A) Kratka deževna poletja, dolge mrzle zime s snegom,
- B) blaga poletja in mile zime, veliko padavin,
- C) suha in vroča poletja, mile zime z malo dežja.

6. Kako imenujemo lavo, dokler je v notranjosti zemlje?

- A) Magma,
- B) krater,
- C) žrelo.

7. Značilno gosto rastoče zimzeleno grmovje v Južni Evropi se imenuje:

- A) pinija,
- B) makija,
- C) vresje.

8. Kateri sadež spada k agrumom?

- A) Breskev,
- B) limona,
- C) češnja.

9. Večja pristanišča Južne Evrope so:

- A) Barcelona, Genova, Pirej;
- B) Piran, Tanger, Cuxhaven;
- C) Hamburg, Rotterdam, Bremen.

10. Katera gospodarska panoga najbolj onesnažuje in uničuje naravno okolje?

- A) Sadjarstvo,
- B) reja drobnice,
- C) množični turizem.

3 SREDNJA EVROPA

Srednja Evropa je območje med Južno, Severno, Vzhodno in Zahodno Evropo. Leži torej na sredini Evrope.

Države Srednje Evrope povezuje njihova lega in del skupne zgodovine, razlikujejo pa se po naravnogeografskih in narodnostnih značilnostih.

Med območji ni ostrih naravnih meja, ker naravne enote počasi prehajajo druga v drugo.

Naravne enote Srednje Evrope so:

- Panonska kotlina,
- Alpe,
- Karpati,
- Sredogorje,
- Nemško-Poljsko nižavje.

Nema karta Srednje Evrope

Poišči naravne enote Srednje Evrope na zemljevidu in jim določi lego glede na smeri neba.
Ugotovi, kje prevladuje ravninski svet, sredogorje in kje visokogorski svet. Svoje ugotovitve zapiši v zvezek.

3.1 | DRŽAVE SREDNJE EVROPE

Srednjo Evropo sestavlja devet držav: Madžarska, Švica, Lichtenstein, Nemčija, Avstrija, Češka, Poljska, Slovaška in Slovenija.

Srednja Evropa

Z zemljevida prepisi v zvezek imena držav Srednje Evrope in jim dopiši imena glavnih mest.

Države, ki nimajo dostopa do morja, imenujemo **celinske** države, tiste z dostopom do morja pa **obmorske**.

Ugotovi, katere države Srednje Evrope so celinske in katere obmorske.

Madžarska

Poljska

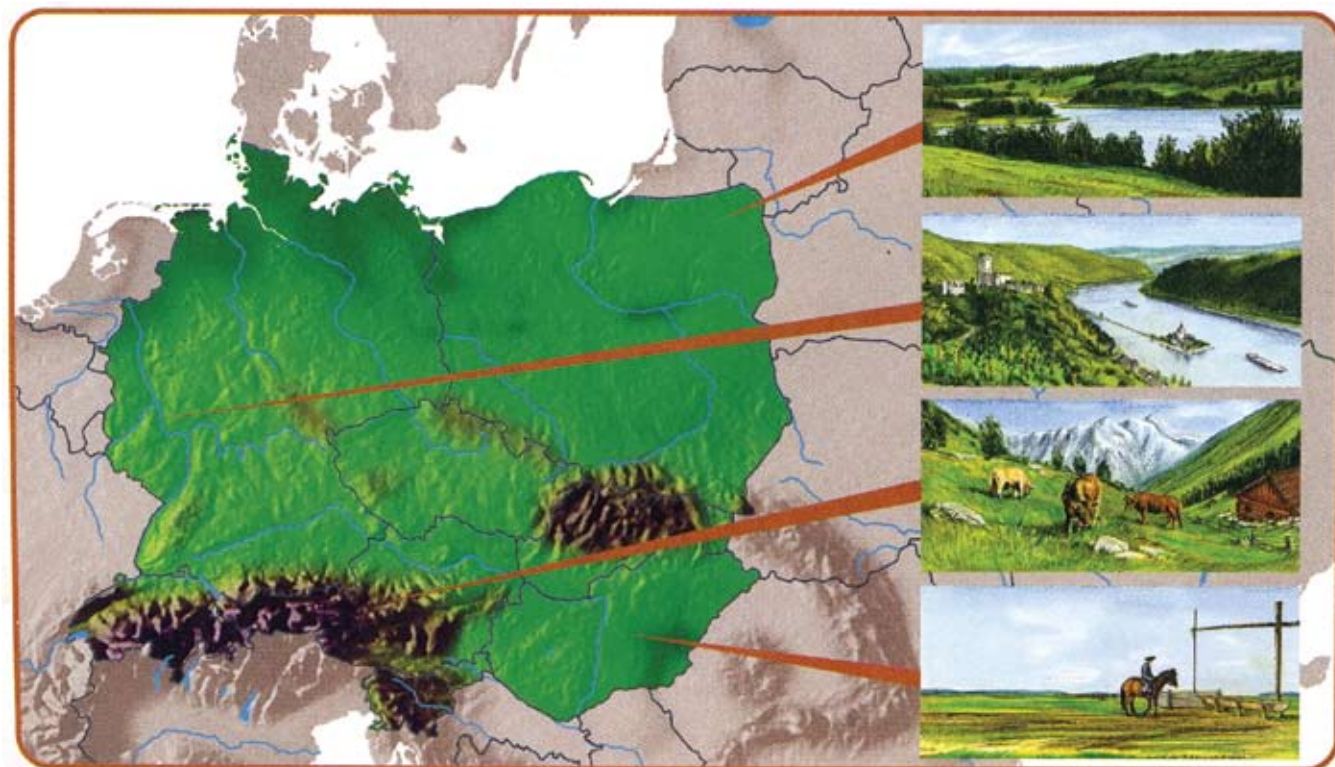
Švica

Nemčija

3.2 | POVRŠJE SREDNJE EVROPE

Srednjo Evropo sestavljajo ravnine, sredogorja in visokogorja. Na severu ob Severnem in Baltskem morju je veliko Nemško-Poljsko nižavje. Nižine se proti jugu postopoma vzpenjajo v sredogorja s kotlinami. Sredogorja se proti vzhodu nadaljujejo v Karpate in proti jugozahodu v Alpe. V jugovzhodnem delu Srednje Evrope je Panonska kotlina.

Reliefna slika Srednje Evrope

S svojimi besedami razloži izraza visokogorje in sredogorje. Odgovor zapiši v zvezek in ga primerjaj s sošolčevim. Pomagaš si lahko tako, da poiščeš nekaj vrhov visokogorja (Alpe ali Karpati) in sredogorja ter njihovo nadmorsko višino primerjaš med seboj.

Reke v Srednji Evropi so primerne za plovbo (Donava, Ren ...). Med seboj so povezane s kanali ali prekopi, ki vodne poti povežejo. Tako so pokrajine med seboj bolj povezane. Ob rekah so se razvila tudi večja mesta in rečna pristanišča, ki omogočajo živahno trgovanje in večji pretok blaga.

Na zemljevidu poišči največje reke Srednje Evrope in morja, v katera se izlivajo. Ugotovitve zapiši v obliki preglednice.

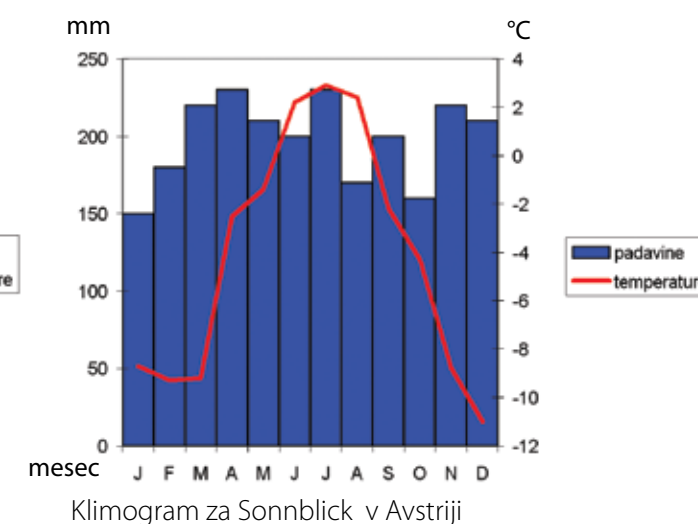
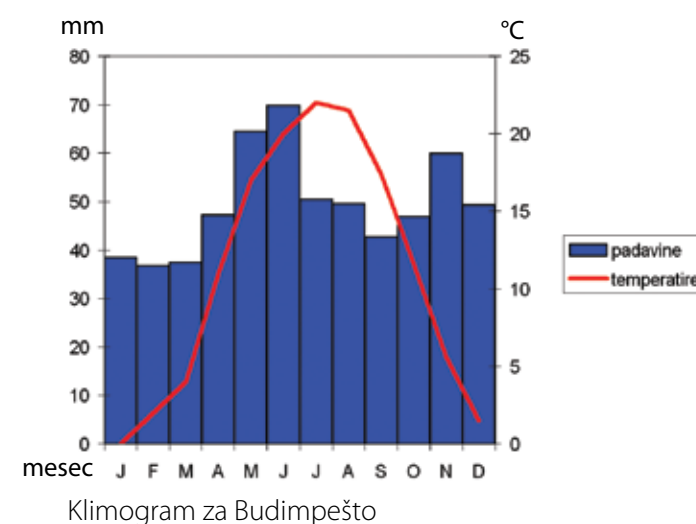
V legendi zemljevida poišči simbol za kanal oziroma prekop in ga preriši v zvezek. Ugotovi, katere reke so med seboj povezane s kanali in jih izpiši.

Donava na Madžarskem

3.3 | PODNEBJE IN RASTLINSTVO

V Srednji Evropi se prepletajo vplivi oceanskega podnebja iz Zahodne Evrope in vplivi celinskega podnebja iz Vzhodne Evrope. Podnebju v Srednji Evropi tako rečemo kar **prehodno celinsko** podnebje: zime so hladne, poletja pa vroča in soparna. Izrazito celinsko podnebje ima Panonska kotlina. V visokogorju je gorsko podnebje.

Iz klimograma za Budimpešto in Sonnblick razberi in izpiši temperaturo najtoplejšega in najhladnejšega meseca. Primerjaj podatke. Izpiši tudi podatke o količini padavin najmanj in najbolj deževnega meseca. Kaj lahko sklepaš iz primerjave podatkov za temperature in padavine obeh krajev? Kakšno podnebje je značilno za omenjena kraja?

Rastlinstvo je prilagojeno podnebjju Srednje Evrope. V nižinskem svetu, kjer je celinsko podnebje in rodovitna prst, je dobro razvito poljedelstvo (predvsem žita, sladkorna pesa, sončnice), na gričevjih pa sadjarstvo in vinogradništvo.

Neskončno žitno polje (Madžarska)

Sredogorje je bilo nekoč poraščeno z listnatimi in mešanimi gozdovi, ki so danes večinoma izsekani in spremenjeni v njive in travnike.

Na severu Nemško-Poljskega nižavja prevladuje močvirsko travniško rastlinstvo, na jugu pa poljščine (krompir, sladkorna pesa).

V visokogorju uspeva gorsko rastlinstvo, ki je prilagojeno mrazu in vetru.

Ponovi rastlinske višinske pasove. Zapiši, katero rastlinstvo uspeva v posameznem pasu.

Rastlinstvo v visokogorju (Alpe)

Oceansko podnebje ob izlivu reke Labe v Severno morje (sever Nemčije)

3.4 | PANONSKA KOTLINA

Panonska kotlina je največja kotlina v Evropi. Na njenem mestu je bilo nekoč Panonsko morje.

Obdajajo jo:

- Alpe,
- Karpati in
- Dinarsko gorstvo.

KOTLINA –
nižji, zaprt svet med
hribi ali gorami
OSAMELEC –
osamljena gora ali hrib,
ki se dviga nad ravnino

Panonska kotlina z Blatnim jezerom

Na zemljevidu pokaži Panonsko kotlino in gorovja, ki jo obdajajo.

Sredi ravnega sveta se dvigajo osamelci hribi in griči, ki jih imenujemo **osamelci**.

3.4.1 | PODNEBJE IN RASTLINSTVO V PANONSKI KOTLINI

V Panonski kotlini je podnebje celinsko. Zanj so značilna vroča, suha poletja in mrzle zime ter vse leto malo padavin. Zaradi tega uspeva le travniško rastje. Gozdovi so na osamelcih in na poplavnih območjih rek.

Človek je večino travnatih pokrajin preoblikoval v njive, saj sta rodovitna črna prst in celinsko podnebje ugodna za rast kulturnih rastlin.

Del Panonske nižine je tudi Prekmurje. Če ugotoviš, katere rastline uspevajo tam, boš vedel, katere rastline uspevajo v Panonski kotlini. Svoje ugotovitve zapiši. Izdelaš lahko tudi plakat.

3.4.2 | VODOVJE

Po Panonski kotlini teče več rek:

- Donava,
- Tisa,
- Drava in
- Sava.

Največja reka je Donava, po kateri poteka pomembna prometna pot. Prek Črnega morja s plovnimi pritoki in kanali povezuje Podonavje s svetom. Pravimo, da je Donava okno v svet za tiste države, ki nimajo morja. Z reko Ren, ki je gospodarsko najpomembnejša evropska reka, je povezana s prekopom in zato je prek Atlantika povezana s svetom.

Donava na Slovaškem

PODONAVJE –
porečje Donave, ozemlje,
s katerega tečejo vode v
Donavo
REGULACIJA – umetno
urejanje rečne struge

Panonske reke so zaradi velike gostote prebivalstva, kmetijstva in industrije zelo onesnažene.

V atlasu poišči reke, ki tečejo po Panonski kotlini. Ugotovi, kako so te reke povezane med seboj.
S pomočjo zemljevida izpiši tudi, pri katerem kraju in v katero reko ali morje se izlivajo posamezne reke Panonske kotline.

Reke v Panonski kotlini so široke, imajo pa nizke bregove, zato pogosto poplavlajo. Da bi se ljudje ubranili poplav, gradijo nasipe, včasih pa tudi poglobijo strugo. Temu pravimo **regulacija**.

3.4.3 | GOSPODARSKI POMEN

Zaradi ravnega sveta, rodovitne prsti in celinskega podnebja je poljedelstvo v Panonski kotlini zelo dobro razvito. Pridelajo največ žit, predvsem pšenice in koruze, med industrijskimi rastlinami pa uspevajo sladkorna pesa in sončnice. Na gričih prevladujeta sadjarstvo in vinogradništvo.

Sladkorna pesa

Koruzno polje

Oglej si gospodarsko karto Srednje Evrope v atlasu in ugotovi, kje v Panonski kotlini pridelajo največ žit. Ugotovitve primerjaj s sošolčevimi.

V Panonski kotlini so dobre možnosti za živinorejo: govedorejo, prašičerejo in perutninarstvo. Na Madžarskem uspeva tudi konjereja. Konji so bili nekoč delovna živina, danes pa jih vzrejajo za potrebe turizma.

Oglej si gospodarsko karto Srednje Evrope in s pomočjo legende določi, katere surovine se tam nahajajo. Podatke zapiši v obliki miselnega vzorca.

Med industrijskimi panogami se je najbolj uveljavila prehrabena industrija. V novjšem času se uveljavlja zdraviliški turizem, ker je v Panonski kotlini veliko izvirov termalne vode.

Tudi v Sloveniji imamo mnogo zdravilišč. S pomočjo medmrežja jih poišči in izpiši. Podčrtaj tista, ki so v panonskem svetu.

Naftna vrtina v Panonski kotlini, kjer so v preteklosti načrpali veliko nafte

3.5 | ALPE

Alpe so najvišje evropsko gorovje. Ležijo med Panonsko kotlino in Sredozemskim morjem. So mlado gorovje, za katero so značilni visoki vrhovi in strme skalnate stene. Alpe so dokončno oblikovale reke in ledeniki. Med gorami so alpske doline, po katerih tečejo prometne povezave.

Na zemljevidu poišči Alpe in izpiši, v katere države segajo.

Poišči najvišje vrhove Alp ter njihovo nadmorsko višino. Prepiši jih v zvezek in jih primerjaj z najvišjim slovenskim vrhom.

V različnih virih (medmrežje, časopis, revije, knjiga) poišči besedila, ki opisujejo vzpore na najvišje alpske vrhove, ali povabite alpinista, ki vam bo pripovedoval o svojih izkušnjah.

LEDENIK - iz snega nastala velika gmeta ledu, ki počasi drsi navzdol in brusi ter nosi skale

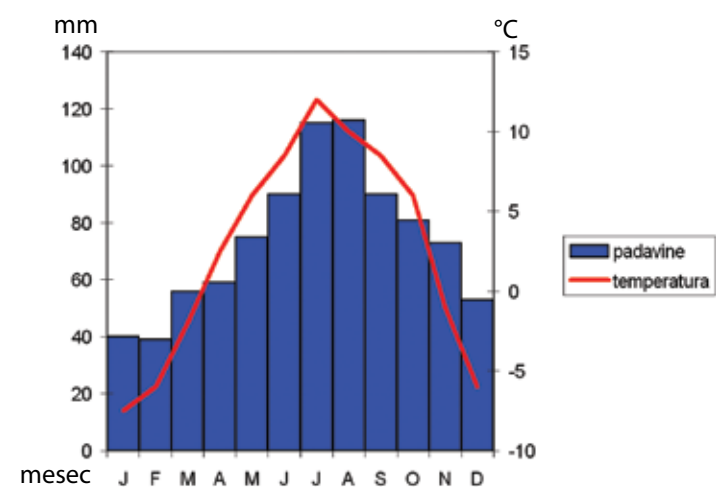
Ledenik

ALI VEŠ,

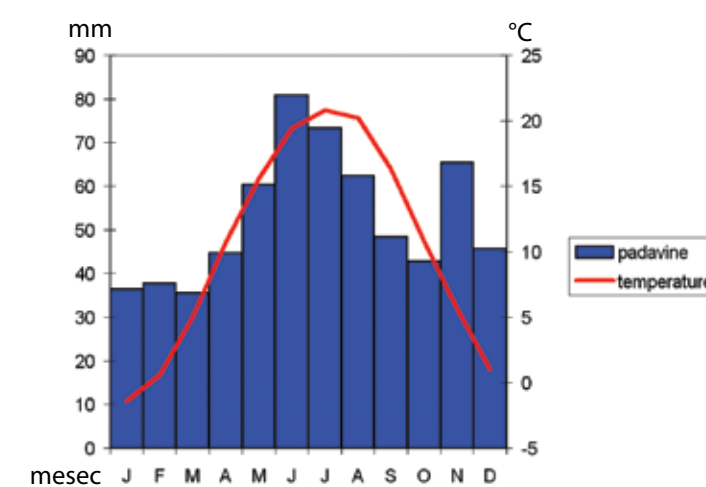
... da so Alpe znane po številnih ledenikih? Najdaljši je dolg kar 22 km in se nahaja na jugu švicarskih Alp. Izmerili so, da se v povprečju premakne navzdol 100 do 150 metrov na leto. Ocenjujejo, da je v Alpah več kakor 1550 ledenikov. Zaradi podnebnih sprememb se ledeniki zadnja leta pospešeno topijo.

3.5.1 | PODNEBJE IN RASTLINSTVO V ALPAH

Za Alpe je značilno gorsko podnebje z mrzlimi, dolgimi zimami, z obilnimi snežnimi padavinami in krajšim, hladnejšim poletjem.

Klimogram švicarskega smučarskega središča St. Moritz

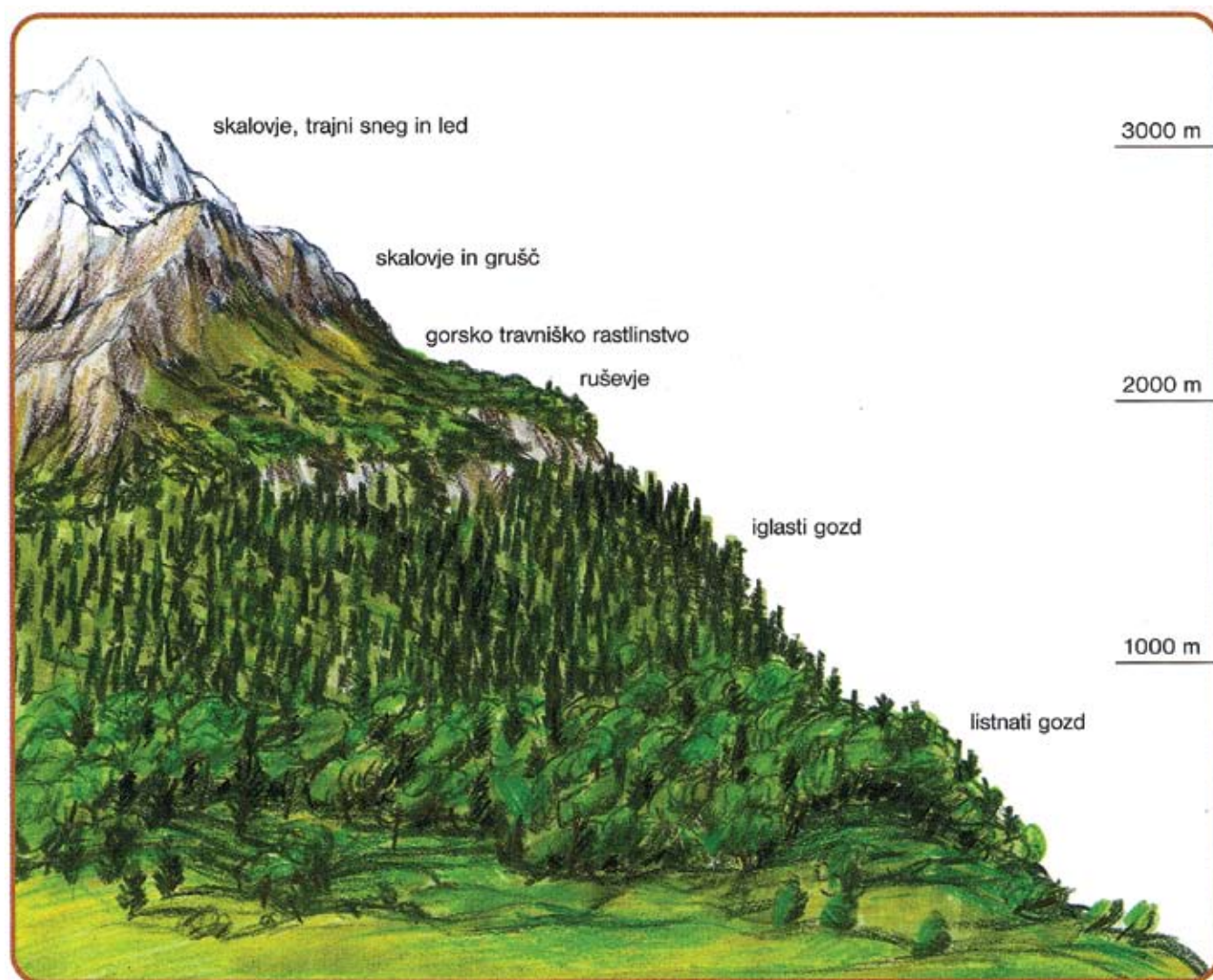

Klimogram mesta Siofok ob Blatnem jezeru na Madžarskem

Oglej si zgornja klimograma. Eden je značilen za gorsko podnebje, drugi pa za celinsko. Primerjaj ju (najvišja in najnižja temperatura, količina padavin) in zapiši ugotovitve. Določi, katero podnebje pripada posameznemu kraju.

Tudi rastlinstvo se je prilagodilo posebnim podnebnim razmeram v gorah. Na različnih nadmorskih višinah so se oblikovali rastlinski pasovi.

Rastlinski višinski pasovi v Alpah

Na zemljevidu poišči Pilatus v Švici in Salzburg v Avstriji. Izpiši, na kateri nadmorski višini sta, in s pomočjo zgornje slike določi, katero rastje tam uspeva.

3.5.2 | GOSPODARSKI POMEN

Za Alpe je najbolj značilno planinsko pašništvo, predvsem govedoreja in s tem povezana pridelava in predelava mleka.

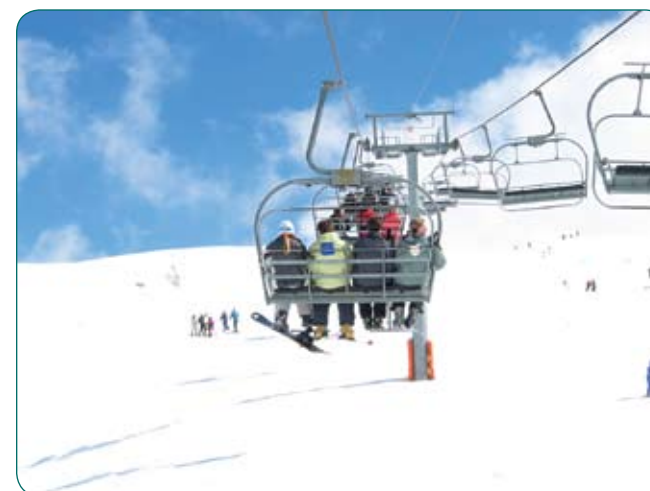

Govedoreja

Sirarna v Švici

Zaradi zanimive in privlačne gorske pokrajine ter dobre prometne povezanosti je v alpskem svetu zelo razvit zimski in poletni turizem. Pozimi ljudje smučajo, poleti pa hodijo v gore, obiskujejo turistične kmetije in uživajo v čistem okolju.

Smučanje

Smučarska vas v Avstriji

V gospodarstvu imajo pomembno vlogo alpske reke. Zaradi velike količine vode in strmega padca gradijo na njih hidroelektrarne. Čeprav je poleti malo padavin, reke dobivajo vodo iz talečih se ledenikov.

Ker so Alpe mlado gorstvo, nimajo večjih rudnih nahajališč, nekaj surovin je le v železovih in svinčevih rudnikih.

Izberi si kraj v Alpah. O njem pridobi čim več informacij. Pomagaš si lahko z medmrežjem, obiskom knjižnice ali turistične agencije. V pomoč naj ti bo tudi gospodarska karta Srednje Evrope. Oblikuj zloženko, ki bo čim bolj predstavila izbrani kraj in privabila mnoge turiste, da ga obiščejo.

ALI VEŠ,
... da je Švica znana po svojih bankah, urah in čokoladi?
... da Švica ni v Evropski uniji in tudi ni prevzela denarne valute evro?

3.6 | SREDOGORJA S KOTLINAMI, NEMŠKO-POLJSKO NIŽAVJE IN KARPATI

Večji del Srednje Evrope zavzemajo Sredogorja, Karpati in Nemško-Poljsko nižavje.

Naravno geografske enote Srednje Evrope

3.6.1 | KARPATI

S pomočjo zemljevida Srednje Evrope ugotovi, v katere države segajo Karpati.

Karpati so nižje gorovje kakor Alpe, saj ne dosežejo niti višine našega Triglava. Na severovzhodu obdajajo Panonsko nižino v obliki loka. Gozdovi so njihovo največje bogastvo, veliko površin pa je namenjenih tudi pašnikom za vzrejo živine. Poleti so Karpati brez snega, tako imajo reke manj vode in zato niso toliko pomembne za pridobivanje električne energije.

Karpati

Ostrava na Češkem; v ozadju stari premogovnik

Oglej si Karpate na zemljevidu in poimenuj njihove posamezne predele. Poišči najvišji vrh in njegovo višino primerjaj z najvišjim vrhom Alp.

Obrobje Karpatov je bogato s premogom, železovo rudo ter tudi nafto. Ob nahajališčih so se razvila večja industrijska središča.

V Karpatih se zadnje čase naglo razvija zimski in poletni turizem.

S pomočjo gospodarske karte Srednje Evrope ugotovi, katere industrijske panoge so se razvile v predelu Karpatov. Izpiši jih v zvezek po posameznih državah.

3.6.2 | SREDOGORJA S KOTLINAMI

Sredogorje je obsežen svet med Alpami in Karpati ter Nemško-Poljskim nižavjem. Ker so to stara gorstva, so jih vode že znižale in uravnale, zato imajo bolj položna pobočja in kopaste vrhove. Zaradi mnogih kotlin in dolin je Sredogorje lahko prehodno in prometno dobro povezano. Poraslo je z mešanimi in iglastimi gozdovi.

Kemična tovarna

Sredogorje

Sredogorje je bogato z rudami (najpomembnejša je železova) ter s črnim in rjavim premogom. To je omogočilo hiter industrijski razvoj: težke industrije, elektrotehnične, strojne, kemične in avtomobilske.

Na gospodarski karti poišči industrijska območja in ugotovi, katera industrija je najbolj zastopana. Simbole petih najpogostejših panog preriši v zvezek in jih pojasni.

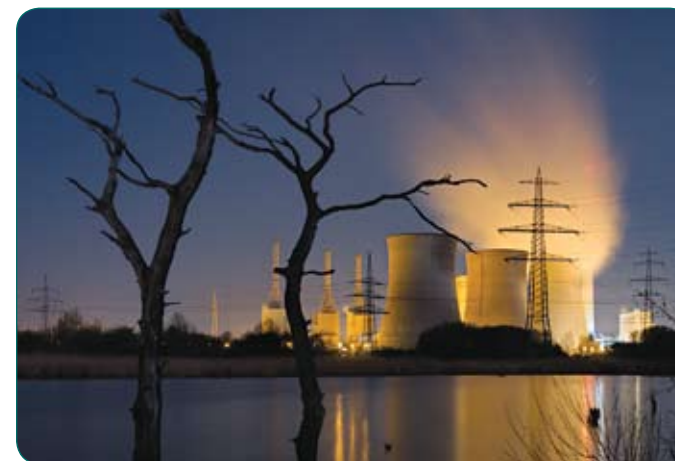
Z razvojem težke industrije so se pokazale slabe strani industrializacije in negativni vplivi na okolje:

- strupeni plini so onesnažili zrak,
- industrijske odplake so zastrupile reke in prst,
- zaradi strupenega žveplovega dioksida je v ozračju začel nastajati kisli dež, ki je povzročil uničevanje gozdov.

INDUSTRIALIZACIJA

– uvajanje, širjenje industrijske dejavnosti na nekem področju
EKOLOGIJA – veda o vplivih človeških dejanj na okolje

Posledice kislega dežja

Onesnaženost rek

Izpušni plini iz termoelektrarne

V šoli si oglejte video »Umiranje gozdov«, nato pa še sam poišči slike posledic onesnaženosti okolja. Razmisli, kaj lahko tudi ti storiš za zmanjšanje onesnaženosti. Naštej in zapiši predloge.

Z razvojem ekologije v razvitejših državah so začeli onesnaženost zaradi gospodarstva zmanjševati s pomočjo čistilnih naprav in uporabo okolju bolj prijaznih energijskih virov.

3.6.3 | NEMŠKO-POLJSKO NIŽAVJE

Na severu Srednje Evrope je obsežno Nemško-Poljsko nižavje. Kakor pove ime, sega v dve državi – v Nemčijo in na Poljsko.

Območje je pomembno predvsem za kmetijstvo, v severnem delu pa zaradi močvirij prevladuje živinoreja. Pridelujejo predvsem krompir, sladkorno peso in odpornejša žita. Veliko vlogo imata rečno kanalski in pomorski promet. Ob izlivih rek in njihovih kanalih so se razvila večja pristanišča, največje pa je nemško pristanišče Hamburg.

Pristanišče Hamburg

Na zemljevidu poišči Odro, Labo in Vislo. Izpiši, katera pristaniška mesta so nastala ob njih, na gospodarski karti pa določi, katere gospodarske panoge so se tam razvile.

ALIVEŠ,

... da je Nemčija tretja gospodarsko najbolj razvita država na svetu? Pred njo so samo Združene države Amerike in Japonska. Hitro se jim približuje Kitajska.

3.7 | PONOVI MO

Oglej si spodnji miselni vzorec. Na list zapiši tri vprašanja o Srednji Evropi in jih zamenjaj s sošolcem. Vprašanja prepisi v zvezek in nanje pisno odgovori. Skupaj preglejta ustreznost odgovorov.

LEGA

Srednja Evropa je območje med Južno, Severno, Vzhodno in Zahodno Evropo.

Naravne enote:

- Panonska kotlina,
- Alpe,
- Karpati,
- Sredogorje,
- Nemško-Poljsko nižavje.

DRŽAVE

Madžarska, Avstrija, Švica, Nemčija, Lichtenstein, Poljska, Češka, Slovaška in Slovenija.

POVRŠJE

Raznoliko: obsega ravnine, kotline, gričevja, hribovja, sredogorje in visokogorje.

Plovne reke: Donava, Tisa, Drava in Sava.

PODNEBJE

Prehodno celinsko (prepleten vpliv oceanskega in celinskega podnebja), v Alpah gorsko podnebje.

RASTLINSTVO

Prilagojeno podnebju. V nižinah kulturne in močvirnate travniške rastline. V sredogorju gozd in travniki, v visokogorju na mraz prilagojene rastline.

Ponovi pridobljeno znanje. Miselni vzorec preriši v zvezek ter ga čim bolj domiselno dopolni s slikami (iz časopisja ali medmrežja).

PANONSKA KOTLINA

Največja kotlina v Evropi.
Lega: obdajajo jo Alpe, Karpati in Dinarsko gorstvo.
Podnebje: celinsko.
Reke: Donava, Tisa, Drava in Sava.
Gospodarstvo: poljedelstvo, sadjarstvo, vinogradništvo, živinoreja, prehrambena industrija, zdraviliški turizem, nafta.

SREDOGORJE

Nižje od Karpatov.
Lega: med Alpami, Karpati in Nemško-Poljskim nižavjem.
Podnebje: prehodno celinsko.
Gospodarstvo: premogovništvo, rudarstvo, težka industrija, elektrotehnična, strojna in avtomobilska industrija.
Visoka stopnja onesnaženosti.

ALPE

Najvišje evropsko gorstvo.
Lega: med Ligurskim morjem in Panonsko kotlino.
Podnebje: gorsko.
Gospodarstvo: pašništvo, govedoreja, predelava mleka, zimski in poletni turizem, hidroelektrarne.

NARAVNE ENOTE SREDNJE EVROPE

NEMŠKO-POLJSKO NIŽAVJE

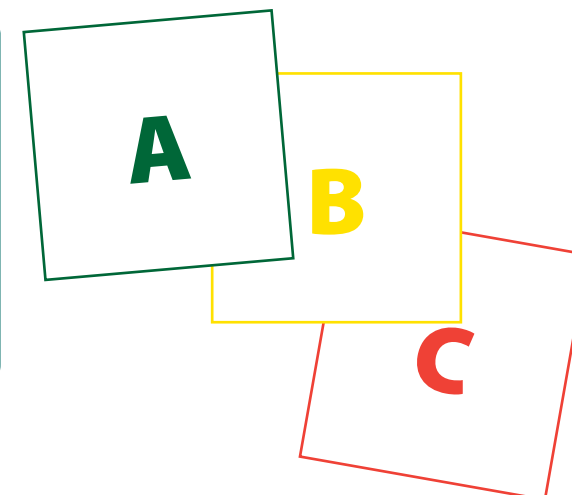
Lega: na severu Evrope, vzdolž Baltskega morja.
Podnebje: vplivi oceana.
Gospodarstvo: sodobna in zelo razvita industrija (Nemčija), poljedelstvo, živinoreja, rečni in pomorski promet, težka industrija (Poljska).

KARPATI

Nižje gorovje od Alp.
Lega: na vzhodu obdajajo Panonsko kotlino.
Podnebje: celinsko.
Gospodarstvo: gozdarstvo, pašništvo, rudarstvo, nafta, turizem.

S KVIZOM preveri svoje znanje. Najbolje bo, če učitelj glasno prebere vprašanje in možne odgovore, ti pa se odloči, kateri odgovor je pravilen in dvigni ustrezen kartonček. Pri odgovorih si čim več pomagaj z ATLASOM.

1. Naravne enote Srednje Evrope so: Panonska kotlina, Alpe, Karpati, Sredogorje in ...

- A) Padska nižina,
- B) Nemško-Poljsko nižavje,
- C) Normandija.

2. Katere države Srednje Evrope so obmorske?

- A) Madžarska, Češka, Slovaška;
- B) Lichtenstein, Švica, Avstrija;
- C) Slovenija, Poljska, Nemčija.

3. Katero je najvišje gorstvo Srednje Evrope?

- A) Karpati,
- B) Alpe,
- C) Sredogorje.

4. Katera ja največja ravnina Srednje Evrope?

- A) Panonska,
- B) Padska,
- C) Nemško-Poljska.

5. Kakšne so značilnosti celinskega podnebja?

- A) Kratka deževna poletja, dolge mrzle zime s snegom;
- B) blaga poletja in mile zime, veliko padavin;
- C) hladne zime, vroča poletja, malo padavin.

6. Katera gospodarska panoga je v Panonski kotlini dobro razvita?

- A) Težka industrija,
- B) poljedelstvo,
- C) avtomobilska industrija.

7. Zaradi velike količine vode in strmega padca gradijo na alpskih rekah ...

- A) hidroelektrarne,
- B) jedrske elektrarne,
- C) termoelektrarne.

8. Katero vrsto prometa ima Nemško-Poljsko nižavje, ki je Alpe praktično nimajo?

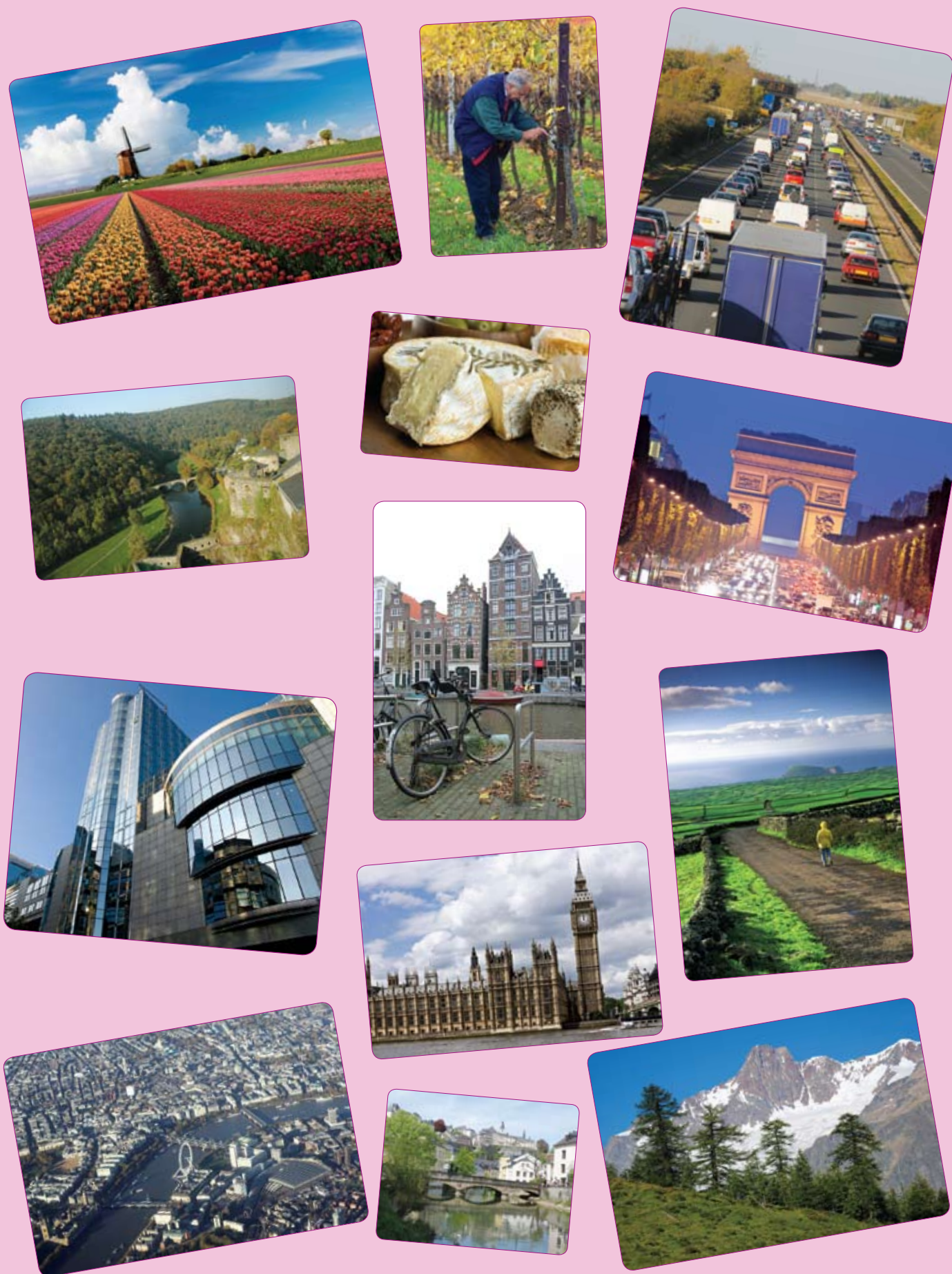
- A) Železniški,
- B) rečni in pomorski,
- C) letalski.

9. Največje reke Srednje Evrope, po katerih je zelo razširjen rečno-kanalski promet, so:

- A) Odra, Laba, Visla;
- B) Sava, Drava, Temza;
- C) Ren, Pad, Tajo.

10. Katera gospodarska panoga najbolj onesnažuje in uničuje naravno okolje Srednje Evrope?

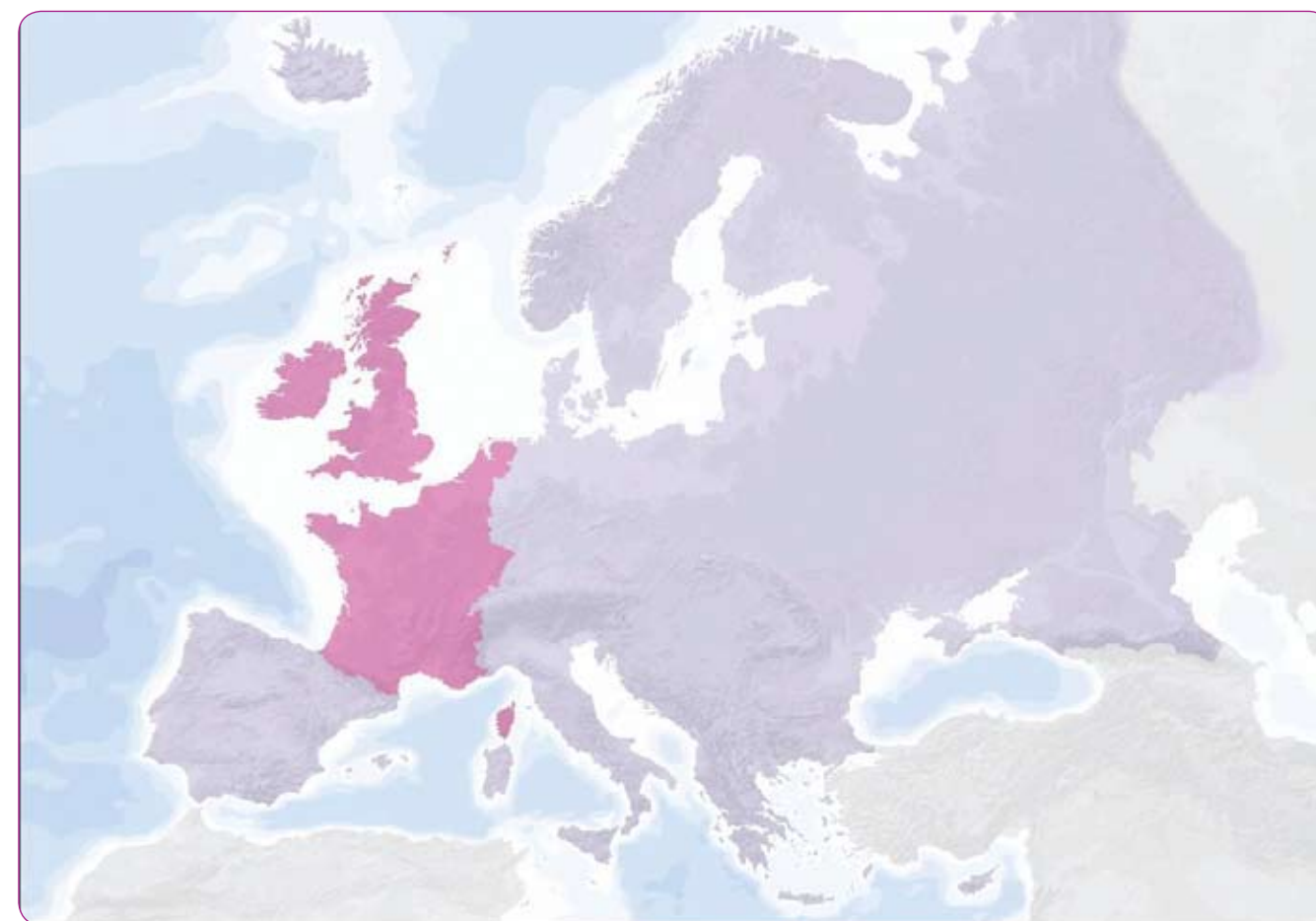
- A) Sadjarstvo,
- B) ribolov,
- C) težka industrija.

4 ZAHODNA EVROPA

Zahodno Evropo imenujemo z drugim imenom tudi Atlantska Evropa, ker jo obliva in nanjo zelo vpliva Atlantski ocean. Ta vpliv se kaže tako, da je podnebje bolj vlažno, poleti ni prevroče in pozimi ni tako mrzlo. Ob Atlantskem oceanu so velika pristanišča, ki omogočajo gospodarski razvoj. Med Zahodno Evropo in drugimi deli Evrope ni ostrih naravnih meja.

Vse države Zahodne Evrope razen Luksemburga so **obmorske** države. K Zahodni Evropi spada tudi Britansko otočje, na katerem sta otoški državi Irska in Velika Britanija.

Nema karta Zahodne Evrope

Poišči na zemljevidu Britansko otočje. Razloži, kaj pomeni pojem otoška država.

S sošolcem s pomočjo zemljevida poiščita morja, ki oblivajo Zahodno Evropo. Prvi išče, drugi naj preveri pravilnost, nato vlogi zamenjata.

4.1 | DRŽAVE ZAHODNE EVROPE

Države Zahodne Evrope so: Belgija, Francija, Irska, Luksemburg, Nizozemska in Velika Britanija.

Zahodna Evropa

ALIVEŠ,
... da je **Beneluks**
skupnost treh držav:
Belgije, Nizozemske,
Luksemburga.

Iz zemljevida prepiši v zvezek imena držav Zahodne Evrope in jim dopiši imena glavnih mest. Državam določi, ali gre za otoško, obmorsko ali celinsko državo.

Države Zahodne Evrope so gosto poseljene. V njih živi veliko priseljencev, predvsem iz nekdanjih kolonij teh držav.

Ugotovi, katere so razlike med Veliko Britanijo in Anglijo. S pomočjo učitelja preveri pravilnost svoje ugotovitve.

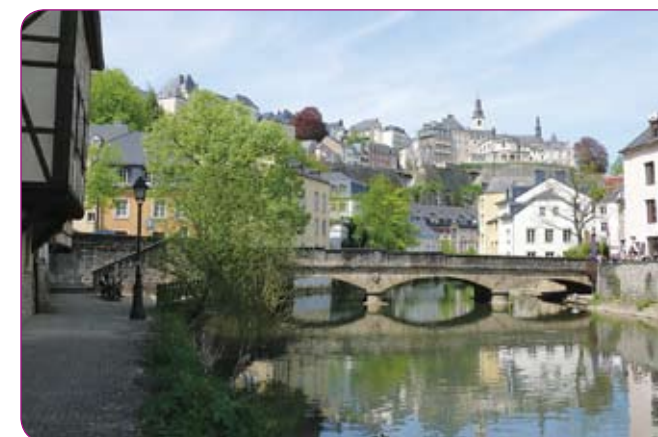
Bruselj

Pariz

Dublin

Luksemburg

Amsterdam

London

4.2 | POVRŠJE ZAHODNE EVROPE

V Zahodni Evropi prevladujejo trije tipi površja:

- nižine,
- stara uravnana gorovja,
- mladonagubana gorovja.

V Zahodni Evropi prevladujejo nižine, predvsem na Nizozemskem in v Franciji. V nižinah živi največ ljudi, ker so se tam razvila največja mesta in pomembnejša gospodarska središča.

Nižavje na Nizozemskem

Stara uravnana gorovja so podobna hribovjem v Srednji Evropi in ne presegajo tisoč metrov nadmorske višine. To so: Peninsko gorovje, Ardeni in Centralni masiv.

Ardeni

Poišči omenjena gorovja Zahodne Evrope na zemljevidu in ugotovi, v katerih državah so.

Zadnji tip površja so mladonagubana gorovja, kamor sodi francoski del Alp in Pirenejev.

Mont Blanc je za 2000 metrov višji od Triglava

Spodnjo preglednico preriši v zvezek. S pomočjo zemljevida ugotovi, kateri tipi površja so v posameznih državah, in jih z znakom X označi v prerisano preglednico. Ugotovitve primerjaj s sošolcem.

	NIŽINE	STARA URAVNANA GOROVJA	MLADONAGUBANA GORSTVA
BELGIJA			
FRANCIJA			
VELIKA BRITANIJA			
LUKSEMBURG			
NIZOZEMSKA			
IRSKA			

Poišči in izpiši ime najvišjega vrha Alp. Izpiši njegovo nadmorsko višino.

4.3 | PONEBJE IN RASTLINSTVO

Na podnebje v Zahodni Evropi vpliva Atlantski ocean s toplim morskim tokom. Njegov vpliv lahko primerjamo s »centralno kurjavo«, saj zaradi njegove toplote obale Zahodne Evrope pozimi ne zamrznejo.

To podnebje imenujemo oceansko ali atlantsko podnebje.

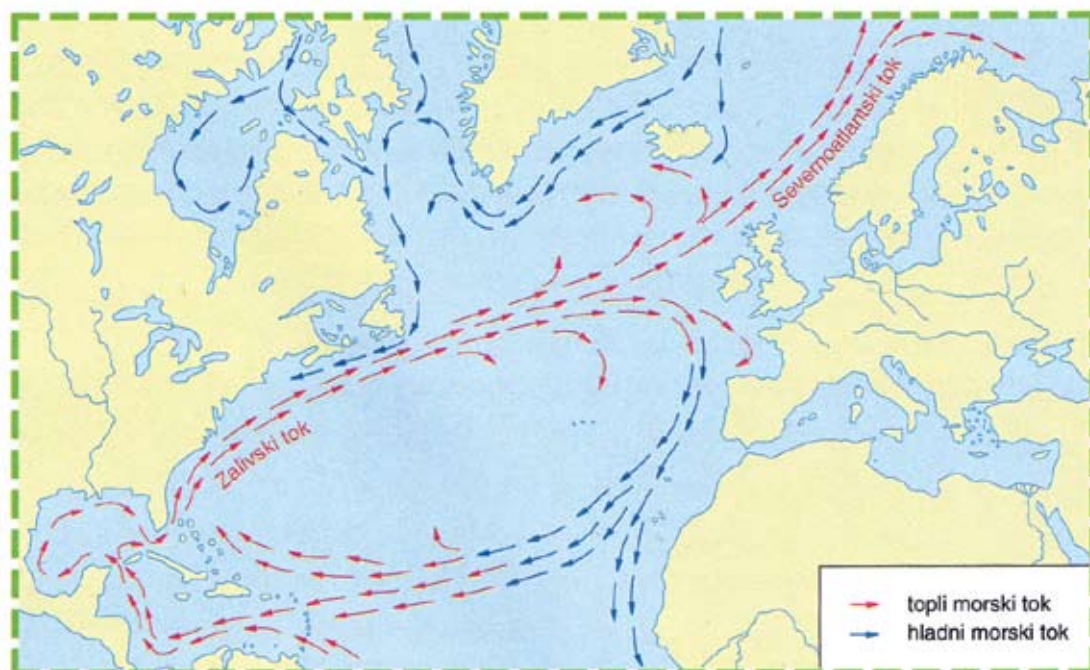
Značilnosti:

- mile zime (temperatura ne pade pod 0°C),
- topla poletja (redko preko 15°C),
- majhne temperaturne razlike med dnevom in nočjo,
- večinoma oblačno in megleno vreme z dežjem (rahal dež ali pršenje).

ZALIVSKI TOK –

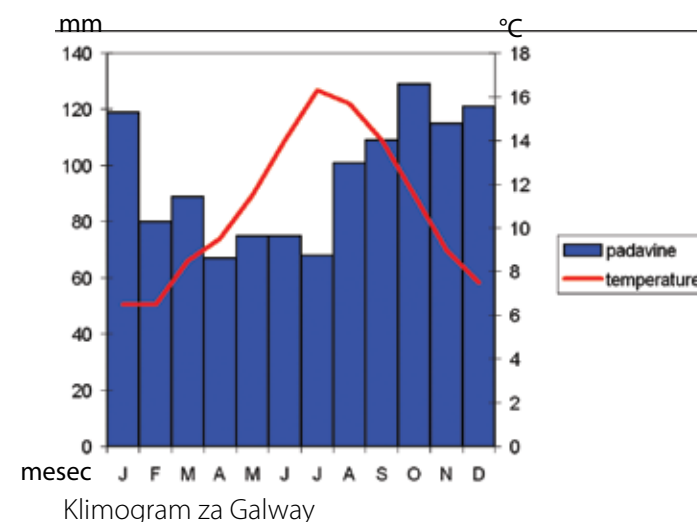
topel morski tok, ki priteka iz Mehiškega zaliva, obliva in pozimi ogreva ter poleti ohlaja obale Zahodne in Severne Evrope. V Evropi ga imenujemo Severnoatlantski tok.

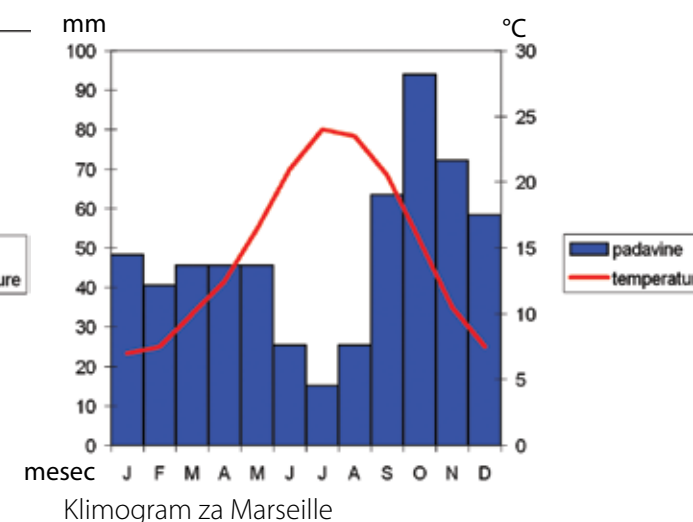
Zalivski tok ob obalah Zahodne Evrope

Na zemljevidu sveta si oglej pot Zalivskega toka. Z učiteljevo pomočjo ugotovite, zakaj je Zalivski tok topel in kako vpliva na obale Z Evrope. Na podlagi informacij o Zalivskem toku sklepaj o višini temperature Atlantskega oceana. Razmisli, kakšno bi bilo podnebje Z Evrope brez Severnoatlantskega toka.

Klimogram za Galway

Klimogram za Marseille

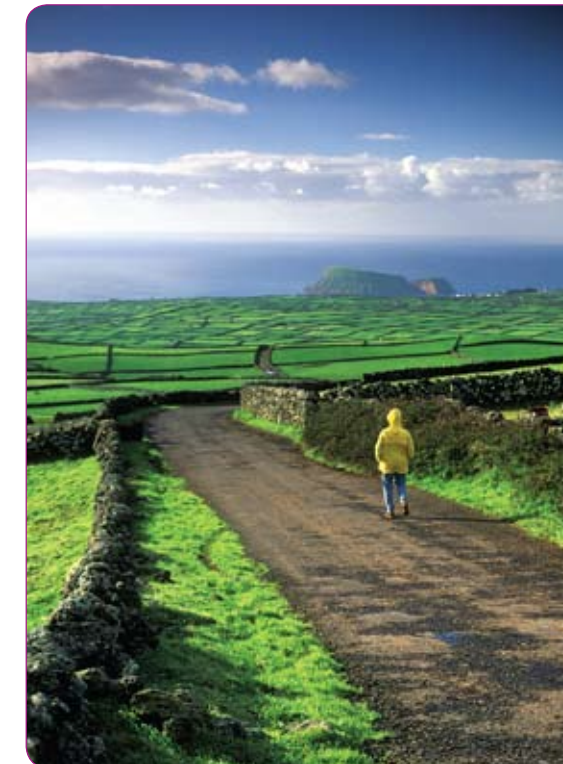

Ugotovi, v katerih državah ležita kraja, za katera sta izdelana klimograma. Primerjaj temperaturo za meseca januar in avgust v obeh krajih. Kaj sklepaš glede na podatke? O ugotovitvah se pogovorite z učiteljem.

Naravne razmere so za življenje ljudi zelo ugodne in zaradi ugodnega podnebja je pokrajina zelo zelena. Večinoma uspeva travniško rastlinstvo, listnati gozdovi pa so zaradi goste naseljenosti precej izkrčeni.

ALI VEŠ,

... da ima Irska najbolj tipično oceansko podnebje? Travnisko rastlinstvo je tam najbolj bujno. Zato Irski pogosto rečemo tudi »zeleni otok«.

Zelena pokrajina Irske

Na medmrežju poišči slike pojma »angleški« in »francoski« park. Na podlagi slik in informacij ga opiši.

4.4 | GOSPODARSTVO

Zahodnoevropske države so zaradi podnebja, rudnih bogastev, ravnega reliefa, izobrazbe in samoiniciativnosti prebivalstva postale prve industrijske države. Še danes sodijo med gospodarsko najbolj razvite države sveta.

Reke Zahodne Evrope imajo zaradi stalnega deževja vse leto zadosti vode in so zaradi ravnega površja primerne za rečni promet. Te reke se izlivajo v Atlantski ocean v obliki širokih lijakov, kar omogoča ladjam, da v času visoke plime plujejo globlje v notranjost. Ob izlivih teh rek (Sena, Loara, Ren, Temza) so se razvila večja pristanišča. Povezavo rek med seboj omogočajo umetno narejeni kanali.

ALIVEŠ,

... da lahko ponekod ob Atlantiku na zahodni obali Francije in JZ delu Velike Britanije plima doseže 12 metrov višine?

... da plimo izrabljajo za pridobivanje električne energije? Ob plimi morje teče v bazene in poganja turbine, ob oseki pa teče iz bazenov v morje in ob tem poganja turbine, ... da je Rotterdam na Nizozemskem največje evropsko pristanišče?

Reka Sena, ki teče skozi glavno mesto Francije

Reka Temza, ki teče skozi glavno mesto Velike Britanije

Morje je gospodarsko pomembno, saj jim predstavlja gospodarsko »okno v svet« in velike možnosti ribolova.

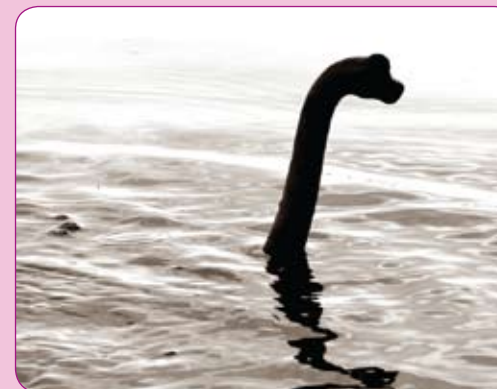

Na zemljevidu poišči zahodnoevropske reke in izpiši njihova imena. Dopiši tudi, katera pristanišča so se razvila ob njih.

Lijakasti izliv

RESNIČNO ALI IZMIŠLJENO?

Pošast Nessie

Na britanskih otokih so stara izročila zelo trdoživa. Na Škotskem se izročila prepletajo s čudnimi zgodbami in verovanji v nadnaravne pojave. Pravijo, da prebiva v vsakem starem gradu rodbinski duh. Na jezeru Loch Ness, ki je dolgo 40 kilometrov in široko 2 do 3 kilometre, pa se je prikazovalo nekaj drugega. Poleti, ko je voda nizka in čista, so baje prebivalci tistih krajev večkrat videli veliko, dinozavru podobno in neznansko dolgo vodno pošast – imenovano Nessie, ki je tiho ležala ali plavala pod površjem jezera.

Preberi zgornje besedilo in presodi, ali je resnično. Več informacij skušaj dobiti na medmrežju. Izpiši različne razlage in tisto, ki se ti zdi najbolj verjetna, utemelji. Sklepaj, na katero gospodarsko panogo prikazovanje Nessie najbolj vpliva.

V obsežnem nižinskem svetu Zahodne Evrope sta razvita poljedelstvo (žita, sladkorna pesa, krompir, krmne rastline) in živinoreja, v hribovitem pa pretežno reja govedi in drobnice. Nizozemska je znana po gojenju tulipanov in ostalega cvetja, ki ga izvažajo po vsej Evropi. Cvetje vzgojijo v rastlinjakih, v katerih ustvarijo za rast boljše pogoje, kakor so zunaj rastlinjakov. Francijo v svetu poznajo po izvrstnih sirih, vinih in odlični kuhinji.

Nasadi tulipanov na Nizozemskem, tipičen mlin na veter v ozadju

Delo v vinogradu (Francija)

Francoski siri

Ovčereja v Veliki Britaniji

Za razvoj gospodarstva Zahodne Evrope je zelo pomembno morje in številne rečne poti, ki jih dopolnjujejo gosto razvejana železnica in ceste. Gospodarske panoge so: premogovništvo in rudarstvo, ladjedelništvo, tekstilna industrija, turizem, črpanje nafte, zemeljskega plina in sodobnejše gospodarske panoge (avtomobilska, letalska in elektrotehnična industrija, robotika).

V atlasu poišči gospodarski zemljevid Zahodne Evrope. S pomočjo legende poišči, katere kulturne rastline pridelujejo. Izpiši jih in dopolni s simboli iz legende. Poišči še najbolj pogoste industrijske panoge. Izberi tri ter naštej izdelke, ki jih te panoge izdelujejo. Podatke poišči še za Slovenijo in ugotovi, katere panoge imamo pri nas ter katerih ne. Razmisli, zakaj. Svoje ugotovitve predstavi s plakatom.

Zaradi intenzivnega izkopavanja rud so nastajala obsežna gosto poseljena industrijska območja. Posledice tega so močno onesnažen zrak, tla in voda. Z razvojem ekologije so ljudje poiskali nove, manj škodljive načine izrabe energijskih virov (veter, plima, sonce).

Promet je danes eden od največjih onesnaževalcev zraka (Anglija)

4.5 | PONOVI MO

Ob miselnem vzorcu ponovi pridobljeno znanje. Preriši ga v zvezek in ga dopolni s slikami zanimivosti in značilnosti držav Zahodne Evrope (npr. Francija – Eifflov stolp, Velika Britanija – Big Ben ...).

LEGA

Na zahodu jo obliva Atlantski ocean. Vse države razen Luksemburga, so **obmorske**. V Zahodni Evropi je tudi Britansko otočje – Irska in Velika Britanija.

DRŽAVE

Belgija, Francija, Irska, Luksemburg, Nizozemska in Velika Britanija.

POVRŠJE

Prevladujejo trije tipi površja: nižine, stara uravnana gorovja, mladonagubana gorovja. Velike plovne reke: Sena, Loara, Ren, Temza.

PODNEBJE IN RASTLINSTVO

Podnebje je oceansko, nanj vpliva Zalivski tok: mile zime, topla poletja, oblačno in megleno vreme z dežjem. Rastlinstvo: travniško rastlinstvo, listnati gozdovi (precej izkrčeni).

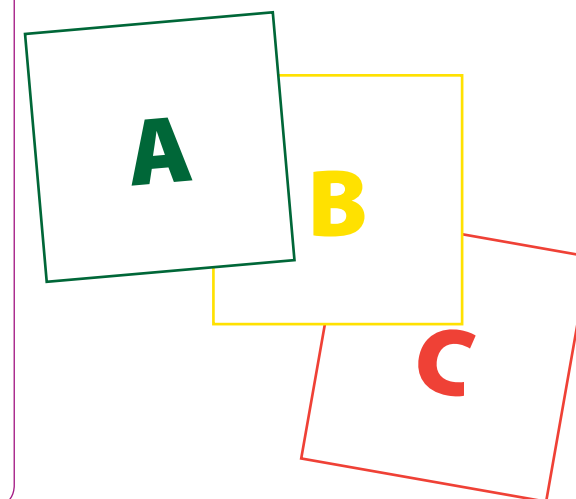
ZAHODNA EVROPA

GOSPODARSTVO

Gospodarske panoge: morski in rečni promet, poljedelstvo, živinoreja, premogovništvo in rudarstvo, ladjedelništvo, tekstilna industrija, sodobne industrijske panoge, turizem, črpanje nafte in zemeljskega plina.

S pomočjo KVIZA preveri svoje znanje. S sošolcem delata v paru. Najprej prvi na glas prebere vprašanje in možne odgovore, drugi pa se odloči, kateri je pravilen in dvigne ustrezen kartonček. Nato vlogi zamenjata. Zapisujte si izbrane odgovore in jih z učiteljem preverite. Po končanem kvizu pravilne odgovore v celih povedih prepiši v zvezek. Pri odgovorih si čim več pomagaj z ATLASOM.

1. Kateri ocean obliva Zahodno Evropo?

- A) Tihi,
- B) Atlantski,
- C) Indijski.

2. K Zahodni Evropi spadajo:

- A) Grčija, Srbija, Španija;
- B) Madžarska, Romunija, Češka;
- C) Francija, Velika Britanija, Nizozemska.

3. Kaj pomembno vpliva na podnebje Zahodne Evrope?

- A) Topli morski tok,
- B) Severno morje,
- C) Škotsko višavje.

4. Otoški državi Zahodne Evrope sta:

- A) Francija in Nizozemska,
- B) Velika Britanija in Irska,
- C) Belgija in Luksemburg.

5. Katere so značilnosti oceanskega podnebja?

- A) Kratka deževna poletja, dolge mrzle zime s snegom,
- B) topla poletja in mile zime, oblačno in megleno vreme z dežjem,
- C) suha in vroča poletja, mile zime z dežjem.

6. Kdo ali kaj je »Nessie«?

- A) Jezero na Škotskem,
- B) za Škotsko značilna pasma psov,
- C) skrivnostna pošast, ki živi v jezeru Loch Ness.

7. Velike, plovne reke Zahodne Evrope so:

- A) Sena, Loara, Temza;
- B) Sava, Drava, Morava;
- C) Donava, Vltava, Volga.

8. Nizozemska je znana po:

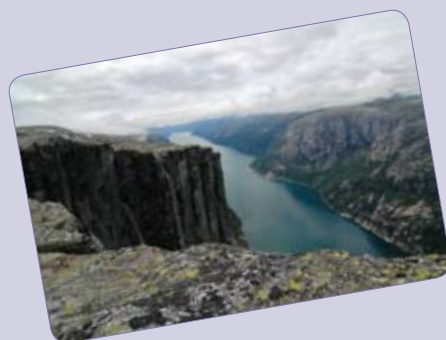
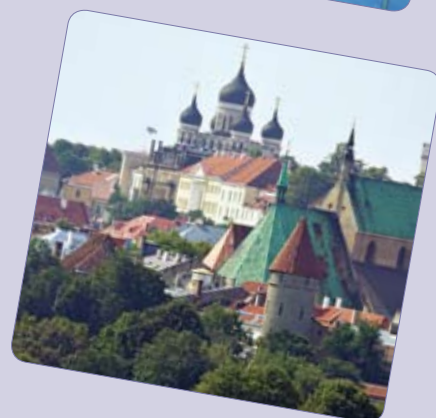
- A) morskih sadežih,
- B) oljkah,
- C) gojenju tulipanov.

9. Sodobnejše industrijske panoge Zahodne Evrope so:

- A) premogovništvo, tekstilna industrija, železarstvo;
- B) avtomobilska, letalska, elektrotehnična;
- C) ribolov, govedoreja, poljedelstvo.

10. Katere vire energije uporabimo, če želimo čim manj obremeniti okolje?

- A) Plima, veter;
- B) uranova ruda, premog;
- C) nafta, zemeljski plin.

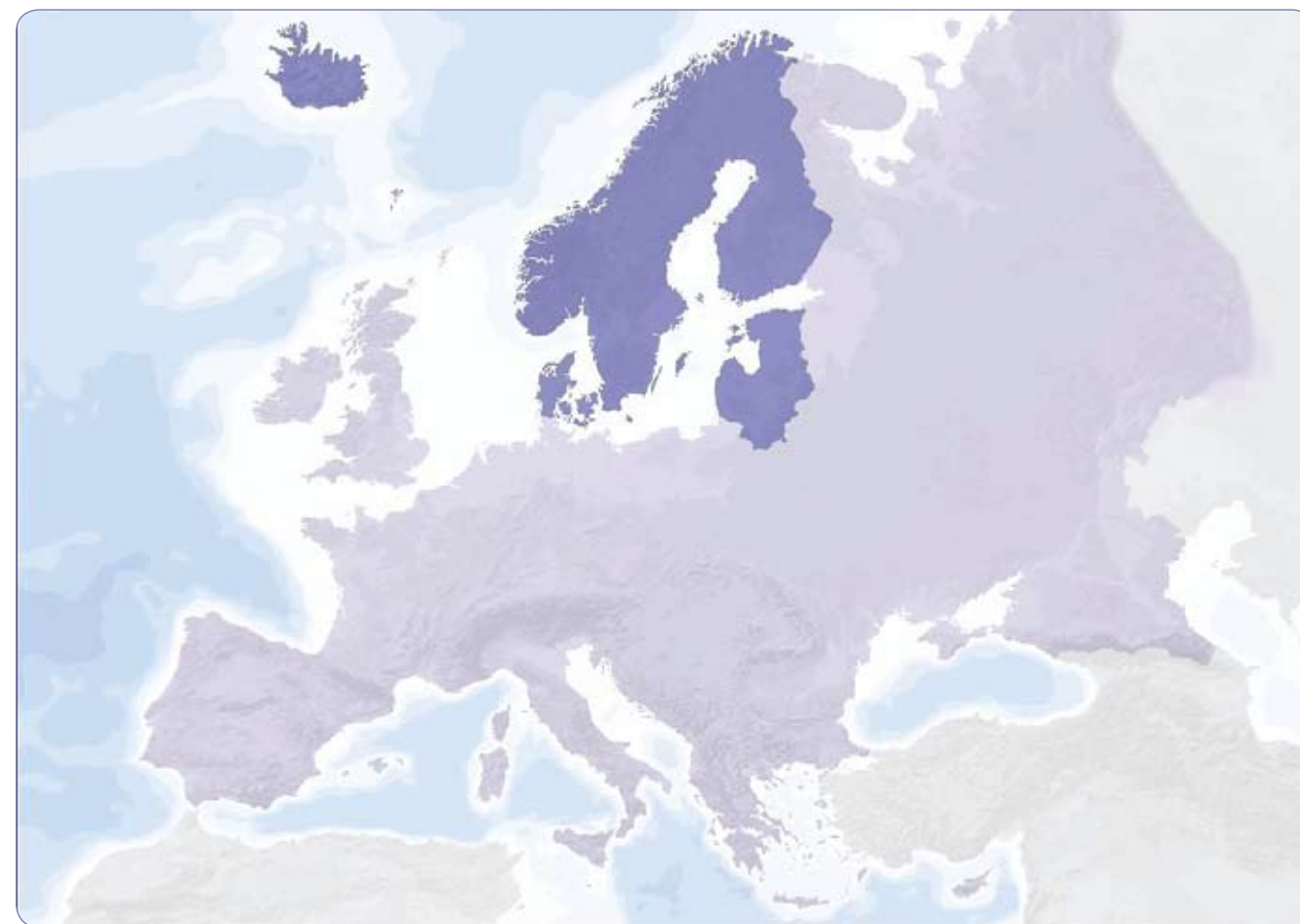
5 SEVERNA EVROPA

Severna Evropa je svet ob Baltskem, Barentsovem, Severnem in Norveškem morju ter ob Finskem in Botnijskem zalivu. K Severni Evropi prištevamo tudi Islandijo.

Države Severne Evrope so zaradi zgodovinskih in kulturnih značilnosti tesno povezane med seboj. Zanje uporabljamo več oznak:

- nordijske države,
- skandinavske države,
- pribaltske države.

Danes se najpogosteje uporablja oznaka »**države Severne Evrope**«.

Nema karta Severne Evrope

Poišči omenjena morja in zalive. Katere države najdeš ob teh morjih? Poišči tudi Islandijo.

Če se zanimaš za šport, si zagotovo že slišal za nordijske športne discipline. Kateri športi so to?

5.1 | DRŽAVE SEVERNE EVROPE

Severno Evropo sestavlja osem držav: Norveška, Švedska, Danska, Finska, Litva, Latvija, Estonija in Islandija.

Severna Evropa

Z zemljevida prepisi v zvezek imena držav Severne Evrope in jim dopiši glavna mesta.

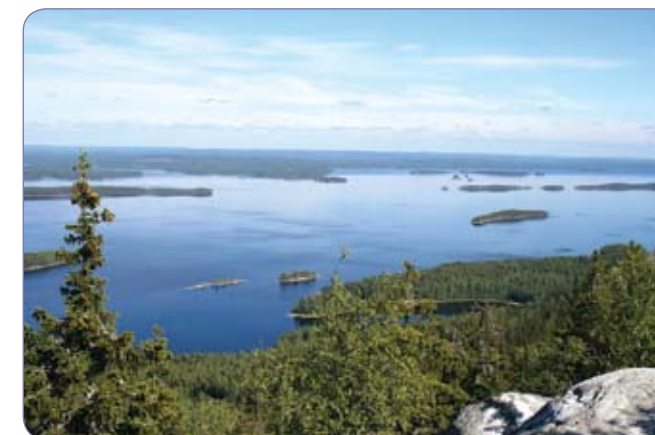
Na Skandinavskem polotoku ležita le Norveška in Švedska, druge države – Finsko, Dansko in celo precej oddaljeno Islandijo – pa prištevamo k Skandinaviji zaradi skupne preteklosti; Litvo, Latvijo in Estonijo pa zaradi lege ob Baltiku in gospodarskih in kulturnih vezi.

Pojasni, zakaj za države Severne Evrope uporabljamo tudi oznake skandinavske, pribaltske, nordijske države.

Norveška – Fjord Geiranger je uvrščen na Unescov seznam naravnih lepote sveta

Finska – dežela tisočeri jezer

Islandija – dežela gejzirjev

Kopenhagen je glavno mesto Danske

NORDIJSKE DRŽAVE –

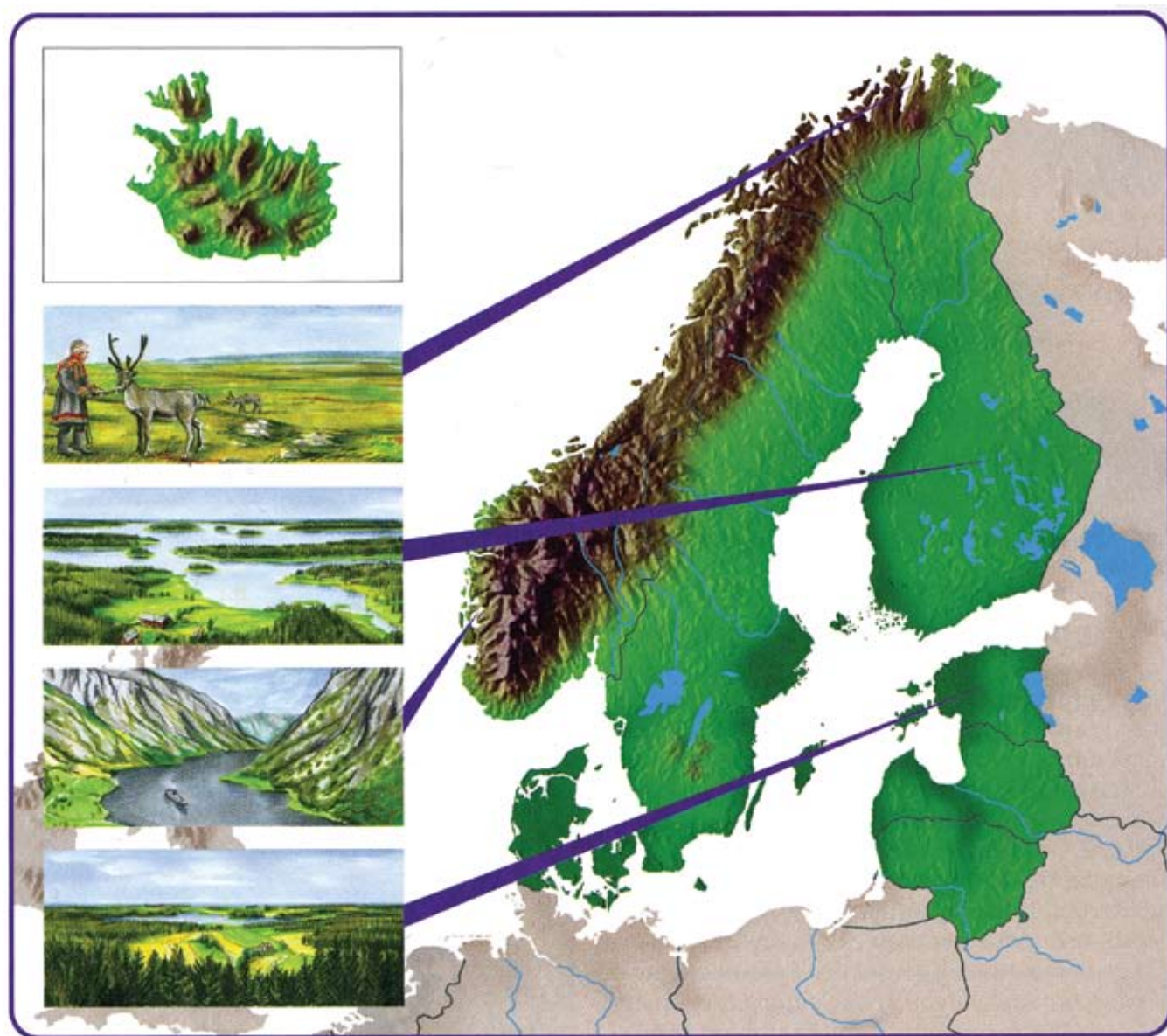
skupno ime za Dansko, Finsko, Norveško, Švedsko in Islandijo. Ime izvira iz besede norden, kar pomeni sever

PRIBALTSKE DRŽAVE – skupno ime za države ob vzhodnih obalah Baltskega morja: Litvo, Latvijo in Estonijo

5.2 | POVRŠJE IN VODOVJE

S pomočjo reliefne karte opiši površje Severne Evrope.
Bodi pozoren na barve.

Reliefna slika Severne Evrope

Na sedanje površje Severne Evrope je vplivala poledenitev v času ledenih dob. Ledeni pokrov je bil debel tudi do 3 km in je več milijonov let s svojo težo in drsenjem močno oblikoval površje pod sabo.

Polotok Jylland je najbolj severni del Nemško-Poljskega nižavja, ki smo ga spoznali že pri Srednji Evropi. Skupaj z danskimi otoki predstavlja valovito nižavje, ki povezuje Srednjo in Severno Evropo. »Najvišji vrh« pa je 172 m nad morjem.

Pokrajina Jutlandija (Danska) z značilno hišo

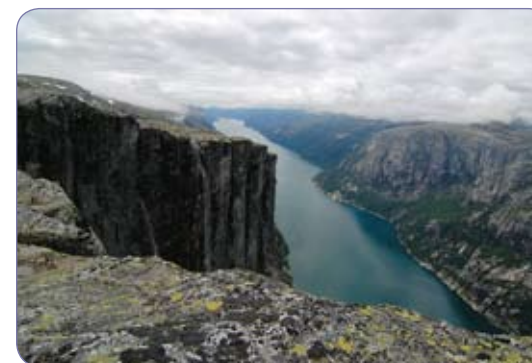

Ledenik na Norveškem

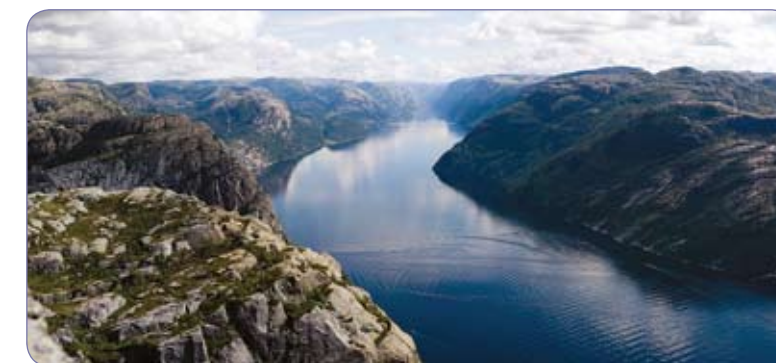
Na Norveškem se ob obali dviga staro Skandinavsko gorovje, ki se spušča proti Švedski. Na mnogih predelih je gorovje planotasto. Tem planotam pravimo **fjeli**, ki se proti obali Atlantika spuščajo v ozke in dolge zalive – **fjorde**.

PLANOTA – višji, raven ali rahlo razgiban svet v hribovju, gorovju
FJORD – daleč v kopno segajoč ozek zaliv

Fjord

Fjord Lyse na Norveškem

Poišči na zemljevidu najvišji vrh Skandinavskega gorovja in prepisi njegovo nadmorsko višino.

Dobro si oglej slike fjordov. Tik ob vodi je pogosto tudi cesta. Predvidevaj, na kakšen način bi lahko skrajšali dolgo pot z ene strani fjorda na drugega.

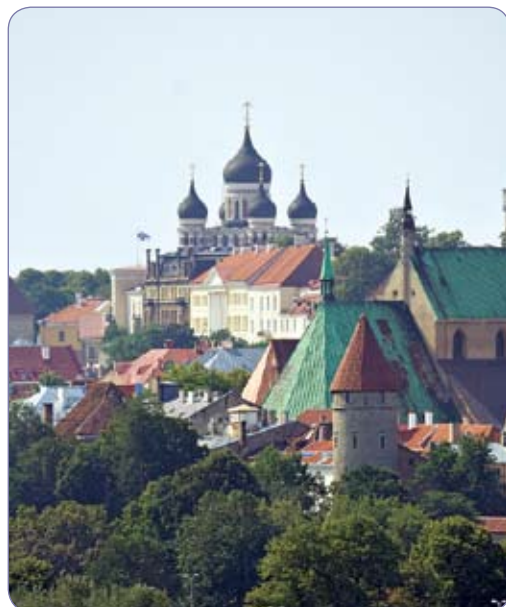

Na medmrežju ali v drugi literaturi poišči slike o tem, kako so nastali fjordi. Slike preriši in jih predstavi sošolcem s svojimi besedami.

Za Litvo, Latvijo in Estonijo je značilna pretežno ravna in rahlo valovita pokrajina.

Glavno mesto Latvije je Riga

Glavno mesto Estonije je Talin

Islandija – drugi največji evropski otok je vulkanskega izvora. Zanj so značilni mnogi delujoči vulkani, številni potresi ter **gejzirji**, ki jih domačini izkoriščajo za ogrevanje stanovanj in rastlinjakov, v katerih gojijo zelenjavo in cvetje. Notranjost Islandije je pusta in pokrita z ledom.

Elektrarna na Islandiji, ki jo poganjata vroča podzemna voda in para

Modra laguna je znamenito kopališče na prostem, kjer se v vroči vodi kopajo tudi pozimi

Reke, ki tečejo s Skandinskega gorovja proti Atlantiku, so kratke, a imajo dovolj vode in velik padec. Zato so primerne za elektrarne. To sta Švedska in Norveška izkoristili in sta pomembni proizvajalki električne energije. Na Finskem je poledenitev izoblikovala med skalnatimi vzpetinami vmesne podolgovate globeli, v katerih je na tisoče jezer.

Na zemljevidu poišči in izpiši nekaj rek Skandinskega gorovja, na katerih pridobivajo električno energijo.

GEJZIR – ponavljajoč izbruh pare in vroče vode. Voda in para se ob izbruhu dvigneta tudi 70 m visoko.

5.3 | PODNEBJE IN RASTLINSTVO

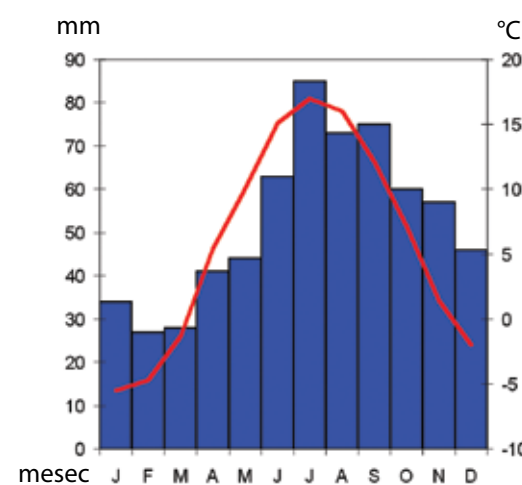
Pričakovali bi, da je v vseh državah Severne Evrope zelo hladno podnebje, ker so tako oddaljene od ekvatorja. Vendar ni tako. Celotna obala Danske, obalni deli Norveške, južne Švedske in obale Barentsovega morja imajo **oceansko podnebje** z obilico megle in veliko količino padavin. Podobno podnebje je na jugu Islandije. Na podnebje v teh predelih ima velik vpliv **topli Severnoatlantski tok**, tako da obale ne zamrznejo.

Prav nasprotno je v notranjosti celine, na Švedskem in Finskem. Tam je podnebje celinsko in zimske temperature se spustijo globoko pod ničlo. Finski in Botnijski zaliv pa celo zamrzne za več mesecev.

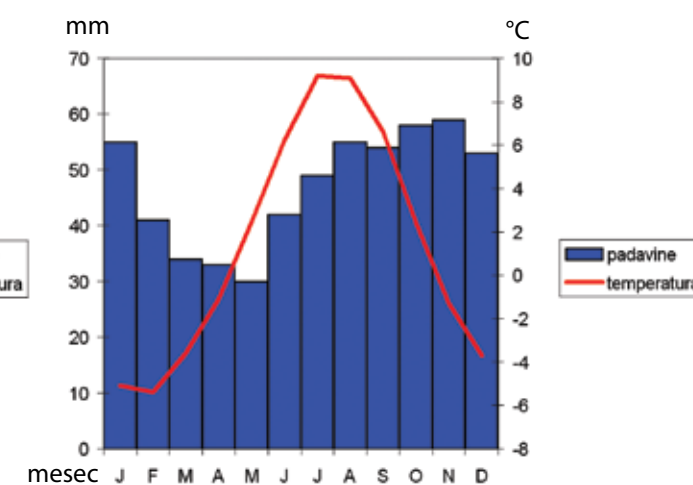
Podnebje Pribaltskih dežel je prehodno, med celinskim in oceanskim.

V prejšnjih poglavjih si oglej značilnosti celinskega (Srednja Evropa) in oceanskega podnebja (Zahodna Evropa) in ju primerjaj med seboj.

Slika 126: Klimogram za Rigo

Slika 127: Klimogram za Vardo

Primerjaj klimograma med seboj. V katerem kraju so tudi poletne temperature nižje od 10°C?

Primerjaj klimograme Severne Evrope še z ostalimi predeli Evrope. Kaj ugotoviš?

Od podnebja je odvisno tudi rastlinstvo v posameznih območjih. Čisto na severu Skandinavije in v goratih predelih notranjosti je tako mrzlo, da ne uspeva niti gozd. Takemu območju pravimo **tundra**.

V njej rastejo zeliščne rastlinske vrste, mahovi, lišaji in pritlikave breze.

Tundra na Finskem

Iglasti gozd v snegu

TUNDRA – obširen svet brez drevja nad polarno gozdno mejo
polarna gozdna meja – meja, do katere na polarnem območju še raste gozd

Južneje prehaja tundra v obsežne iglaste gozdove, ki prekrivajo večji del Švedske in Finske. Gozdovi so v glavnem borovi in smrekovi. Vmes rastejo tudi breze. Takemu območju pravimo **tajga**.

Breze v tajgi

Za kmetijstvo so najprimernejša zemljišča na Danskem

Še južneje iglasti gozdovi prehajajo v mešane in listnate gozdove. Vedno več je tudi travnikov in obdelovalnih površin. Podobno je v Pribaltskih deželah. Za kmetijstvo je še najbolj primerna Danska.

TAJGA – z iglavci porasel svet pod polarno gozdno mejo

ALIVEŠ,

... da se domovina Božička imenuje Laponska in je razdeljena med Finsko (največji del), Norveško, Švedsko in Rusijo (polotok Kola)?

... da Laponci redijo severne jelene?

... da so na Laponskem namerili pozimi kar -51°C – to je najnižja izmerjena vrednost na naši celini?

... da na Laponskem snežna odeja obleži več kot 240 dni v letu?

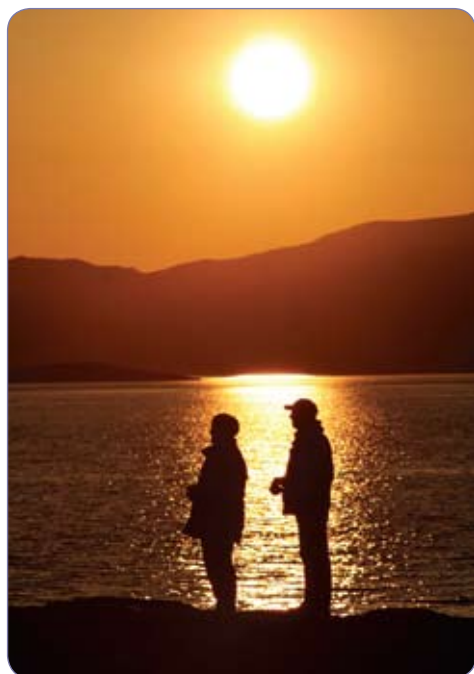
Laponska

Laponca v tradicionalni noši

ALI VEŠ,

...da se severno od 66. vzporednika začenja območje, kjer nastopita **polarni dan** in **polarna noč**? Poletja so tam res nenavadna, saj sonce kroži na nebu in nekaj časa sploh ne zaide. Šele pogled na uro nam pove, da moramo spati. Nasprotno pa je pozimi, saj se sonce sploh ne prikaže več tednov. Ko ponovno posije, se za tamkajšnje prebivalce začne pravo praznovanje.

Poletno sonce ob polnoči na Norveškem. Sonce sploh ne zaide

Polarna noč – sonce takrat ne vzide

Na globusu ali v atlasu skupaj z učiteljem poiščite 66. vzporednik in pokažite območje severno od njega. To je področje polarnih dni in noči. Kaj bi počel, če bi bila pri nas vso zimo noč? Kako bi zapolnil čas, če poleti sonce sploh ne bi zašlo?

ALI VEŠ,

... da s Severne Evrope prihajata dva najbolj priljubljena pisatelja otroške literature. To sta danski pravljicar **Christian Andersen**, s Švedske pa prihaja avtorica **Pike Nogavičke**, pisateljica **Astrid Lindgren**.

5.4 | GOSPODARSTVO

Prebivalci Severne Evrope premišljeno ravnajo z okoljem in so že več stoletij med najbolj iznajdljivimi in delovnimi, saj so naravni pogoji neugodni za življenje. Te države so med gospodarsko najbolj razvitimi na svetu. To se kaže na vseh področjih. Preden se je razvila industrija, so se ukvarjali predvsem z gozdarstvom, ribištvo in kmetijstvom. Še najboljše pogoje za kmetijstvo ima Danska, ki hrano celo izvaža. Ostale države za kmetijstvo nimajo takih pogojev. Južni predeli Norveške, Švedske in Finske so primerni za živinorejo, s katero se ukvarjajo tudi v pribaltskih državah in na Islandiji.

S pomočjo gospodarske karte Severne Evrope izpiši, kateri so najpomembnejši kmetijski pridelki v posamezni severnoevropski državi.

Najboljše pogoje za kmetijstvo ima Danska

Finsko gozdno bogastvo

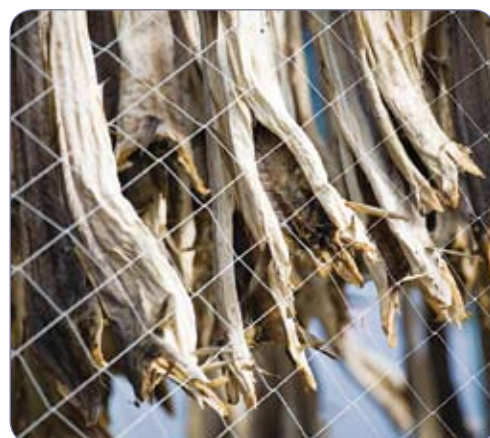
Norveška ima od vseh dežel Severne Evrope najboljše naravne pogoje za razvoj gospodarstva: gozdove, vodno silo, rude, ribolovna območja, travnike, pašnike, polja, možnosti za razvoj pomorstva. K njenemu hitremu razvoju pa je največ prispevalo **odkritje nafte** v Severnem morju.

Mesto Stavanger se je naglo razvilo v središče naftne industrije na Norveškem

Les je pomembna surovina na Švedskem in Finskem

Sušenje rib, Norveška

Za Švedsko in Finsko je najpomembnejše naravno bogastvo **gozd**, zato se je tu razvila moderna lesna industrija, industrija celuloze, papirja in pohištva. Na Norveškem in Islandiji se ukvarjajo tudi z ribolovom, gojenjem rib na ribjih farmah in predelavo rib.

Švedska in druge severnoevropske države slovijo po kakovostnih **industrijskih proizvodih**: jeklu, orodju, avtomobilih, televizorjih, telefonih ...

S pomočjo zemljevida gospodarstvo Severne Evrope izpiši po tri najpomembnejše gospodarske dejavnosti v posamezni severnoevropski državi. Pomagaj si z legendo ob zemljevidu.

H gospodarskemu razvoju veliko pripomorejo prometne zveze (kopenske, pomorske in zračne). Danes k prometu štejemo tudi medmrežje in plinovode.

S pomočjo zemljevida ugotovi, katera severnoevropska država nima železnice.

ALIVEŠ,

...da so leta 1998 odprli most, ki povezuje dva največja danska otoka: Sjælland in Fyn? To je najdaljši viseči most v Evropi. Dolg je 6,8 km. Do takrat so otoka povezovali le trajekti.

5.5 | PONOVI MO

Oglej si spodnji miselni vzorec. Na list zapiši tri vprašanja o Severni Evropi in list zamenjaj s sošolcem. Vprašanja prepisi v zvezek in nanje pisno odgovori. Skupaj preglejta, če so odgovori pravilni.

LEGA

Ob Baltičkem, Barentsovem, Severnem in Norveškem morju, Finskem in Botnijskem zalivu ter Islandiji – otok v severnem Atlantiku.

POVRŠJE

Skandinavsko gorovje s fjelli in fjordi, ostala pokrajina je ravninska in valovita; Islandija – vulkanskega izvora, veliko gejzirjev. Vodovje: reke v Skandinavskem gorovju so kratke, na njih so hidroelektrarne.

DRŽAVE

Norveška, Švedska, Danska, Finska, Litva, Latvija, Estonija in Islandija.

PODNEBJE IN RASTLINSTVO

Podnebje je ob obalah oceansko, v notranjosti celinsko.

Rastlinstvo:

- Tundra: zeliščne rastline, mahovi, lišaji in pritlikave breze.
- tajga: iglasti gozdovi.
- mešani in listnati gozd.

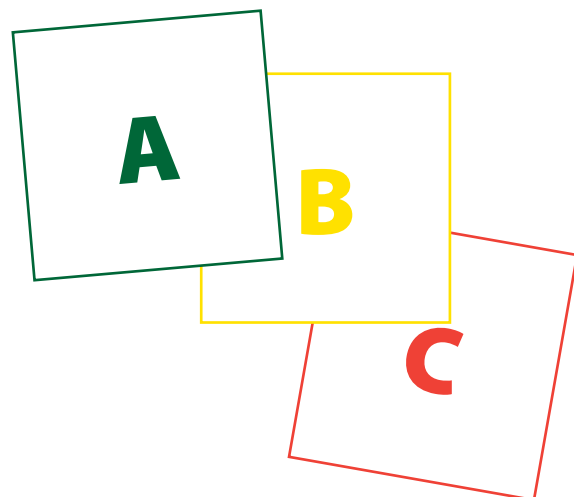
GOSPODARSTVO

Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo, lesna industrija, industrija celuloze, papirja in pohištva, nafta, kakovostni industrijski proizvodi: jeklo, orodje, avtomobili, televizijski aparati, telefoni.

S KVIZOM preveri svoje znanje. Najbolje bo, če učitelj glasno prebere vprašanje in možne odgovore. Odloči se, kateri odgovor je pravilen in dvigni ustrezni kartonček. Pri odgovorih si čim več pomagaj z ATLASOM.

1. Katere države spadajo k državam Severne Evrope?

- A) Poljska, Nemčija, Nizozemska;
- B) Islandija, Estonija, Danska;
- C) Švica, Belgija, Luksemburg.

2. Katera država Severne Evrope je otoška?

- A) Islandija,
- B) Norveška,
- C) Švedska.

3. Finska je:

- A) dežela gejzirjev in vulkanov,
- B) dežela fjellov in fjordov,
- C) dežela tisočerih jezer.

4. Za Litvo, Latvijo in Estonijo je značilna pretežno:

- A) ravna in valovita pokrajina,
- B) puščavska pokrajina,
- C) visokogorska pokrajina.

5. Notranjost Islandije je:

- A) primerna za kmetijstvo,
- B) pusta in pokrita z ledom,
- C) gosto poseljena.

6. Kateri severnoevropski državi sta pomembni proizvajalki električne energije?

- A) Švedska in Norveška;
- B) Islandija in Latvija;
- C) Estonija in Danska.

7. Območja, kjer zaradi mraza rastejo samo zeliščne rastlinske vrste, mahovi, lišaji ter pritlikave breze, so:

- A) tajga,
- B) stepa,
- C) tundra.

8. Dežela Božička in severnih jelenov je:

- A) Japonska,
- B) Laponska,
- C) Sibirija.

9. Med državami Severne Evrope ima najboljše pogoje za kmetijstvo:

- A) Danska,
- B) Norveška,
- C) Finska.

10. Odkritje nafte v Severnem morju je pomembno vplivalo na:

- A) estonsko gospodarstvo,
- B) finsko gospodarstvo,
- C) norveško gospodarstvo.

Vzhodna Evropa sega od Kaspijskega jezera in Črnega morja na jugu do Finskega zaliva in Barentsovega morja na severu.

Poišči omenjene geografske pojme na zemljevidu v Atlasu in tako določi meje Vzhodne Evrope.

Nema karta Vzhodne Evrope

Vzhodna Evropa obsega po površini največji del Evrope in se razlikuje od drugih delov celine. V primerjavi z njimi je na pogled enolična, saj je večinoma ravninska. Meja med Evropo in Azijo poteka po gorovju Ural. Ljudje meje niti ne opazijo, ker je na obeh straneh gorovja država Rusija in tudi samo gorovje Ural je nizko in uravnano. Rusija je največja država na svetu. Največji del njenega ozemlja sega v Azijo. Kljub temu Rusijo prištevamo k evropskim državam.

6.1 | DRŽAVE VZHODNE EVROPE

Države Vzhodne Evrope so štiri države nekdanje Sovjetske zveze: Rusija, Belorusija, Ukrajina, Moldavija.

Vzhodna Evropa

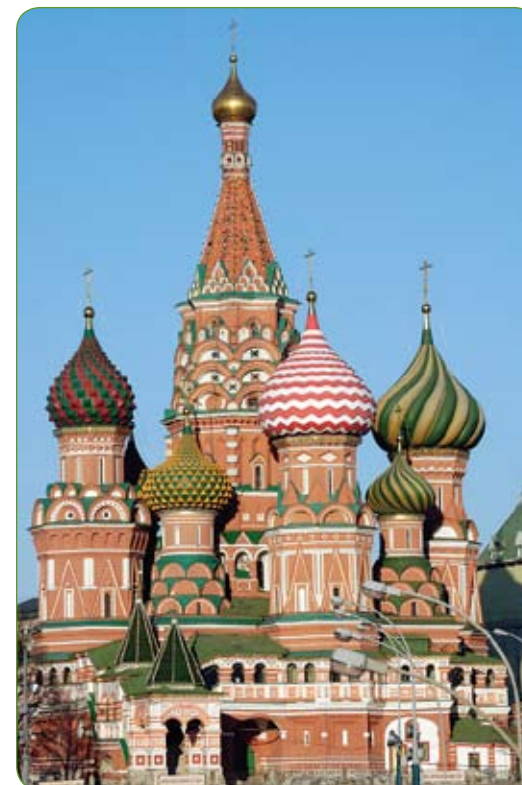
S pomočjo zemljevida ugotovi, na katero celino poleg Evrope še sega Rusija.

Pomagaj si z zemljevidom in poišči, v katerem delu Rusije je njeno glavno mesto – v evropskem ali azijskem delu.

Z zemljevida prepiši v zvezek imena držav Vzhodne Evrope in jim dopiši imena njihovih glavnih mest.

Katedrala v Moskvi, glavnem mestu Rusije

Kijev, glavno mesto Ukrajine

6.2 | POVRŠJE IN VODOVJE

Reliefna karta Vzhodne Evrope

Na zemljevidu Vzhodne Evrope poišči najvišji vrh Urala (Narodnaja gora) in izpiši njegovo nadmorsko višino.

Ural

Večina Vzhodne Evrope je uravnano nižavje, ki le tu in tam prehaja v nekoliko višji svet. Na robu nižavja so gorovja Kavkaz, Karpati in Ural. Največ površja zavzema Vzhodnoevropsko nižavje.

Staro gorovje Ural je nizko, saj ne dosega niti 1000 m nadmorske višine. Ne predstavlja posebne prometne ovire (kot na primer Alpe), saj se njegova pobočja dvigajo polagoma.

S pomočjo Atlasa poišči vzpetine med Moskvo in Sankt Petersburgom in zapiši njihova imena ter določi njihovo nadmorsko višino.

Tipična vas na severu evropskega dela Rusije

Na zemljevidu poišči še ostala večja nižavja Vzhodne Evrope (Rusko nižavje, Prikaspijsko nižavje ...) in jim določi lego.

Po nižavju se v Črno morje stekajo velike reke Dnjester, Dnjeper in Don, v Kaspijsko jezero pa teče največja evropska reka Volga, ki teče samo po ruskem ozemlju. Reke so večinoma zelo dolge, na njih pa so zgrajene ogromne hidroelektrarne.

Dnjeper v Kijevu

Reka Volga

Kaspijsko jezero je največje slano jezero na svetu. Slika prikazuje pogled na jezero iz vesolja.

S pomočjo zemljevida ugotovi, v katere države sega Kaspijsko jezero.

Seveda pa Kaspijsko jezero ni edino jezero v Vzhodni Evropi. Med večja jezera spadata tudi Ladoško in Oneško jezero.

Poišči omenjeni jezera na zemljevidu in zapiši imena rek, ki se zlivajo vanju.

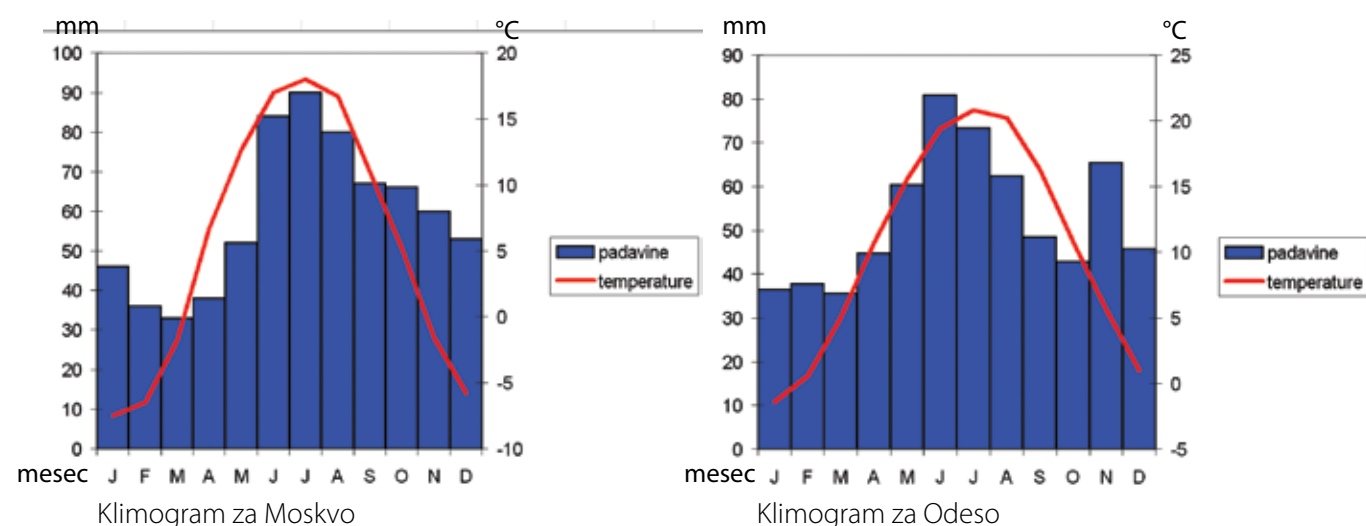
Satelitski posnetek Kaspijskega jezera

6.3 | PODNEBJE IN RASTLINSTVO

Podnebje Vzhodne Evrope je **celinsko**. Temperaturne razlike med zimo in poletjem so večje. Ob obalah Črnega morja na skrajnem jugu je podnebje **sredozemsko**.

Ponovi značilnosti celinskega in sredozemskega podnebja.

Zaradi podnebja so nastali tudi različni rastlinski pasovi, ki so odvisni od temperatur in količine padavin. Največ padavin je na severozahodu Vzhodne Evrope, najmanj pa ob Kaspijskem jezeru.

Na zemljevidu poišči obe mesti, za kateri sta narisana klimograma. Primerjaj temperature v obeh mestih za npr. meseca februar in avgust. Ugotovitve predstavi sošolcem.

Skrajno severno je **polarni – mrzli pas**. Tam so poletja zelo kratka zaradi Severnega ledenega morja, ki je pokrito z ledom. Za to pokrajino je značilno **tundrsko** rastlinstvo, ki je bilo omenjeno že pri Severni Evropi: v tundri rastejo lišaji, mahovi, cvetnice in pritlikavo grmičevje.

Ladja ledolomilec

Tundra v kratkem poletju vzcveti

Južno od polarnega pasu je območje severnega iglastega gozda ali **tajge**. To so najobsežnejši gozdovi na svetu. Poleg bora, jelke in smreke raste tam tudi veliko vrst brez. Zaradi kratkih poletij se tla le malo odtalijo, zato niso primerna za poljedelstvo.

Južno od tajge je pas listnatih gozdov, ki prehaja v obsežen pas **stepa**. Temu prehodnemu območju pravimo **gozdna stepa**. V gozdni stepi in stepi so najboljše naravne možnosti za kmetijstvo. V gozdni stepi je zelo rodovitna **črna prst**.

Tajga, najobsežnejši gozdovi na svetu

Gozdna stepa s pašniki

V toplih in sušnih južnih pokrajinah pa prevladuje **travnata stepa**, ki je v glavnem spremenjena v polja in pašnike.

Travnata stepa

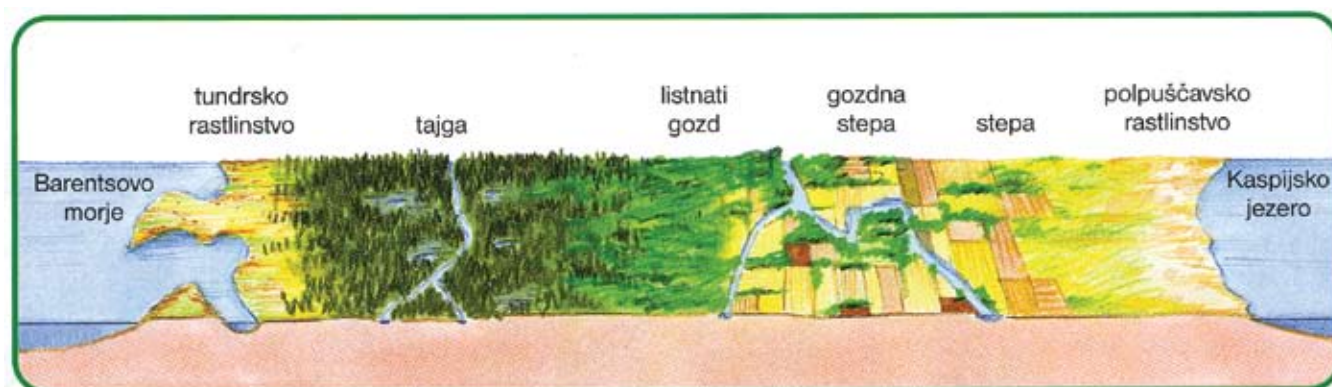

TAJGA – iglasti gozd v Rusiji

STEPA – obširni travnati svet

GOZDNA STEPA – prehodni rastlinski pas med listnatim gozdom in stepo. Gozdne površine se menjavajo s travniškim rastlinstvom

Najmanj padavin je v okolici Kaspijskega jezera, kjer sredozemsko podnebje prehaja v puščavsko. Tu uspeva **polpuščavsko rastlinstvo**.

Rastlinski pasovi in raba tal v Vzhodni Evropi od Barentsovega morja do Kaspijskega jezera

S pomočjo gospodarske karte Vzhodne Evrope ugotovi, s katerimi kmetijskimi dejavnostmi se ukvarjajo na teh območjih. Pomagaj si z legendo ob robu zemljevida.

6.4 | GOSPODARSTVO

Rusija in Ukrajina imata v stepi ugodne pogoje za kmetijstvo in največje obdelovalne površine v Evropi. Žal imata zaostali način pridelave, zato morata hrano uvažati. Najpomembnejša kulturna rastlina je **pšenica**, pomembna pa je tudi pridelava **sladkorne pese** in **sončnic**.

Pridelava pšenice je najpomembnejša

Proti severu, kjer je nekoliko hladneje, pridelujejo **krompir, riž, oves** in **ječmen**. Krompir in žita so pomembni v prehrani Vzhodne Evrope. Od živinoreje sta najpomembnejši **govedoreja** in **prašičereja**. Območje tundre in tajge ne nudi dobrih naravnih življenjskih pogojev. V tajgi se ukvarjajo z gozdarstvom, tundra pa je primernejša za gojenje severnih jelenov.

Nasad sončnic

Severni jeleni

Kmetijski panogi sadjarstvo in vinarstvo sta se razvili v bližini Črnega morja. V okolici velikih mest, v porečju Volge, Dona in Dnjepra ter na Uralu so nastala velika industrijska območja.

Ural in Sibirija, ki leži vzhodno od Urala, spadata med pokrajine, ki so najbolj bogate z naravnimi viri na svetu. Vendar tega bogastva zaradi oddaljenosti in slabih povezav ne izkoriščajo v tolikšni meri, kot bi jih lahko. Poleg rudnih bogastev so pomembni tudi premog, nafta, zemeljski plin, obsežni gozdovi in vodna sila. Zemeljski plin je po plinovodih speljan tudi v Srednjo in Zahodno Evropo.

Izdelaj plakat o gospodarstvu Vzhodne Evrope in ga predstavi sošolcem.

Plinovod je speljan iz Vzhodne Evrope v Srednjo Evropo

6.5 | PONOVI MO

Ponovi pridobljeno znanje. Spodnji miselni vzorec preriši v zvezek in ga čim bolj domiselno dopolni s slikami (iz časopisja ali medmrežja).

LEGA

Meja: Kaspijsko jezero, Maniško podolje, Črno morje, Finski zaliv, Belo in Barentsovo morje, Ural.

POVRŠJE

Pretežno ravnina (Vzhodnoevropsko nižavje).
Gorovje Ural je razmeroma nizko.
VODOVJE
Velike reke: Dnjeper, Dnjester, Don, Volga.

DRŽAVE

Rusija, Belorusija, Ukrajina, Moldavija.

PODNEBJE IN RASTLINSTVO

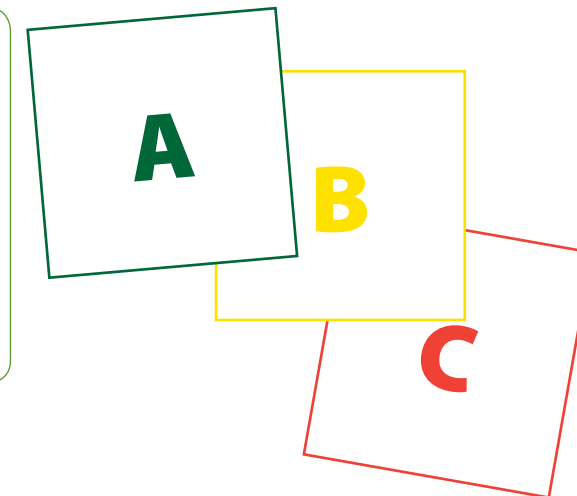
Najbolj **celinsko** v Evropi.
Ob obalah Črnega morja je podobno **sredozemskemu**.
RASTLINSTVO
Tundra: lišaji, mahovi, cvetlice, pritlikavo grmičevje.
Tajga: iglasti gozd (bor, jelka, smreka).
Stepa: najboljši pogoji za kmetijstvo.
Blizu Kaspijskega jezera: polpuščavsko rastlinstvo.

GOSPODARSTVO

Kmetijstvo: pšenica, sladkorna pesa, sončnice, krompir, govedoreja, prašičereja.
Rude: premog, nafta, zemeljski plin.
Industrija.

S KVIZOM preveri svoje znanje. Najbolje bo, če učitelj glasno prebere vprašanje in možne odgovore. Ti se odloči, kateri odgovor je pravilen in dvigni ustrezen kartonček. Pri odgovorih si čim več pomagaj z ATLASOM.

1. Glede na skupno površino Evrope predstavlja ozemlje Vzhodne Evrope:

- A) najmanjši del,
- B) srednje velik del,
- C) največji del.

2. Države Vzhodne Evrope so:

- A) Estonija, Litva, Latvija;
- B) Ukrajina, Belorusija, Moldavija;
- C) Poljska, Češka, Slovaška.

3. Ozemlje Vzhodne Evrope je večinoma:

- A) ravninsko,
- B) visokogorsko,
- C) gričevnato.

4. Podnebje Vzhodne Evrope je večinoma:

- A) oceansko,
- B) sredozemsko,
- C) celinsko.

5. Lišaji, mahovi, cvetnice, pritlikavo grmičevje rastejo na:

- A) območju stepe,
- B) območju tajge,
- C) območju tundre.

6. Področje najobširnejših gozdov na svetu imenujemo:

- A) tajga,
- B) tundra,
- C) stepa.

7. Največje jezero na svetu je:

- A) Blatno,
- B) Blejsko,
- C) Kaspijsko.

8. Katera je najdaljša evropska reka?

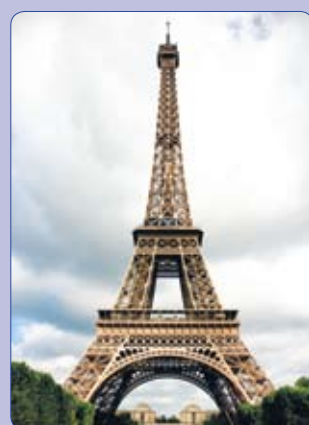
- A) Nil,
- B) Volga,
- C) Donava.

9. Najpomembnejša kulturna rastlina Vzhodne Evrope je:

- A) krompir,
- B) koruza,
- C) pšenica.

10. Ural in Sibirija sta najbogatejši območji z:

- A) rudami,
- B) ribami,
- C) vodno silo.

7.1 | EVROPSKA UNIJA

Že od nekdaj so Evropejci sanjali, da bi v Evropi vladala mir in blaginja za vse prebivalce. Zato so razmišljali o tesnejšem povezovanju držav. To se je začelo uresničevati že leta 1950 z gospodarskim povezovanjem Francije, Nemčije, Belgije, Luksemburga, Italije in Nizozemske. Sčasoma so se jim priključile tudi druge evropske države. Povezale se niso samo **gospodarsko**, ampak tudi **politično**.

Razloži, kaj pomenita besedi gospodarsko in politično. Pomagaj si s slovarjem.

Danes je Evropska unija **skupnost 27** evropskih držav (Avstrija, Belgija, Bolgarija, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Madžarska, Malta, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Romunija, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Velika Britanija).

Evropska Unija

S pomočjo zemljevida Evropska unija in zemljevida Evrope ugotovi, katere evropske države še niso v EU. Pomagaš si lahko tudi z medmrežjem.

V Evropski uniji živi 495 milijonov ljudi. Cilj Evropske unije so mir, blaginja in svoboda v pravičnejšem in varnejšem svetu za vse njene državljane.

Za delovanje Evropske unije so države članice ustanovile **organe**, ki vodijo EU in sprejemajo zakonodajo. Glavni med njimi so:

- Evropski parlament, (ki zastopa ljudi Evrope),
- Svet Evropske unije, (ki zastopa državne vlade),
- Evropska komisija, (ki zastopa skupni interes EU).

Na medmrežju poišči glavno spletno stran o Evropski uniji. Ugotovi, kdaj se je Slovenija pridružila EU in ali se je od takrat EU pridružila še kakšna država.

Na nemi zemljevid Evrope, ki ti ga bo pripravil učitelj, vpiši, katere države so članice EU, katere postajajo in katere še nekaj časa ne bodo članice. Zemljevid prilepi v zvezek. Za vsako skupino uporabi različne barve.

Evropsko unijo prepoznamo po zastavi, himni, skupni valuti, sloganu "Združeni v različnosti" in dnevu Evrope, ki ga praznujemo 9. maja.

EU – Evropska unija
SLOGAN – kratko izražena programska misel, geslo, moto

ALI VEŠ,

... kaj je EU že dosegla?

- Potovanja in trgovino brez meja,
- evro (enotna evropska valuta),
- varnejšo hrano in čistejše okolje,
- boljše življenjske razmere v revnejših pokrajinah,
- skupne ukrepe proti kriminalu in terorizmu,
- cenejše telefonske pogovore in letalska potovanja,
- možnosti študija v tujini ... in še več.

ALI VEŠ,

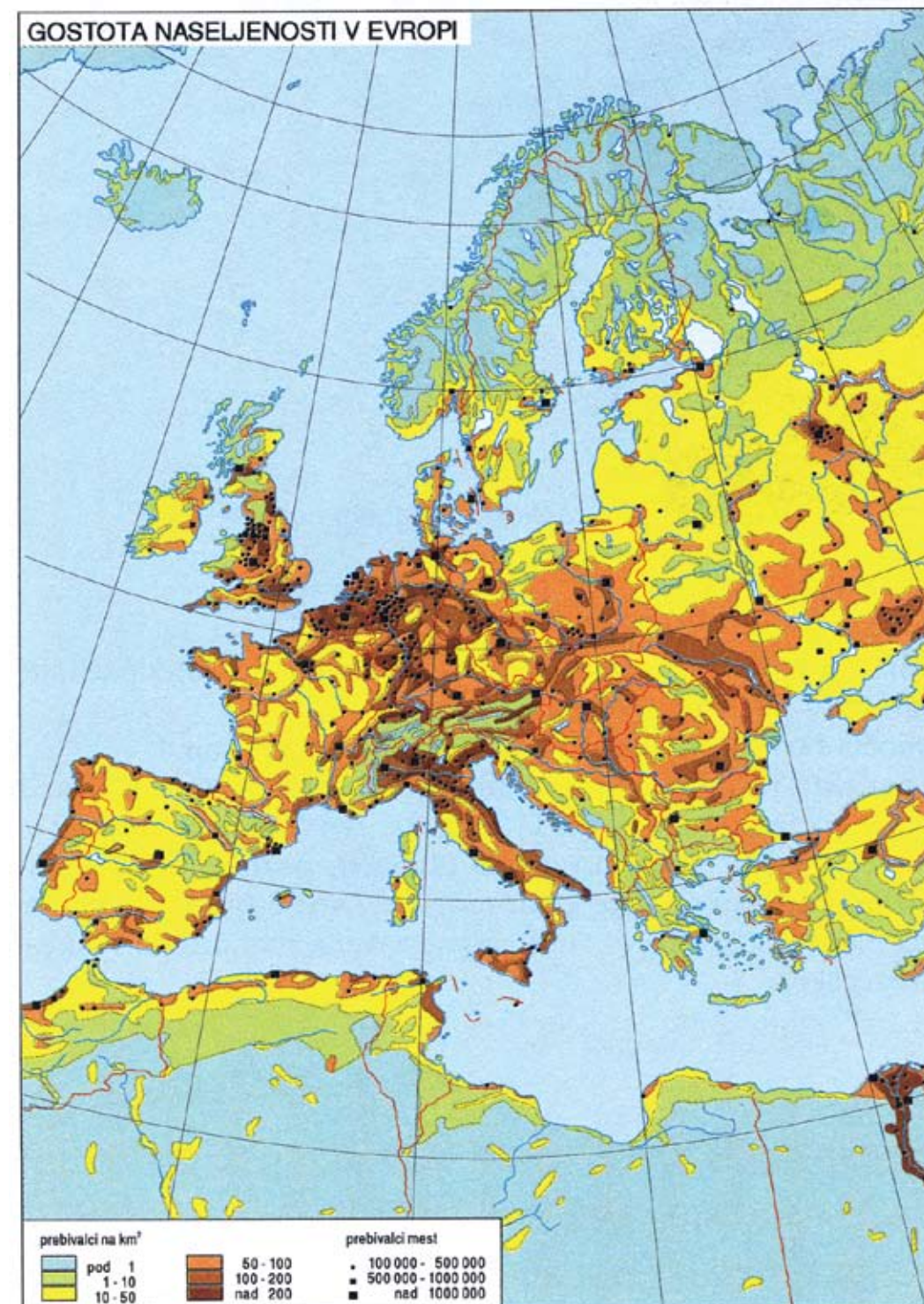
... da je Oda radosti himna EU in jo je napisal veliki skladatelj Ludwig van Beethoven?

Ludwig van Beethoven

7.2 | PREBIVALSTVO, VERE IN JEZIKI

Evropa je poleg Azije najgostejše poseljena celina. Najredkeje sta poseljeni Severna in Vzhodna Evropa. Na gostoto poseljenosti vplivajo podnebne in vodne razmere, oblika površja in nadmorska višina.

Poselitev Evrope

Spodnjo preglednico preriši v zvezek. Nato na zemljevidu poseljenosti Evrope pokaži tri najgostejše in tri najredkeje naseljene države. Vpiši jih v preglednico.
Ugotovi, katera naravnogeografska enota Evrope je najbolj poseljena in sklepaj, zakaj.

Najgostejše poseljene države	Najredkeje poseljene države

Prebivalstvo Evrope je narodnostno zelo raznoliko. Narodi govorijo **svoje jezike in imajo svoje narodne običaje in navade**.

Rusinji

Prebivalec Škotske v tradicionalnem oblačilu igra na dude

V Evropi govorimo različne jezike. Večina jih spada v eno izmed treh velikih jezikovnih skupin: slovansko, germansko ali romansko.
Slovanske jezike govorijo v Vzhodni in Srednji Evropi. Germanske jezike govorijo v Srednji, Zahodni in Severni Evropi, romanske jezike pa v Južni Evropi in Zahodni Evropi.

Jezikovna karta Evrope

K vsaki jezikovni skupini pripiši imena treh držav in povej, kateri jezik govorijo njihovi prebivalci.

V razredu se razdelite v tri skupine. Vsaka naj si izbere po eno glavno jezikovno skupino in s pomočjo medmrežja poišče, kateri jeziki spadajo v to skupino.

Ali govorimo v Evropi tudi jezike, ki ne spadajo v nobeno od treh glavnih jezikovnih skupin? Kateri jeziki so to?

Ugotovi tudi, kateri so uradni jeziki EU.

Velike razlike so tudi v verski pripadnosti prebivalstva. V Evropi je večina ljudi krščanske vere. Kristjani se delijo na katoličane, protestante in pravoslavce. Protestanti živijo predvsem v Severni Evropi, pravoslavna vera pa je razširjena na vzhodu. Tam je močno prisoten tudi islam, ki je prišel iz arabskih dežel.

Oglej si cerkev v svojem kraju. Ugotovi, kateri veri pripada in komu je posvečena.

V razredu izdelajte plakat, na katerem primerjajte tri glavne vere v Evropi. Razstavite ga.

Protestanska cerkev v Ljubljani

Džamija v Sarajevu (Bosna in Hercegovina)

Katoliška cerkev – Bazilika Sv. Petra v Rimu

7.3 | ZANIMIVOSTI EVROPE

Evropa ima različne spomenike iz preteklih časov. Eden izmed najstarejših je STONHENG, ki je najpomembnejša prazgodovinska zgradba v Evropi. Videti je, kot bi velikani poskušali postaviti svetišče iz težkih skal, a jim ga ni uspelo dokončati. S tal je videti kot zmešnjava pokončnih in prekucnenih kamnov, iz zraka pa postane njegova oblika bolj jasna. Gre za niz krogov iz nasute zemlje in iz manjših in večjih kamnov. Najbrž so v krogu častili sonce, saj so številne zgodnje kulture imele sonce za boga stvarnika. Stonehenge je v južni Angliji.

Za gradnjo Stonehengea so uporabili do 26 ton težke kamnite klade

Klade so postavili navpično in povezali s prečnimi kladami, da so tvorile obliko vrat

AKROPOLA je sveta gora, ki se dviguje nad Atenami, glavnim mestom Grčije. Stoji na apnenčasti planoti na nadmorski višini 156 metrov. Bila je naravna utrdba z lastnimi studenci. V začetku 13. stoletja pred našim štetjem se je tam naselil mikenski kralj in na hribu zgradil prvo palačo. Akropola je v mirnem času služila kot sedež uprave, v vojnem času pa kot trdnjava in zadnja črta obrambe mesta.

Partenon je največje svetišče na Akropoli

Nad grško prestolnico Atene se dviga mogočna Akropola s Partenonom

KÖLNSKA KATEDRALA je ena najpomembnejših verskih zgradb v Nemčiji. Je simbol Kölna in svetovno znana kot najslavnejši nemški arhitekturni spomenik. Že v srednjem veku je bila znana kot »mati vseh cerkva«. Od sredine 19. stoletja velja za »nemško državno svetišče«. Ko so leta 1880 na južni zvonik pritrdili križ, je od položitve temeljnega kamna preteklo 632 let. Gradnja katedrale poteka še danes in prebivalci mesta so se že zdavnaj pomirili z nenehno obnovo svoje stolnice, saj legenda menda pravi, da bo konec sveta napočil takrat, ko bo kölnska katedrala dokončana.

Kölnska katedrala

Katedrala stoji v neposredni bližini reke Ren

BENETKE so bile glavno mesto beneške države. Po vsem svetu slovijo kot mesto kanalov in mostov. Ležijo med 118 majhnimi otoki v močvirni morski plitvini (laguni) na zahodni obali severnega dela Jadranskega morja. Postavljene so na drevesnih deblih, ki so jih sekali tudi na slovenskem Krasu. Danes živi v Benetkah okoli 318.000 prebivalcev, kar je približno toliko kakor v Ljubljani. Zaradi kanalov, mostov, cerkva in trgov so največja kulturna, arhitekturna in umetnostnozgodovinska znamenitost severnega Jadrana.

Benetke, Trg Sv. Marka

Benetke so mesto kanalov in mostov

VEZUV je 1.279 m visok vulkan ob obali Neapeljskega zaliva. Leži približno 10 km vzhodno od Neaplja v južni Italiji. Vezuv je eden od štirih dejavnih ognjenikov v Italiji. Nadvse zanimiv je zaradi zgodovine in zaradi pogostih izbruhov. Ob zadnjem izbruhu leta 1944 je umrlo 49 ljudi. Vezuv je najbolj silovito izbruhnil 12. avgusta leta 79. Takrat sta bili uničeni dve mesti, Pompeji in Herkulanum. Pompeje je takrat zasulo 30 metrov lavinega prahu, Herkulanum pa je prekrilo 5 metrov lavinega prahu.

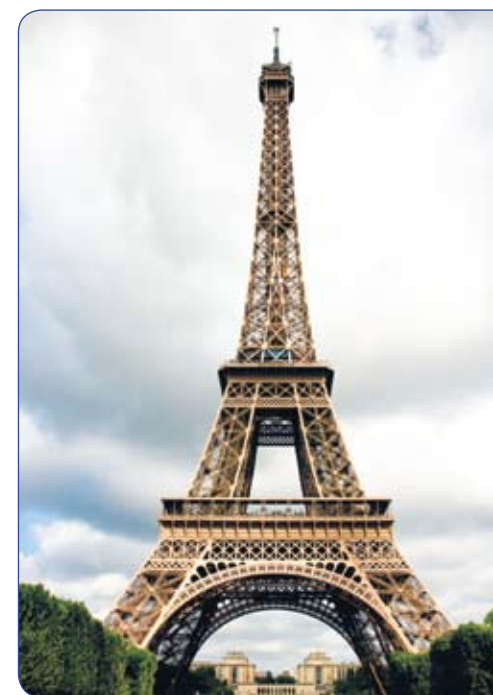
Pogled na Vezuv iz Pompejev

Vezuv

EIFFLOV STOLP je železni stolp, ki stoji na trgu ob reki Seni v Parizu. Danes je ena od največjih mestnih znamenitosti in simbol Francije. Leta 1889 je bila v Parizu Svetovna razstava. Za to priložnost je Gustave Eiffel naredil načrte za kovinski stolp, ki so ga gradili 2 leti. Stolp je zgrajen iz 120.000 kovinskih delov in tehta

10.000 ton. Prva etaža stolpa je na višini 57 metrov, druga na 155 metrih in vrh na 300 metrih. Leta 1954 so za potrebe televizije na stolp namestili še dodatne antene, tako da je stolp zrasel na 320,75 metra. Do leta 2005 so ga že šestkrat prebarvali (v drugo barvo).

Eifflov stolp v Parizu

Eifflov stolp od blizu

ANTIČNI RIM (tudi **stari Rim**) je oznaka za staroveško, zdaj že propadlo državo in civilizacijo. Na kratko jo imenujemo tudi Rimljani. Stara rimska država je bila razširjena po velikem delu Evrope, središče pa je bilo v Rimu. Rimljani so bili za tisti čas zelo napredni, čeprav so imeli sužnjelastniški red – sužnje. Imeli so senat, ki mu je poveljeval cesar, in močno ter sodobno organizirano vojsko. Znali so graditi razkošne palače, tlakovane ceste, vodovod, gledališča – amfiteater, kolosej ...

Kolosej v Rimu

Forum Romanum – ostanki ekonomskega in družbenega središča v Rimu

Predor pod Mont Blancom

PREDOR POD MONT BLANCOM je alpski cestni predor, ki povezuje Francijo in Italijo. Predor je dolg 11,7 km, speljan pa je pod najvišjo goro Evrope Mont Blancom.

Poišči še katero evropsko znamenitost in jo predstavi.

Izberi si eno izmed znamenitosti Evrope. Kako in s čim bi prišel do nje? Poišči pot na zemljevidu.

Izdelaj zloženko o znamenitostih Slovenije.

7.4 | PONOVI MO

Ponovi pridobljeno znanje. V časopisih poišči članke o Evropi in jih preberi ter prilepi v zvezek.

POSELITEV

- Zahodna Evropa je najgostejše naseljena.
- Na Evropo vplivajo podnebne, vodne in reliefne razmere.

JEZIKI

Tri glavne jezikovne skupine:

- slovanska,
- romanska,
- germanska.

EVROPA KOT CELOTA

VERSTVA

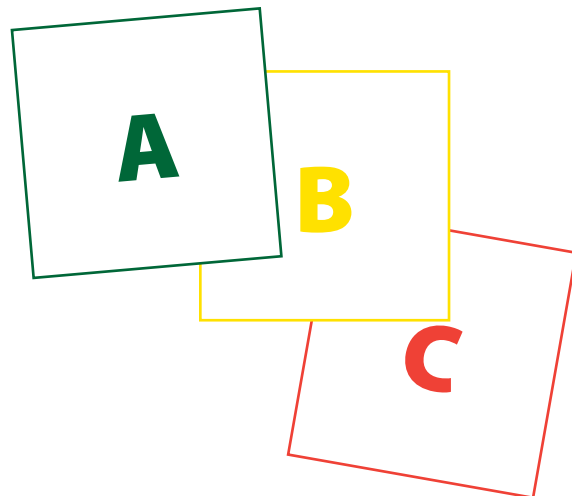
- Večina ljudi je krščanske vere,
- islam,
- ostala verstva.

ZNAMENITOSTI

Stonehenge, Kölnska katedrala, Benetke, Vezuv, Akropola, antični Rim, predor pod Mont Blancom, Postojnska jama, reka Volga ...

S pomočjo KVIZA preveri svoje znanje.
S sošolcem delata v paru. Najprej prvi prebere vprašanje in možne odgovore, drugi pa se odloči, kateri odgovor je pravilen, in dvigne ustrezen kartonček. Nato vlogi zamenjata. Zapisujte si izbrane odgovore in jih z učiteljem preverite.
Po končanem kvizu pravilne odgovore v celih povedih prepiši v zvezek.

1. Koliko držav današnje EU se je leta 1950 gospodarsko povežalo?

- A) 12,
- B) 6,
- C) 27.

2. Kaj je cilj Evropske unije?

- A) Mir, blaginja, svoboda;
- B) vojaška oborožitev;
- C) znanje angleščine.

3. Ljudi Evropske unije zastopa:

- A) Svet evropske unije,
- B) Evropska komisija,
- C) Evropski parlament.

4. Oda radosti je:

- A) himna Slovenije,
- B) himna EU,
- C) himna ZDA.

5. Kateri del Evrope je najgostejše poseljen?

- A) Severna Evropa,
- B) Vzhodna Evropa,
- C) Zahodna Evropa.

6. H germanskih jezikom spadajo:

- A) angleščina, nemščina, nizozemščina;
- B) francoščina, španščina, italijanščina;
- C) slovenščina, češčina, ruščina;

7. Katere vere je večina Evropejcev?

- A) Islamske,
- B) krščanske,
- C) budistične.

8. Kaj se je leta 2004 pomembnega zgodilo za Slovenijo?

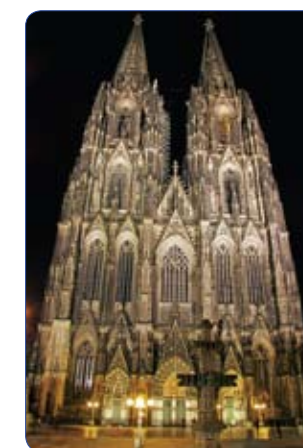
- A) Postala je najbogatejša država,
- B) osamosvojila se je,
- C) postala je polnopravna članica EU.

9. Kako se imenuje delujoči vulkan v Italiji blizu Neaplja?

- A) Vezuv,
- B) Etna,
- C) Villarico.

10. Katera je najpomembnejša prazgodovinska zgradba v Evropi?

- A) Akropola,
- B) Kölnska katedrala,
- C) Stonehenge.

TAPE RVI DEIL TE SLOVENSKE DOLGE PREDGV=

VORI TIGA NOVIGA TESTAMENTA, VTIM SE PRA=

ui, Od fazhetka inu Starosti tiga Euangelia
inu te kerszhanske Vere, inu od
drugih rizhi, kir htimu
slishio.

T A I. C A P,

Kakouiga
Jesita ie ta
besseda E=

uangelium/
inu fai vsebi
dershi.

A besseda Euangelium, ie ena Gershka
besseda, ta se more vto Slouenszhino tol=

mazhiti, Enu dobru Selstuu,oli, En dober
Glas,oli, Eni dobru vesseli Marini,od ka=

terih ty ludie bodo vesseli, od nih suesse=

liem gouore, radi poslushaio inu drugim
prauio. Koker de bi sdai en letak dober risnizhin Glas inu
Marin knom prishal, Ty Turki so od nashiga Gospudi
Krala inu od nega Synou, is vseh Slouenskih, Crouashkih
inu Vogerskih Deshel, Is Bosne inu is Constantinopola,
cilu pregnani. Satu mi inu vsi nashi Otroci, se ne bomo vs=

he vezh bali Turkou, bomo shiher inu Myr imeli pred v=

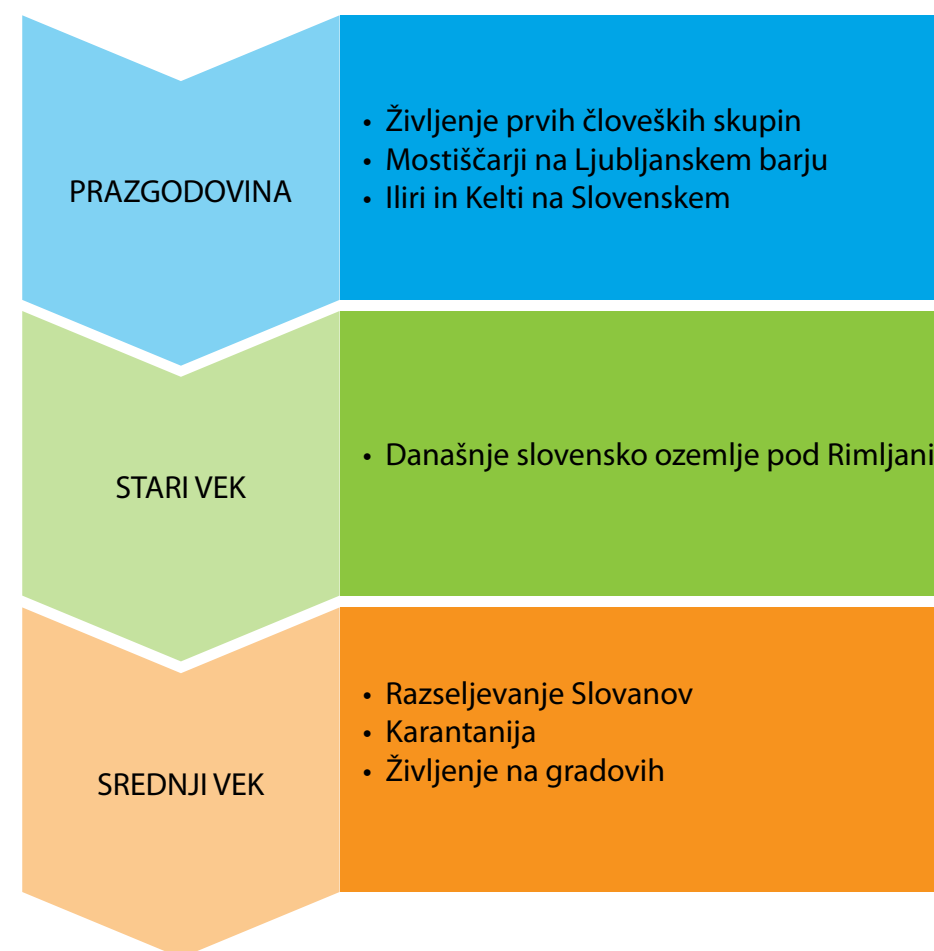
semi nashimi souurashniki, Ne bomo vezh shtyur daiali, ne
teshkih tlak delali, inu bodo naprei vshe vselei dobra rodoui
ta Leita. Oli kadar se enimu lazhnimu oli sheinimu prau,
on bode imel eno dobro Vezherio, Ieisti inu Pyti sadosti.
Oli enimu kir Viezhisa shiuot fidi, on bode na iutrishni da
pres vse martre inu strafinge prust ispuszhen. Olienimu
bolniku, kir velik betesh ima inu na smerti leshi, on bode
zhes dua dni spet cilu sdrau &c. Takim dobrim vesselim inu
troshtliuim Marinem vsem, bi mi mogli tudirezhi inu dati
tu Ime, Euangelium.

T A

Z zgodovino si se srečal že v sedmem razredu. S spodnjim časovnim trakom ponovi snov lanskega leta.

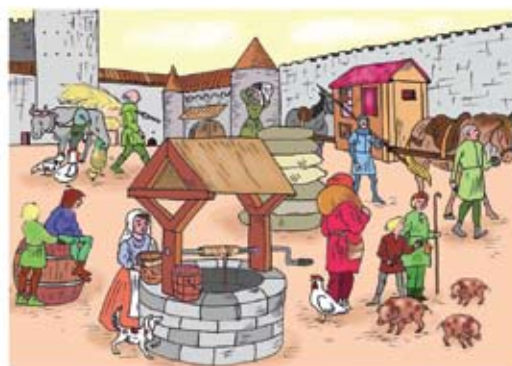
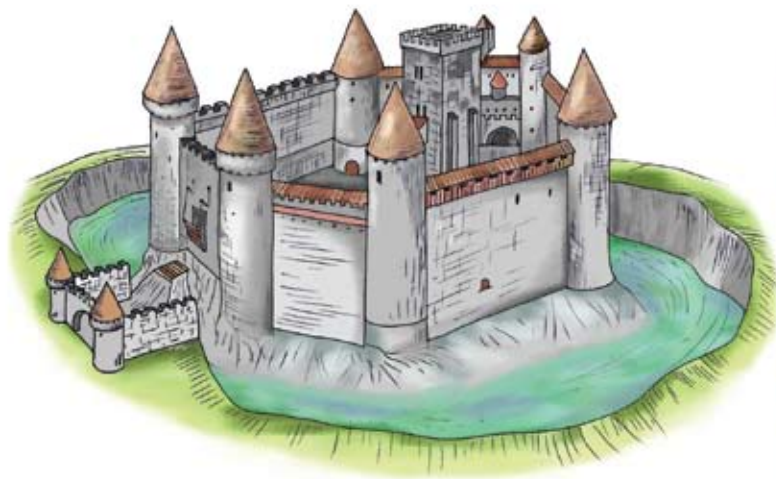

Časovni trak prepiši v zvezek in ga opremi s slikami ali risbami.

S pomočjo spodnje slike opiši življenje na srednjeveškem gradu in pripoveduj o prebivalcih na gradu.

Srednjeveški grad

V knjižnici poišči kako srednjeveško pripovedko. Preberi jo in predstavi sošolcem.

V srednjem veku so krščanstvo po Evropi širili Cerkev in samostani. Samostani so bili v tistem času tudi središča kulturnega življenja. Menihi so gojili znanje branja, pisanja, latinščine, astronomije in zeliščarstva. Med preproste ljudi pa so širili novosti o sadjarstvu in vinogradništvu. Takrat še ni bilo tiskarn. Zato so menihi ročno prepisovali in krasili znanstvene in cerkvene knjige. Njihovo delo je bilo zelo pomembno. Prepisane knjige so skrbno shranjevali v knjižnicah. Tako so se ohranili številni stari rokopisi.

Stran iz bogato okrašenega rokopisa iz samostana v Žičah

Prepisovalec knjig ali kopist

Pisar, ki je prepisoval knjige, je bil kopist. Potreboval je črnilnik, gosja peresa, kredo, dva kamna za glajenje pergamenta, majhen nož, dve britvi za praskanje pergamenta, eno navadno in eno boljše pisalo, svinčnik, ravnilo ...

Dobro si ogledaj sliko iz bogato okrašenega rokopisa iz samostana v Žičah. Poskušaj jo čim lepše prepisati in prerisati sliko v zvezek. Koliko časa si porabil? Sklepaj, koliko časa so porabili menihi za prepis cele knjige.

PERGAMENT – v srednjem veku niso poznali papirja. Pisali so na pergament, ki so ga naredili iz živalske kože

FEVDALEC – zemljiški gospod - plemič, ki je imel v lasti večino zemlje

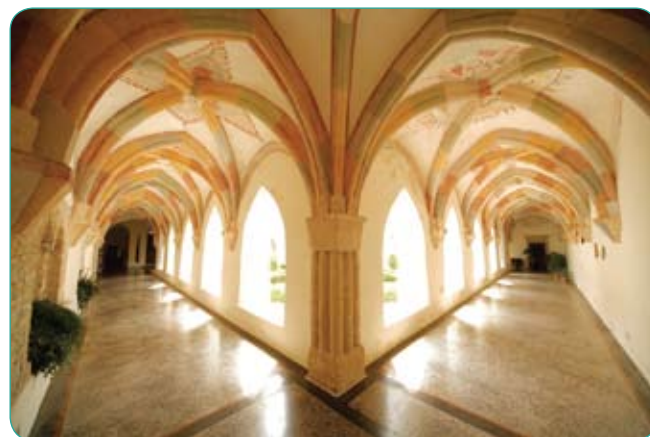
Po redovnih pravilih je bil samostan obzidan. Ob nevarnosti napada Turkov je za zidovi nudil zatočišče okoliškim prebivalcem. Odločilno vlogo pri ustanavljanju samostanov je imelo plemstvo ali fevdalci, ki so velikokrat ustanavljali in finančno vzdrževali samostane ter gradili cerkve.

Samostan Stična danes

Pročelje samostana Stična

Križni hodnik v samostanu Stična

Cerkev Matere božje v Stični je stara 850 let

Cistercijanski samostan Kostanjevica na Krki

Samostan Velika Nedelja

Samostan Žička kartuzija

Srednjeveški samostan Olimje

Dobro si oglej zgornje slike, ki prikazuje štiri srednjeveške samostane na Slovenskem. Omenjene samostane poišči na zemljevidu Slovenije, s pomočjo medmrežja pa ugotovi, ali še vsi samostani delujejo. Svoje ugotovitve predstavi sošolcem.

Menih (rečemo mu tudi redovnik, ker po navadi pripada določenemu cerkvenemu redu) je oseba, ki svoje življenje posveča Bogu. Za ženske se uporablja izraz redovnica ali nuna. Glede na način življenja obstajata dve vrsti menihov: puščavniki, ki živijo v samoti, in cenobiti, ki živijo v skupnosti.

benediktinska noša frančiškanska noša cistercijanska noša

Oblačila treh meniških redov

Primerjaj slike meniških noš. Opiši razlike, ki jih opaziš. O posameznem redu menihov poišči čim več podatkov na medmrežju in jih predstavi s plakatom. Morda imate tudi v tvojem kraju samostan. Pozanimaj se, kateremu redu pripada.

Menihi so imeli stroga redovna pravila. **Niso smeli** imeti svoje družine, niso smeli veseljačiti, se družiti s prijatelji; **lahko** pa so molili, delali na vrtu (pridelovali hrano) in širili krščanske zapovedi.

Ukvarjali so se z obrtjo (gradbeništvo, lesarstvo, usnjarstvo) in umetniškimi dejavnostmi, vinogradništvom in sadjarstvom. Skrbeli so tudi za revne in bolne.

Ljudje so pogosto obiskovali samostane in cerkve, kjer so molili k Bogu. K menihom so se hodili zdraviti ali pa so kupovali njihove izdelke.

Tudi danes se menihi ukvarjajo s podobnimi dejavnostmi. Njihove izdelke najdemo na prodajnih policah v naših trgovinah. Naštej jih nekaj in ugotovi, iz katerega samostana prihajajo.

Samostanska lekarna v Olimju

BENEDIKTINCI – najstarejši meniški red v zahodni Evropi; obstaja tudi ženska veja tega reda
KARTUZIJA – samostan reda kartuzijanov. Imenuje se po dolini Chatrense v Franciji

ALI VEŠ?

V 12. stoletju so na Slovenskem nastali prvi veliki samostani: benediktinski v Gornjem Gradu, cistercijanski v Stični in Kostanjevici. Najstarejši kartuzijanski samostan v Evropi je nastal okoli leta 1160 v Žičah, v 13. stoletju v Bistri in v 15. stoletju v Pleterjah.

2.1 | PONOVI MO

Ponovi pridobljeno znanje. Miselni vzorec preriši v zvezek in ga čim bolj domiselno dopolni s slikami (iz časopisja ali medmrežja).

VLOGA

- središče kulturnega življenja,
- širjenje krščanstva,
- poučevanje branja in pisanja,
- širjenje znanja,
- prepisovanje in krasitev knjig,
- zeliščarstvo in zdravilstvo,
- skrb za bolne in revne,
- ukvarjanje z obrtmi.

SAMOSTANI IN CERKVE

SAMOSTANSKA PRAVILA

Niso smeli:

- imeti svoje družine,
- niso smeli veseljačiti,
- se družiti s prijatelji.

Lahko so:

- delali na vrtu,
- molili,
- širili krščanske zapovedi ...

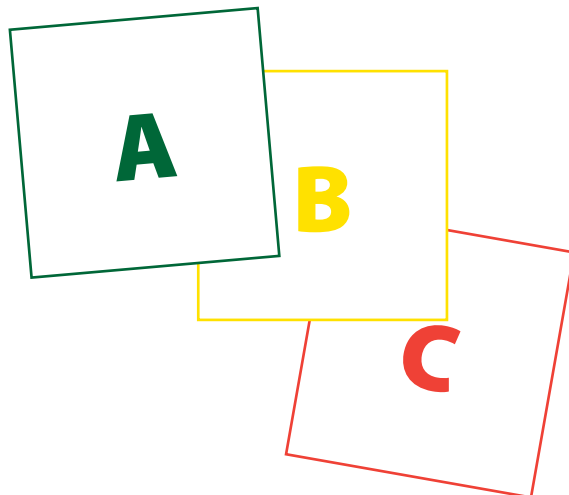
MENIŠKI REDOVI

Kartuzijanci, benediktinci, cistercijanci, frančiškani, jezuiti, minoriti ...

Cerkve so gradili in vzdrževali fevdalci.

S pomočjo KVIZA preveri svoje znanje. S sošolcem delata v paru. Najprej prvi na glas prebere vprašanje in možne odgovore, drugi pa se odloči, kateri je pravilen, in dvigne ustrezen kartonček. Vlogi nato zamenjata. Zapisujta si izbrane odgovore, nato pa jih z učiteljem preverite. Po končanem kvizu prepisi v zvezek pravilne odgovore v celih povedih.

1. Kje so bila verska in kulturna središča v srednjem veku?

- A) V knjigarnah,
- B) v samostanih,
- C) v gradovih.

2. Kdo so menihi?

- A) Osebe, ki se ukvarjajo z naravo,
- B) osebe, ki svoje življenje posvečajo Bogu,
- C) osebe, ki skrbijo za gradove.

3. Delo menihov je bilo:

- A) obdelovanje zemlje, dajanje desetine, opravljanje tlake,
- B) pobiranje davkov, skrb za fevdalna posestva,
- C) molitev, širjenje znanja, prepisovanje knjig.

4. Česa menihi niso smeli?

- A) Imeti svoje družine, veseljačiti, se družiti s prijatelji,
- B) moliti, pridelovati hrano in širiti krščanske zapovedi,
- C) prepisovati in krasiti knjige, skrbeti za bolne in revne.

5. Samostan je imel obzidje zato, ker je:

- A) imel dovolj denarja za zidavo,
- B) nudil zatočišče sebi in okoliškim prebivalcem pred nevarnostjo,
- C) gojil redka zelišča.

6. Kdo je finančno podpiral samostane?

- A) Fevdalci,
- B) berači,
- C) menihi.

7. Kateri red ni meniški red?

- A) Asketi,
- B) cistercijanci,
- C) kartuzijanci.

8. Ljudje so v samostane hodili po:

- A) oblačila in obutev,
- B) drva za kurjavo,
- C) zeliščne pripravke.

9. Kateri meniški red je najstarejši v Zahodni Evropi?

- C) Frančiškani,
- B) cistercijanci,
- C) benediktinci.

10. Kaj so počeli kopisti?

- A) Gojili zelišča,
- D) prepisovali knjige,
- C) ustanavljali samostane.

Turki so več kot 250 let napadali in ropali po slovenskem ozemlju. Najpogosteje so vdrali v Belo krajino, prišli pa so tudi do Ljubljane in celo na Gorenjsko, Štajersko in Koroško. K nam so prišli z Balkanskega polotoka, ki so ga prav tako podjarmili in priključili k svoji državi. Kmetje so jim morali plačevati različne davke. Najhujši je bil KRVNI DAVEK, ko so Turki po vaseh ugrabljali zdrave dečke in deklice. Dečke so vzgajali za janičarje, deklice pa so dali v harem.

Nasilje Turkov

ALI VEŠ,

... da so Turki bili nomadsko, konjeniško ljudstvo?
... da so na ozemlju današnje Turčije ustvarili močno državo? Njihov vladar je bil SULTAN.
... da so bili po veri muslimani? Verjeli so, da morajo svojo vero razširiti med druge narode.

Požigali so vasi, pobijali ljudi, tiste pa, ki so bili dovolj močni, so odpeljali v suženjstvo. Kradli so živino, pridelke in denar in se s plenom vrnili v svojo deželo.

Za lažjo predstavbo si preberi odlomek iz Jurčičeve povesti Jurij Kozjak. Če ti bo všeč in bi rad izvedel še kaj več, si jo izposodi v knjižnici.

»Okoli in okoli po planjavi so dirjali divji Turki. Eni so vlačili zvezane ujetnike s seboj, eni so se zbirali v čete, da bi navalili na kristjane. Pač se je moralo bridko zajedati ubogemu ljudstvu v srce, ko je videlo, kako so hiše in poslopja, v katerih so se rodili otroci, zdaj naglo zgorele, zažgane po vragovi roki.«

(Odlomek iz knjige: Jurčič, J.(1995): JURIJ KOZJAK, Karantanija, Ljubljana, str. 75)

Premisli, ali poznaš še katerega slovenskega literarnega junaka, ki se je boril s Turki. Kdo je bil to? Preberite si odlomek, ki opisuje njegov boj s Turkom na Dunaju.

Najbolj nevarni turški vojaki so bili prav janičarji, ki so vedno prvi napadali. Turška vojska je oblegala mesta in utrdbe s topovi. Z nasprotnikom so se spopadali tudi na odprtem bojišču.

Boj s Turki, narisan v Valvasorjevi knjigi Slava vojvodine Kranjske

Turški vojak

Deželni vojak

UTRDBA – objekt, zgrajen za obrambo pred sovražnikom

Turški vojak je jezdil konja in je bil oborožen z lokom (pozneje tudi s strelnim orožjem). Lok je bil glavno orožje turške vojske, saj je lahko z velike razdalje natančno zadel nasprotnika. Za bojevanje so poleg loka uporabljali še sabljo in metalna kopja, varovali pa so se s ščiti.

Dobro si oglej sliki obeh vojakov. Opiši ju in poišči razlike med njima.

Plemiči so bili na svojih gradovih in utrdbah bolj zaščiteni pred napadi Turkov kakor kmetje, ki so se morali znajti sami. Skrivali so se v jamah ali okoli cerkva. Pozneje so zaradi vse pogostejših turških vpadov začeli graditi **tabore**. Tabori so bili večinoma na težje dostopnih vzpetinah, na katerih so stale cerkve, okoli njih pa so kmetje zgradili obzidje.

»Menihi, ženske, otroci in starci so šli v cerkev, moške pak so se zbrali za zidom in sklenili, braniti se do zadnjega diha. Tu je pograbil vsak, kar mu je bilo pri rokah, za orožje, bodisi da je iz železa ali iz lesa delano orodje ali surovi kolec. Drugi so nabirali kupe kamenja, odkrivali ga od cerkvenega zidu in metali na sovražnika, ki se je bil približal in podil počasnejše begunce.«

(Odlomek iz knjige: Jurčič, J.(1995) JURIJ KOZJAK: Karantanija, Ljubljana, str. 74–75)

KOLEC – količek
ODKRHOVATI – odlomiti

Taborska cerkev v Hrastovljah

Taborska cerkev na Cerovem pri Grosupljem

Na najvišjih gričih in gorah so kmetje organizirali stražo, ki je budno pazila na prihod Turkov. Na vseh vrhovih so bile pripravljene grmade (kresovi), ki so jih prižgali takoj, ko so opazili, da prihajajo Turki. Tako so v kratkem času opozorili vse prebivalce na bližajočo se nevarnost in jim omogočili, da so se umaknili na varno. Takemu načinu obveščanja danes rečemo ognjeni telefon.

Razmisli, kako se v današnjem času obveščamo o nevarnosti – sirena, obveščanje o nevarnosti po radiu, televiziji ...

Ker so se napadi Turkov ponavljali, je vladar ukazal, da so utrdili nekatere kraje, jim zgradili obzidja in jim podelili mestne pravice. Taka mesta so Metlika, Črnomelj, Krško, Višnja Gora in Kočevje.

Na zemljevidu Slovenije poišči zgoraj omenjene kraje. Razmisli in sklepaj, zakaj so bili ti kraji večkrat napadeni kakor pa npr. Kranj, Maribor ...

V tistem času je bilo slovensko ozemlje razdeljeno na tri dežele (Kranjska, Štajerska in Koroška). Vsaka dežela je imela svojo vojsko. To ni bila stalna vojska. Zbrala se je, ko je bilo treba. Ker pa so se vojaki zbirali prepočasi, so se dežele odločile, da bodo najele stalno vojsko, ki so jo prebivalci morali plačevati. To je bil tudi eden izmed vzrokov za poznejše kmečke upore.

Turški trg s sužnji

Turške vpade na slovensko ozemlje je najbolj občutilo prebivalstvo. Turki so ubili ali odpeljali v suženjstvo okoli 1/3 prebivalstva. Ljudje so se izseljevali, saj so bežali pred Turki. Večina naselij je bila uničenih ali zapuščenih. Materialna škoda je bila velika, zato so zemljiški gospodje še bolj pritiskali na kmete. Povečali so jim tlako in povišali obrambni davek. S temi davki so obnovili porušeno, zgradili cerkve na vidnih območjih ali pa so jih samo visoko obzidali (taborske cerkve).

3.1 | PONOVI MO

Ob miselnem vzorcu utrdi znanje. Preriši ga v zvezek, in če želiš, ga dopolni s svojimi podatki. Bodi čim bolj izviren (poiščeš lahko še ustrezne slike in jih prilepiš).

Obdobje 250 let;
prišli z Balkanskega polotoka.

Najpogosteje so vdiral v Belo krajino, prišli so tudi do Ljubljane, na Gorenjsko in Koroško.

Turki so po slovenskem ozemlju:

- napadali in ropali,
- požigali vasi,
- pobijali ljudi,
- dovolj močne odpeljali v suženjstvo (janičarji, harem),
- kradli živino, pridelke in denar.

Kmetje so jim morali plačevati različne davke, najhujši je bil **KRVNI DAVEK**, ko so po vaseh pobirali zdrave dečke in deklice.

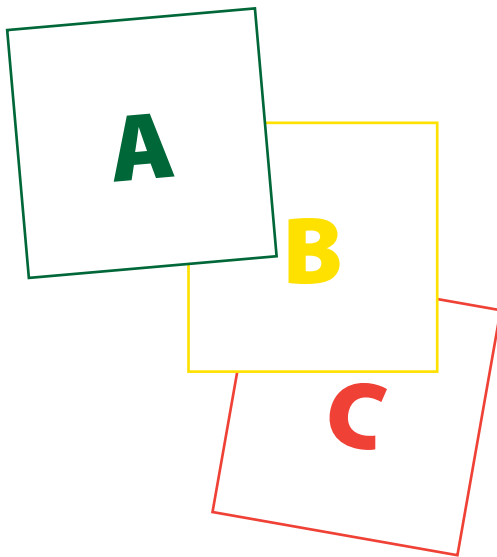
Kmetje so se pred Turki skrivali v jamah ali okoli cerkva. Pozneje so zaradi vse pogostejših turških vpadov začeli graditi tabore.

Posledice turških vpadov:

- okoli 200 000 ljudi ubitih ali odpeljanih v suženjstvo,
- preseljevanje ljudi s svojih domov,
- uničena ali zapuščena naselja,
- velika materialna škoda,
- povečani davki in tlaka zaradi obnove porušenega ...

S pomočjo KVIZA preveri, kaj si si v tem poglavju zapomnil. Z izdelanim kartončkom boš pokazal, za kateri odgovor si se odločil. Učitelj bo glasno prebral vprašanje in možne odgovore, ti pa se odloči, kateri je pravilen, in dvigni ustrezen kartonček. Z učiteljem nato preverite pravilnost odgovora in pravilni odgovor zapišite na tablo. Po končanem kvizu pravilne odgovore prepisi v zvezek.

1. Kdo je več kot 250 let ogrožal slovensko ozemlje?

- A) Slovani,
- B) Germani,
- C) Turki.

2. Krvni davek je v času Turkov pri nas pomenil:

- A) darovanje krvi,
- B) pobiranje otrok za sužnje in vojake,
- C) število umrlih v prometnih nesrečah.

3. Ugrabljen krščanski deček, vzgojen v turškega vojaka, je bil:

- A) janičar,
- B) vranec,
- C) vitez.

4. Najpomembnejše orožje turške vojske je bil:

- A) top,
- B) lok,
- C) meč.

5. Ognjeni telefon je:

- A) telefon, ki gori,
- B) družabna igra,
- C) obveščanje o nevarnosti s kresovi.

6. Kako imenujemo cerkve na težje dostopnih hribih, okoli katerih so kmetje v času turških vpadov zgradili obzidje?

- A) Tabor,
- B) razgledna točka,
- C) romarska pot.

7. Vladar Turkov je bil:

- A) cesar,
- B) predsednik,
- C) sultan.

8. Kakšno vero so razširjali Turki?

- E) Krščansko,
- B) muslimansko,
- C) budistično.

9. Ker so se napadi Turkov ponavljali, je vladar ukazal, da so utrdili nekatere kraje, jim zgradili obzidja ter jim podelil:

- A) mestne pravice,
- B) mestna vrata,
- F) priznanja.

10. Posledice turških vpadov na slovensko ozemlje so bile za prebivalstvo:

- A) mile,
- B) neopazne,
- C) zelo hude.

V srednjem veku so tlačani živeli zelo težko. V najemu so imeli fevdalčevo – graščakovo zemljo, zato so mu morali plačevati vedno **višje dajatve** in opravljati vedno **daljšo tlako**. Plačevati so morali še za fevdalno vojsko, ki pa jih ni branila pred Turki.

Težko življenje kmeta v srednjem veku

TLAČAN – podložnik, ki je dolžen opravljati tlako fevdalcu oziroma zemljiškemu gospodu
TLAKA – podložniško obvezno neplačano delo za zemljiškega gospoda

Poleg tega je zaradi hudih **nalezljivih bolezni** (zlasti zaradi kuge) umrlo ogromno ljudi. K težkemu položaju pa so pripomogli še **Turki**, ki so napadali, kradli in pobijali prebivalstvo. Zaradi vsega tega so se kmetje začeli upirati svojim fevdalcem.

UBOGA GMAJNA – ubogo ljudstvo
DRAJNA – pesem
KEVDRI – kleti

Preberi si pesem uporniških kmetov. Na podlagi pesmi opiši kmečki punt. Ugotovi, po čem so se puntarji med seboj prepoznavali.

LE VKUP UBOGA GMAJNA

Le vkup, le vkup, uboga gmajna!
Heja, hejo!
Za staro pravdo zdaj bo drajna.
Heja, hejo!
Zimzelen, za klobuk!
Punt naj reši nes tlačanskih muk!

Le vkup, v poslednji boj tlačani!
Heja, hejo!
Sedaj se kmečka gmajna brani,
heja, hejo!
Puško, meč, kopje v dlan!
Bije za svobodo se tlačan!

Iz grajskih kevdrov teče vino,
heja, hejo!
Zažgali grofu so graščino
heja, hejo!
Grad gori, grof beži,
vino teče, naj, če teče kri!

Kmetje so se povezali v Kmečko zvezo. Zahtevali so, da se upoštevajo dajatve iz »**stare pravde**« – urbarja, v katerem so bile popisane dajatve. Sami sebe so imenovali puntarji. Imeli so svoje znake: petelinje pero, na zastavah narisan kmečki čevljin in z zimzelenom okrašene klobuke.

Oglej si sliko in opiši orožje kmetov.

Srečanje tolminskih puntarjev z grofom Coroninijem (slika Toneta Kralja)

Kmetje niso imeli orožja, zato so se borili s kmečkim orodjem. Prihajalo je do večjih in manjših uporov. Velikih uporov je bilo pet, manjših pa je bilo več kot 240. Največji upor na Slovenskem je izbruhnil okoli leta 1515 in je zajel večino slovenskega ozemlja. V njem je sodelovalo okoli 80.000 kmetov.

Območja kmečkih uporov v slovenskih deželah

STARA PRAVDA – v urbarjih zapisana višina dajatev in tlake
KUGA – huda nalezljiva bolezen bezgavk, krvi in pljuč

Toda kmetje so bili slabo organizirani, imeli so neprimerno orožje in bili so vojaško slabo izurjeni. Zato noben kmečki upor ni uspel. Seveda so se fevdalci za vsak punt maščevali. Ujete kmete so mučili in obešali, domove pa so jim požgali. Zato je bilo veliko begunskih družin. Za povrnitev škode so fevdalci kmetom naložili še dodaten davek – puntarski davek.

Maščevanje zmagovalcev nad ujetimi puntarji je bilo okrutno. Veliko kmetov so pohabili, odsekali so jim roke, odrezali nosove in ušesa. Vstajniškega vodjo Bega Gubca – Matijo so po ukazu takratnega zagrebškega škofa in hrvaškega bana kronali z razbeljeno krono in nadeli so mu goveji nagobčnik. Čeprav se je večina kmečkega punta razširila v Posavje, Obsotelje in hrvaško Zagorje, je razburjal prebivalstvo tudi ob cesti Celje–Maribor–Gradec. Po tej cesti se je vil strašni sprevod. V njem so v Gradec vodili na sojenje zajete puntarje s Štajerske. Prikovani so bili na dolgi in težki verigi (imela naj bi kar 900 členov). Večina puntarjev je bila obsojena na smrt, nekateri pa so bili obsojeni na dosmrtno delo na galejah.

(Povzeto po: Novi tednik, 3. 4. 2007)

Preberi zgornje besedilo in opiši, kako so se fevdalci maščevali nad upornimi kmeti.

Maščevanje nad puntarjem

ALI VEŠ,
... da je cesar kmetom prepovedal združevanje v zvezo, in ker ga niso ubogali, je punt krvavo zadušil?
... da so se kmečki upori nadaljevali vse do leta 1848?

Razmisli, ali se tudi v današnjem času dogajajo »punti«. Kdo se upira in zakaj?

Upori niso uspeli. Vendar je slovensko ljudstvo po dolgih stoletjih prvič zahtevalo svobodo. Upori so rušili in načeli moč fevdalcev. To so bili **prvi začetki propadanja fevdalnega reda**.

4.1 | PONOVI MO

Ob miselnem vzorcu utrdi znanje. Pripravi govorno vajo o kmečkih uporih in jo predstavi sošolcem. Miselni vzorec lahko prerišeš v zvezek in ga dopolniš z ilustracijami. Bodi čim bolj izviren.

VZROKI UPOROV

- vse večje dajatve in tlaka,
- nalezljive bolezni (kuga),
- napadi Turkov.

KMEČKA ZVEZA

- vanjo so se povezali puntarji.
- Prepoznali so se po:
- petelinjem peresu,
 - zimzelenu za klobukom,
 - kmečkem čevlju na zastavi.

VZROKI ZA PORAZ

- slaba organiziranost,
- slaba oborožitev,
- kmetje niso bili vojaško izurjeni.

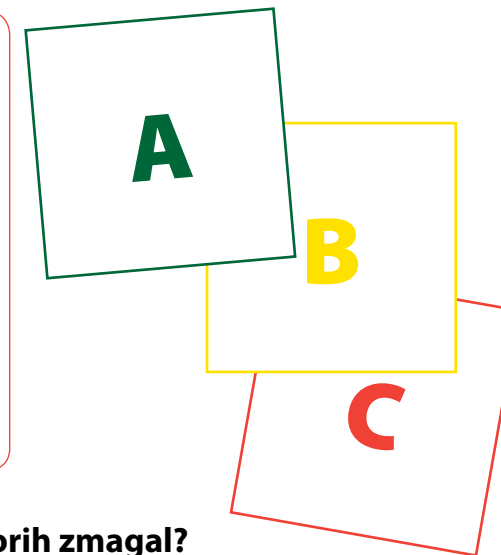

POSLEDICE KMEČKIH UPOROV

- mučenje in obešanje kmetov,
- požgani domovi, begunci,
- dodatni davek – »puntarski davek«,
- prvi začetki propadanja fevdalizma.

S pomočjo KVIZA ponovi usvojeno snov. Z izdelanim kartončkom boš pokazal, za kateri odgovor si se odločil. Učitelj bo glasno prebral vprašanje in možne odgovore, ti pa se odloči, kateri odgovor je pravilen, in dvigni ustrezen kartonček. Z učiteljem preverite pravilnost odgovora in pravilni odgovor zapišite na tablo. Po končanem kvizu pravilne odgovore prepiši v zvezek.

1. Kateri so bili glavni vzroki za pojav kmečkih uporov?

- A) Roparski pohodi, želja po fevdalni zemlji;
- B) višje dajatve, nalezljive bolezni, turški vpadi;
- C) pomanjkanje obdelovalne zemlje, slaba letina.

2. Kaj so puntarji zahtevali?

- A) Popravilo koč,
- B) svojo zemljo,
- C) upoštevanje dajatev iz »stare pravde«.

3. Puntarji so se med seboj prepoznavali po:

- A) petelinjih peresih, zimzelenu,
- B) pavjih peresih, rožmarinu,
- C) narodni noši in pokrivalu.

4. S čim so se uporniki borili?

- A) S puškami,
- B) s kmečkim orodjem,
- C) s sabljami.

5. Večjih puntov je bilo:

- A) 8,
- B) 10,
- C) 5.

6. Kdo je v uporih zmagal?

- A) Fevdalci,
- B) kmetje,
- C) Turki.

7. Kako so se maščevali fevdalci?

- A) Z mirnim dogovorom,
- B) s pravičanjem na sodišču,
- C) z mučenjem in pobijanjem puntarjev.

8. Matija Gubec je bil:

- A) vodja punta,
- B) janičar,
- B) graščak.

9. Družine pobitih puntarjev so postale:

- A) lastniki zemlje,
- B) begunci,
- C) ujetniki.

10. Kakšno daljnosežno posledico so imeli kmečki panti?

- A) Začetek propadanja fevdalizma,
- B) prvo svetovno vojno,
- C) propad krščanstva.

5 REFORMACIJA NA SLOVENSKEM

Predstavljaš si, da si tlačan, ki posluša molitev v latinščini in ne v svojem jeziku. Si kaj razumel? Kako se ob tem počutiš? Kaj meniš, kako so se počutili tlačani, ko so poslušali mašo v latinskem jeziku?

»In nómine Patris, et Fílii, et Spíritus Sancti. Amen.
»In nómine Patris, et Fílii, et Spíritus Sancti. Amen.

*Pater noster, qui es in caelis:
sanctificétur nomen tuum;
advéniat regnum tuum;
fiat volúntas tua, sicut in caelo et in terra.
Panem nostrum cotidiánum da nobis hódie;
et dimítte nobis débíta nostra,
sicut et nos dimíttimus debitóribus nostris;
et ne nos indúcas in tentatiónem;
sed líbera nos a malo. Amen.«*

REFORMA – sprememba

Ob koncu srednjega veka si je duhovščina nakopičila ogromno bogastva – zemljo, stavbe in gozdove. Dobila ga je od vernikov, ki so morali duhovščini plačevati za to, da so jim odpustili grehe. Pomembni duhovniki so živeli v enakem razkošju kakor plemstvo. Veliko so se zabavali. Navadni duhovniki pa so bili enako revni kakor ljudstvo. Maše in verske knjige so bile v latinščini, tako da jih ljudje niso razumeli. Zato se je v Evropi pojavilo novo versko gibanje – **reformacija**. To gibanje je hotelo Cerkev spremeniti in jo »poboljšati«. Začetnik gibanja je bil nemški duhovnik **Martin Luther**. Enotna katoliška Cerkev se je zato razklala na dva dela: na protestantizem in rimskokatoliško cerkev.

Martin Luther – začetnik reformacije

Na medmrežju poišči še več podatkov o Martinu Luthru. Predstavi jih sošolcem.

Tudi na Slovenskem se je to gibanje razširilo pod imenom **protestantizem**. Najbolj pomembna osebnost slovenskega protestantskega gibanja je bil duhovnik **Primož Trubar**. Želel je, da bi se lahko vsi ljudje šolali. Tako bi lahko v svojem jeziku brali verske knjige, predvsem Sveto pismo. Zato je začel pisati knjige v narečju, ki so ga govorili v osrednji Sloveniji. Prvi sta bili **Katekizem** in **Abecednik**, ki sta izšli leta 1550. Katekizem je bila knjiga, ki je poučevala osnove krščanskega nauka. Abecednik pa je bil učbenik za učenje abecede. To sta bili PRVI SLOVENSKI tiskani KNJIGI. V času protestantizma so v slovenščini pisali še drugi pisci: Jurij Dalmatin in Adam Bohorič.

ALI VEŠ,

... da je Primož Trubar že leta 1530 začel širiti reformacijske ideje?

Ker je želel spremembe, ki cerkvenim vodjem niso bile všeč, je moral večkrat v izgnanstvo.

Primož Trubar

S tem je bil postavljen **temelj** za živahni slovenski **knjižni** in **kulturni razvoj**. Skupni knjižni jezik je povezal slovensko ljudstvo v celoto. Ljudje so se vse bolj začeli zavedati svoje pripadnosti narodu.

Ker je bil Primož Trubar tako pomemben za slovenski narod, se ga spominjamo vsako leto 31. oktobra, ko praznujemo državni praznik - **dan reformacije**.

Dobro si oglej bankovec nekdanjega slovenskega denarja in kovanec. Kdo je upodobljen na njiju? Razmisli, katera denarna enota je na posameznih denarnih sredstvih in katero uporabljamo zdaj.

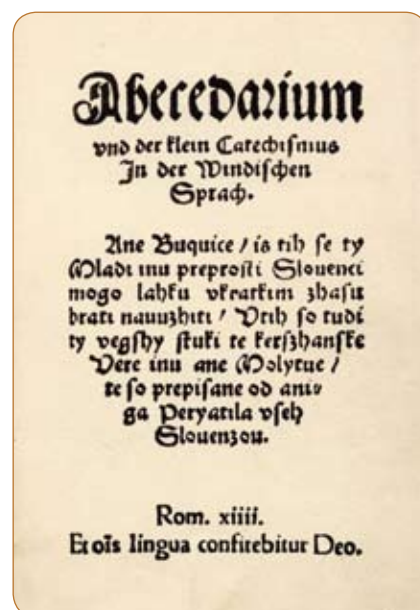
Razmisli, kako bi vplivalo na slovenski narod, če Trubar ne bi napisal Katekizma in Abecednika. Napiši spis na to temo.

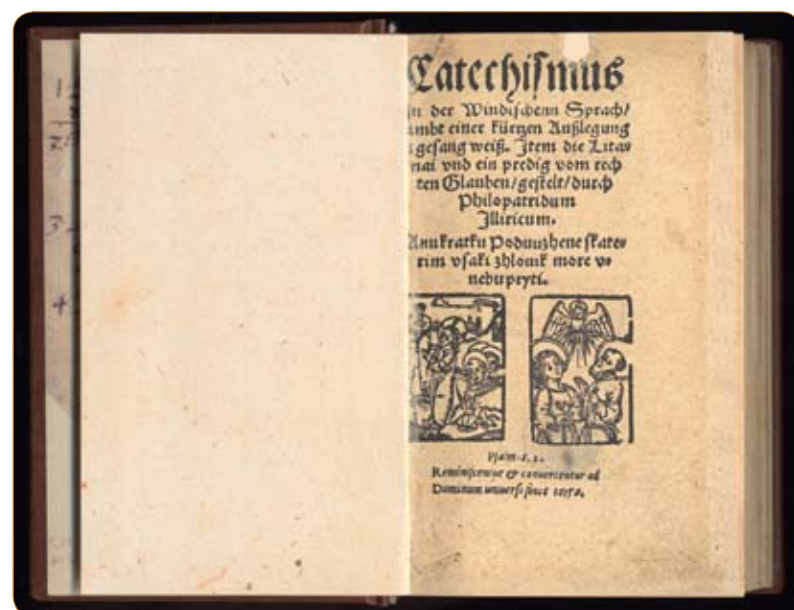
Slovenski bankovec

Kovanec za 1 evro

Abecednik (leta 1550)

Prva stran Trubarjevega Katekizma (leta 1550)

5.1 | PONOVI MO

Ob miselnem vzorcu utrdi naučeno snov. Sošolcu napiši tri vprašanja, sam pa poskušaj odgovoriti na njegova.

VZROKI

- Kopicenje bogastva na račun vernikov (gozdovi, zemlja, stavbe ...);
- maše in knjige so bile v latinskem jeziku – ljudje jih niso razumeli;
- želja po spremembi in »poboljšanju« Cerkve.

PROTESTANTIZEM NA SLOVENSKEM

Najbolj pomemben pisec je bil Primož Trubar, ker:

- je želel, da bi ljudje brali, molili in se šolali v svojem jeziku;
- je napisal Katekizem in Abecednik – prvi slovenski tiskani knjigi (1550);
- so ga zaradi tega večkrat izgnali.

POSLEDICE

- Postavljen temelj slovenskemu knjižnemu in kulturnemu življenju;
- skupni knjižni jezik je povezal Slovence v celoto;
- ljudje so se začeli zavedati, da pripadajo slovenskemu narodu.

REFORMACIJA NA SLOVENSKEM

31. oktober – dan reformacije

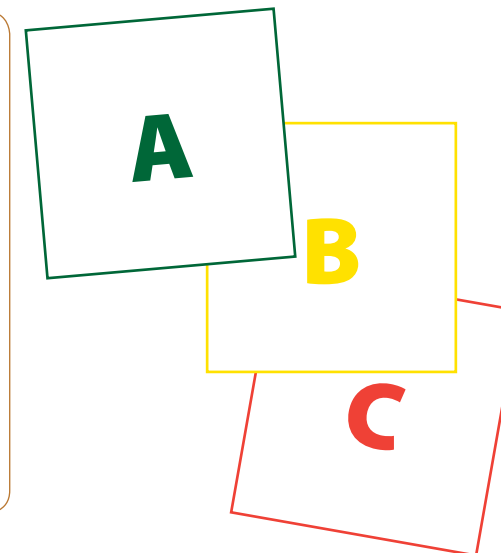

S pomočjo KVIZA ponovi usvojeno snov. S kartončkom boš pokazal, za kateri odgovor si se odločil.

Učitelj bo glasno prebral vprašanje in možne odgovore, ti pa se odloči, kateri odgovor je pravilen in dvigni ustrezen kartonček.

Z učiteljem preverite pravilnost odgovora in pravilni odgovor zapišite na tablo.

Po končanem kvizu pravilne odgovore prepisi v zvezek.

1. Kateri so bili glavni vzroki za pojav reformacije?

- A) Neuspeli kmečki upori,
- B) pokvarjena in bogata duhovščina,
- C) želja po tiskanih knjigah.

2. Kdo je začetnik reformacije pri nas?

- A) Martin Luther King,
- B) Martin Luther,
- C) Primož Trubar.

3. Kako se imenuje reformacija v slovenskem prostoru?

- A) Protestantizem,
- B) komunizem,
- C) prostozidarstvo.

4. Trubar je napisal:

- A) Slavo Vojvodine Kranjske,
- B) Abecednik in Katekizem,
- C) Sveto pismo.

5. Katekizem je:

- A) knjiga z osnovami krščanskega nauka,
- B) knjiga za učenje abecede,
- C) pesmarica.

6. Abecednik je:

- A) telefonski imenik,
- B) knjiga z osnovami krščanskega nauka,
- C) učbenik za učenje abecede.

7. Kako se je na reformacijsko gibanje odzvala Cerkev?

- A) S pregonom reformatorjev,
- B) z navdušenjem,
- C) s pridiganjem v slovenskem jeziku.

8. Katekizem in Abecednik sta za Slovence pomembna zato, ker:

- A) sta bili prvi dramski deli,
- B) sta temelj slovenskega kulturnega in knjižnega razvoja,
- C) sta napisani v latinščini.

9. Katekizem in Abecednik sta bila napisana v:

- A) osrednjem slovenskem narečju,
- B) gorenjskem narečju,
- C) prekmurskem narečju.

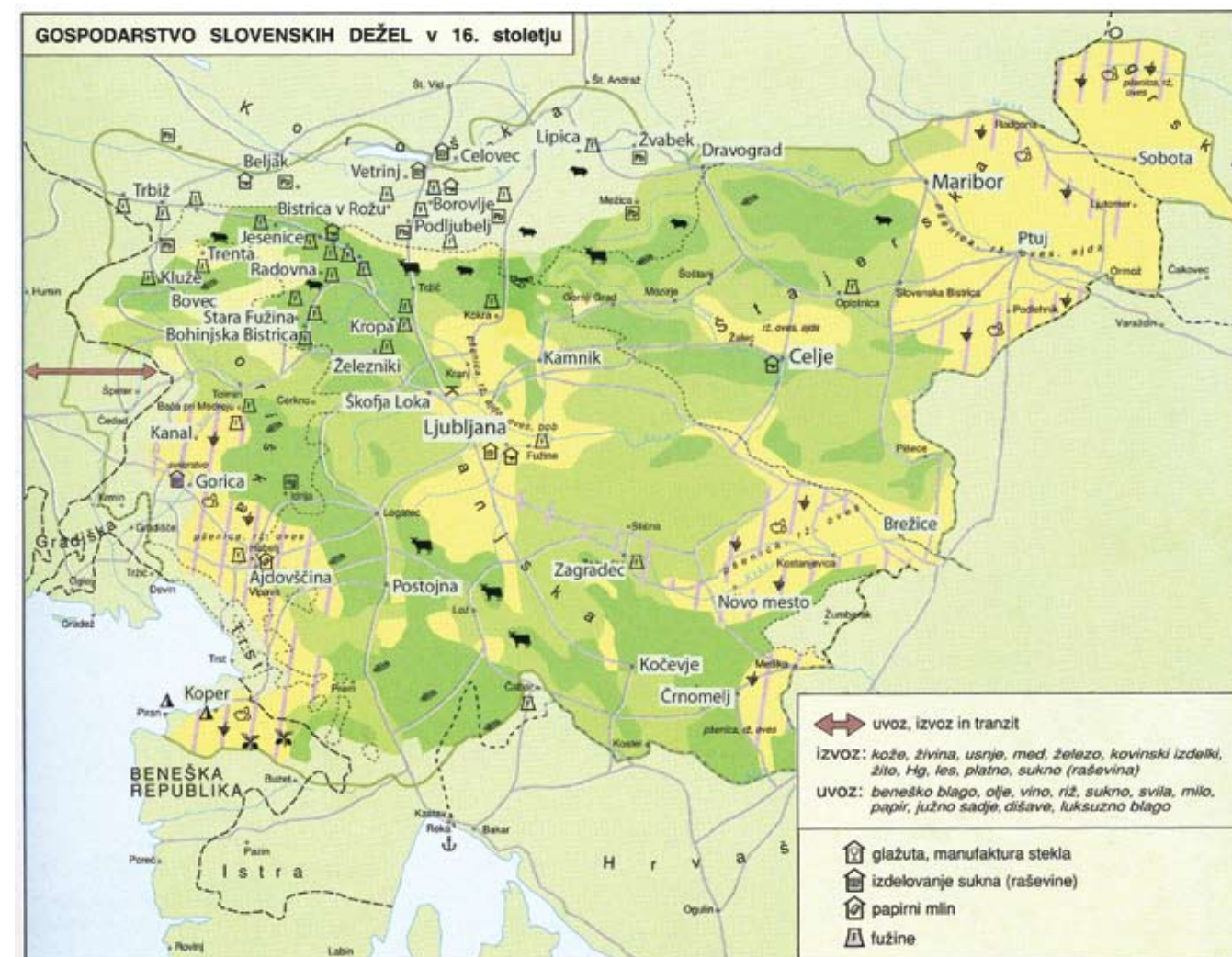
10. S katerim praznikom se spomnimo na Trubarja?

- A) Marijino vnebovzetje,
- B) dan državnosti,
- C) dan reformacije.

6 ZAČETKI OBRTI IN INDUSTRIJE

Konec srednjega veka so na Slovenskem začela nastajati mesta. Do konca 15. stoletja je nastalo 25 mest. V njih so živeli številni obrtniki in trgovci. Med mesti se je začela počasi širiti trgovina z različnimi izdelki. Zaradi večanja števila prebivalstva je naraščalo število prebivalcev tudi v mestih. Zato so se povečale tudi potrebe po različnih izdelkih in storitvah. Tako so se na Slovenskem začele razvijati različne dejavnosti: fužinarstvo in rudarstvo, trgovina in tovarništvo, brodarjenje in splavarjenje ter glažute, kjer so izdelovali steklo. Delavci so delali od jutra do večera, le ob praznikih so imeli dela prost dan.

Gospodarstvo slovenskih dežel v 16. stoletju

Oglej si zemljevid in izpiši, s katerimi dejavnostmi so se ljudje ukvarjali v tistem času.

6.1 | FUŽINARSTVO IN RUDARSTVO

Poskušaj se spomniti, kako so ljudje odkrili kovino. O tem ste govorili že v lanskem šolskem letu. Če ne bo šlo, z učiteljem skupaj obnovite znanje.

Ponekod na Gorenjskem so se kmečki podložniki ukvarjali s pridobivanjem in predelavo železa. Za poganjanje mehov in kladiv so začeli uporabljati vodno silo. Zato so predelavo rude v železo preselili k rekam in potokom. Tako so nastale **fužine**. Na Kranjskem jih je bilo več kot 30. Uvedli so tudi visoke talilne peči – **plavže**.

Stari plavž v Dvoru pri Žužemberku

Vigenjc Vice je edina ohranjena kovačnica za ročno kovanje žebeljev v Kropi. V njem so kovali še v prvi polovici 20. stoletja. Zdaj je muzejski objekt

Ob plavžih so postavljali še manjše fužinice, kjer so izdelovali končne izdelke: kopja, žico, pločevino, mreže, vzmeti, sekire, pluge, nože, šila ... Najpomembnejše pa je bilo izdelovanje žebeljev, ki so jih prodajali v Italijo. Do tja so jih tovorili kmečki tovarniki na konjih.

FUŽINA – topilnica, kovačnica
PLAVŽ – velika pokončna peč za taljenje rude

Kovači, natisnjeno v Valvasorjevi knjigi Slava vojvodine Kranjske

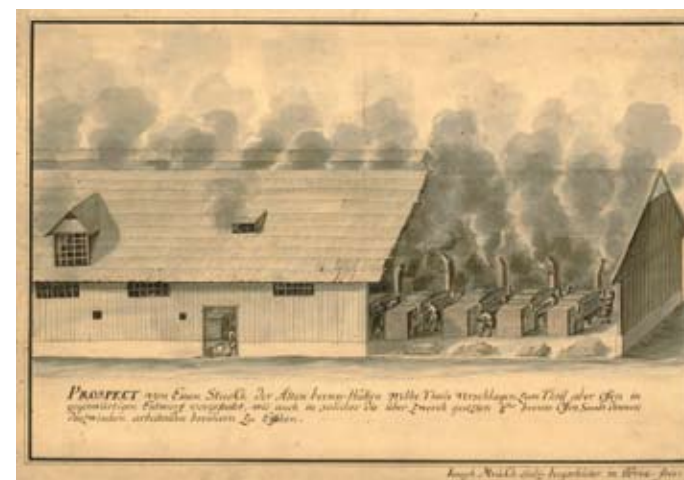
V rudarstvu in fužinarstvu je delalo veliko ljudi: rudarji, fužinarji, kovači, drvarji, oglarji in tovarniki, ki so bili osebno svobodni. Delale so tudi ženske in otroci. Imeli so dolg in naporen delovnik.

Razmisli, zakaj so bili za pridobivanje železa iz železove rude pomembni tudi drvarji in oglarji.

V tem času so v Idriji odkrili tudi rudnik živega srebra, ki je prinašal velike dobičke. Prvi rudarji so prišli iz Nemčije, pozneje pa so usposobili in zaposlovali tudi domačine. V rudniku so bili zaposleni rudarji, drvarji, oglarji, delavci pri žgalnih pečeh, lončarji (za lonce z rudo) in tovarniki.

Postopek pridobivanja živega srebra iz rude so izpopolnili sredi 16. stoletja. Rudo so naložili na kup in segrevali, dokler se iz nje ni izločilo živo srebro.

Žgalnica živega srebra v 18. stoletju v Idriji

Ugotovi, kaj je z rudnikom živega srebra danes. Ali še obratuje?

Živo srebro je edina tekoča kovina

Cinabaritna ruda, iz katere pridobivajo živo srebro

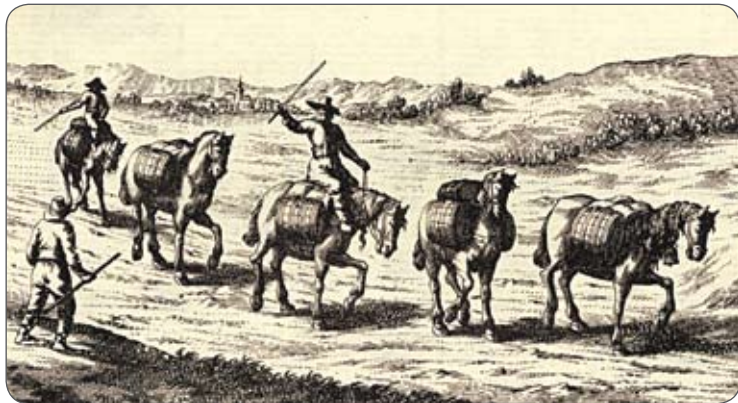
Napiši krajši spis o pridobivanju živega srebra, vanj pa smiselno vključi vse naštete poklice.

6.2 | TRGOVINA IN TOVORNIŠTVO

Proti koncu srednjega veka se je močno razvila tudi trgovina, saj so obrtniki pridelali vedno več blaga, ki so ga lahko prodali.

Trgovsko blago tistega časa je bilo žito, živina, vino, med, različne surovine in obrtniški izdelki. V mestih in med plemiči se je povečalo število kupcev. Pomembna je postala tudi trgovina na dolge razdalje.

Kmečki tovarniki so gnali iz Panonske nižine čez slovensko ozemlje proti Italiji letno tudi po 20 tisoč glav živine in pretovorili do 200 tisoč govejih kož. V nasprotno smer pa so tovorili najrazličnejše blago. Količina blaga, ki jo je na hrbtu nosil en konj, je bila odvisna od vrste tovara in zmogljivosti konj.

Tovorniki, natisnjeno v Valvasorjevi knjigi Slava vojvodine Kranjske

Čez slovenske dežele je potekala pomembna trgovska pot od severovzhoda proti jugozahodu in nazaj.

Spodnjo preglednico preriši v zvezek. Nato našteto trgovsko blago razvrsti tako, da določiš, v katero smer so jo tovorili: živila, vino, južno sadje, surovine, začimbe, olje, dragoceni izdelki, živina.

Utemelji svojo razporeditev. Povej, glede na kaj si se odločal, kam boš razvrstil našteto tovarno blago.

Od severovzhoda proti jugozahodu:	Od jugozahoda proti severovzhodu:

Vsi izdelki v naših trgovinah morajo biti označeni, od kod izvirajo (poreklo). Doma poišči pet različnih tujih izdelkov. Na embalaži poišči njihovo poreklo in ga zapiši. Nato poskušaj ugotoviti, kako je prišel izdelek v Slovenijo.

Kaj meniš, koliko časa danes potuje izdelek, na primer s Kitajske. Primerjaj, koliko časa bi za to porabili nekoč, ko so tovorili še s konji. Pomaga ti lahko tudi učitelj.

6.3 | BRODARJENJE IN SPLAVARJENJE

V srednjem veku je bilo zgrajenih malo cest, še manj je bilo mostov. Zato je promet potekal večinoma po rekah z brodovi. Dolga stoletja so bile večje reke (npr. Sava) glavne prometne poti. **Brodarjenje** pa je bilo pomembno tudi za prevažanje ljudi in tovora z enega brega reke na drugega.

Nekoliko pozneje so se ljudje začeli ukvarjati tudi s **splavarstvom**. To je prevažanje lesa po rekah na dolge razdalje. Koliko lesa so lahko prepeljali, je bilo odvisno od hitrosti toka in vodnatosti rek.

Naši glavni splavarski reki sta bili Drava in Sava. Splavarstvo se je razvijalo skupaj z lesno trgovino.

Reki Drava in Sava sta povezovali z gozdovi bogata alpska in predalpska območja in pokrajine na severu Balkanskega polotoka. Ker sta imeli primeren padec in zadostno količino vode, sta omogočali splavarjenje spomladi, poleti in jeseni, le pozimi so splavarji lahko počivali.

Splav na Dravi

6.4 | GLAŽUTE

Spomni se snovi iz sedmega razreda pri naravoslovju, ko ste govorili o naravnih in izdelanih snoveh. Še znaš povedati, kako izdelujejo steklo?

Naravni viri gozdov (kremenov pesek, les, vodna energija) so omogočili razvoj steklarstva. Pri nas se je steklarstvo najprej pojavilo na južnem in severnem Pohorju. Bilo je pomembna dejavnost, dokler ga niso ukinili.

S steklarstvom so se ukvarjali že v dveh samostanskih steklarnah kartuzije v Žičah. Za svojo dejavnost so žički steklarji uporabljali les iz pohorskih gozdov. Izdelovali niso samo votlega stekla, to je posod, temveč tudi steklo za šipe.

Steklopihač

GLAŽUTA – nekdani preprost obrat za izdelovanje stekla

Pohorske steklarne so bile majhne steklarske delavnice ali **glažute**. V 19. stoletju so jih nadomestile srednje velike steklarne in večji industrializirani steklarski obrati. V njih so izdelovali naravno obarvano, razbarvano in barvno steklo različnih vrst. Na Pohorju je bilo nekoč 15 steklarn.

6.5 | PONOVI MO

Ob miselnem vzorcu utrdi novo snov.

FUŽINARSTVO

- Pridobivanje in predelava železa.
- Izkoriščanje vodne sile.
- Uvedba novih talilnih peči – plavžev.
- Izdelovali so: žeblice, kopja, žico, pločevino, mreže, vzmeti, sekire, pluge, nože, šila.

RUDARSTVO

- Odkrili so rudnik živega srebra v Idriji.
- Prvi rudarji iz Nemčije.
- Priučitev slovenskih rudarjev.
- Dolg delavnik, zaposlene cele družine.

GLAŽUTE

- Predvsem na območju Pohorja.
- Dobri naravni pogoji in surovine.
- Izdelovali so: votlo steklo – posode in steklo za šipe.
- Delovalo je 15 steklarn.

BRODARSTVO IN SPLAVARSTVO

- Rečne poti so bile nekoč zelo pomembne.
- Glavni reki: Sava in Drava.
- Prevoz ljudi in tovora.
- S splavarjenjem se začne trgovina z lesom.

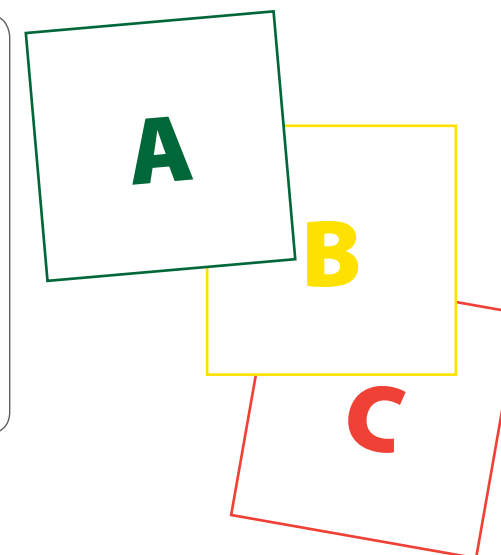

TRGOVINA IN TOVORNIŠVO

- Obrtniki izdelali vedno več izdelkov.
- Začetek prodaje, vedno več kupcev.
- Trgovino so razširjali tovarniki.
- Čez Slovenijo potekala pomembna trgovska pot.

S KVIZOM preveri svoje znanje. S sošolcem delata v paru. Najprej prvi prebere vprašanje in možne odgovore, drugi pa se odloči, kateri odgovor je pravilen, in dvigne ustrezen kartonček. Nato vlogi zamenjata. Zapisujte si izbrane odgovore in jih z učiteljem preverite. Po končanem kvizu pravilne odgovore v celih povedih prepiši v zvezek.

1. Najpomembnejši izdelek fužin so bili:

- A) plugi,
- B) noži,
- C) žeblice.

2. Za poganjanje mehov in kladiv so v fužinah začeli izkoriščati:

- A) kmečke podložnike,
- B) konje,
- C) vodno silo.

3. V Idriji so konec srednjega veka odkrili rudnik:

- A) živega srebra,
- B) cinka in svinca,
- C) zlata.

4. Delavci v fužinah in rudnikih so bili:

- A) svobodni,
- B) sužnji,
- C) plemiči.

5. Čez Slovenijo je včasih potekala pomembna prometna pot. Kaj so tovorili?

- A) Puške, pištole, eksploziv,
- B) sužnje, čaj, kavo,
- C) živila, surovine, živino.

6. Blago so čez Slovenijo tovorili:

- A) plemiči s kočijami,
- B) tovarniki na konjih,
- C) gusarske ladje.

7. Dolga stoletja so bile večje reke glavne prometne poti, ker:

- A) ni bilo ustreznih cest in mostov,
- B) ker so imeli boljše ladje kot kočije,
- C) so že takrat skrbeli za okolje.

8. V katerem letnem času so splavarji počivali?

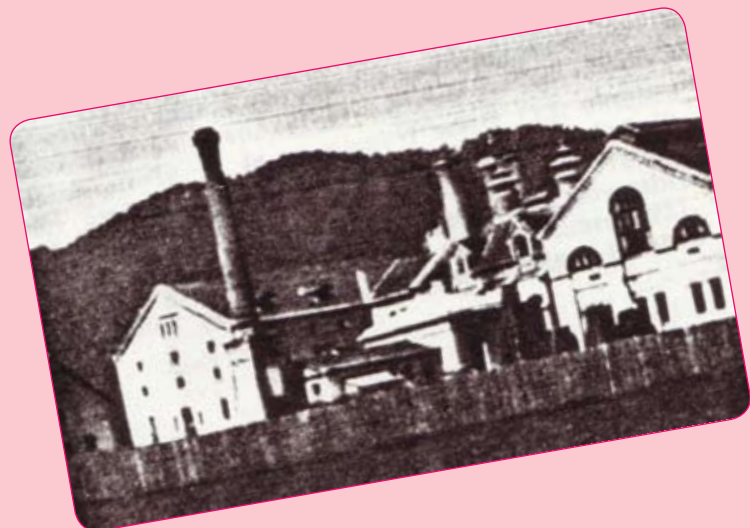
- A) Spomladi,
- B) jeseni,
- C) pozimi.

9. Naši glavni splavarski reki sta bili:

- A) Sora in Krka;
- B) Sava in Drava;
- C) Dragonja in Rižana.

10. Glažute so bile:

- A) majhne steklarske delavnice,
- B) preproste kovačnice,
- C) broderske postojanke.

7 ŽIVLJENJE SLOVENCEV V HABSBURŠKI MONARHIJI DO I. SVETOVNE VOJNE

Slovenci so v preteklosti živeli pod različnimi gospodarji in tudi v različnih državah. Na podeželju so Slovenci govorili slovensko. V mestih pa so govorili še jezik države, v kateri so takrat živeli.

Razmisli in naštej, katere jezike so Slovenci govorili v svoji zgodovini.

Največji vpliv na Slovence so imeli nemški vladarji Habsburžani. Ko so Slovenci živeli pod njihovo oblastjo, se je občutno izboljšal položaj prebivalcev, predvsem kmetov. Zmanjšali so tlako, uvedli so sodniške službe, otroci pa so morali obiskovati šolo. Cerkvi so odvzeli oblast. Od takrat naprej je morala služiti državi. Izboljšale so se prometne povezave, razvijati so se začele obrti. Na Slovenskem so začeli saditi krompir in koruzo. Uporabljati so začeli nova orodja in obdelovati zemljo na sodobnejši način.

Cesarica Marija Terezija je uvedla veliko sprememb

Cesar Jožef II., sin Marije Terezije

MONARHIJA – oblika vladavine, kjer pripada najvišja oblast vladarju (na primer cesarju)

Habsburžani so zahtevali, da se v njihovi monarhiji govori le en jezik – nemščina. Vseeno pa se je v slovenskem ljudstvu začela prebujati narodna zavest. Slovenski izobraženci so začeli pisati knjige v slovenskem jeziku.

V knjižnici poišči Linhartovo komedijo »Matiček se ženi«. Preberite in dramatizirajte odlomek. Bodi pozoren na jezik, ki so ga takrat govorili. Izberi si dva stavka in ju prevedi v današnji jezik.

V 19. stoletju so se pojavile spet nove iznajdbe – parni stroj, ki je poganjal stroje v industriji. Pojavili so se tudi parniki in **železnica**. Napredek je bilo čutiti na vseh področjih. Število prebivalstva se je hitro večalo. To velja še zlasti za mesta, kjer so bile **obrtne delavnice, manufakture in tovarne**, v katerih so delali delavci. Zaradi zaslužka se je v mesta selilo tudi kmečko prebivalstvo.

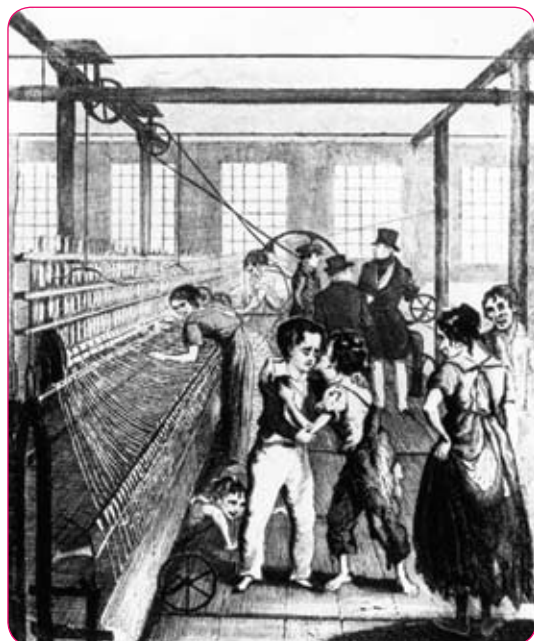

Samassova livarna zvonov v Ljubljani v 19. stoletju

Delavci niso imeli lahkega življenja. Živel so v slabih stanovanjskih razmerah in za nizko plačilo so delali od jutra do večera. Da so delavske družine lahko preživele, so morale delati tudi ženske in otroci – tudi v nemogočih razmerah. Bilo je veliko bolezni in ljudje so umirali prezgodaj.

Razmisli, kako danes živijo delavci in kmetje. Naredi primerjavo z življenjem v preteklosti in ugotovitve predstavi na plakatu.

Delo otrok v tovarni

Delavska hiša v Kropi

MANUFAKTURA

– organizirana rokodelska proizvodnja z delitvijo dela na posamezne faze

Leta 1846 so začeli graditi **prvo železnico na slovenskem ozemlju**. Imenovali so jo **južna železnica**. Povezovala je Dunaj in Trst. V naslednjih letih so zgradili železnico od Celja do Ljubljane. Ob tem dogodku je praznovala vsa Ljubljana. Vlake so vlekle parne lokomotive. Železnica je bila zelo pomembna za Slovence, saj jih je povezala z ostalim svetom. Z železnico je postal prevoz ljudi in blaga hitrejši in udobnejši. Ob njej so odprli tudi nove tovarne in premogovnike.

Na medmrežju poišči podatek, kje v Sloveniji še danes vozijo parne lokomotive.

Parna lokomotiva

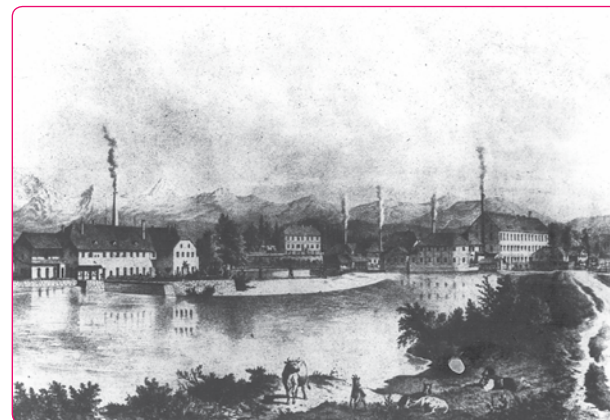
ALIVEŠ,

...da si lahko na ljubljanski železniški postaji ogledaš pravo parno lokomotivo?

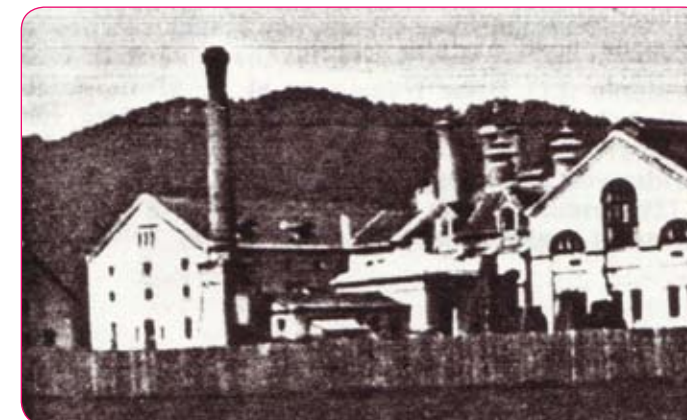

Na medmrežju poišči še več podatkov o železnici na Slovenskem. Poišči slike raznih vrst lokomotiv. Razvrsti jih po časovnih obdobjih in jim pripiši glavne značilnosti.

Ob železnicah so zrasle prve sodobne tovarne in papirnice, kakor na primer papirnica Vevče in pivovarna Union.

Papirnica Vevče leta 1857

Kozlerjeva pivovarna v Ljubljani leta 1973, danes pivovarna Union

Razmisli, katere značilnosti ima takratna sodobna tovarna. Primerjaj jo z manufakturami in svoje ugotovitve zapiši.

Zaradi obveznega šolanja je naraščalo tudi število izobražencev. Ti so začeli širiti znanje in pisati knjige v slovenskem jeziku. To pa takratni oblasti ni bilo všeč.

Najbolj znana osebnost tistega časa je bil pesnik **France Prešeren**. S svojimi somišljeniki je bil mnenja, da morajo Slovenci postati enaki drugim velikim narodom. To naj bi dosegli z ustvarjanjem književnosti – s pisanjem pesmi in knjig. France Prešeren danes velja za *največjega slovenskega pesnika*.

Druga pomembna osebnost tistega časa je bil **Janez Bleiweis**. Prepričan je bil, da je za Slovence bolj pomemben gospodarski razvoj. S Prešernom sta se dopolnjevala in s svojim delom krepila slovensko narodno zavest.

Pesnik France Prešeren

Janez Bleiweis

Razmisli, zakaj je France Prešeren tako pomemben za Slovence. Na kakšen način smo mu izkazali čast?

V knjižnici poišči Prešernov življenjepis in pesmi ter jih predstavi s plakatom.

7.1 | PONOVI MO

Ob miselnem vzorcu utrdi novo snov.

19. STOLETJE

- Novi parni stroji v industriji, parniki, železnica.
- Hitro večanje prebivalstva (mesta).
- Obrtne delavnice.
- Manufakture, sodobne tovarne.

IZBOLJŠAVE V TEM OBDOBJU

- Predvsem za kmeta, nove sodniške službe, obvezna osnovna šola, odvzeta oblast Cerкви, boljše prometne povezave, rast in razvoj obrti, uvedejo sajenje krompirja in koruze, uporaba novega orodja in nov način obdelovanja zemlje.

PRVA ŽELEZNICA

- imenovana južna železnica (Dunaj–Trst).
- Parni lokomotive.
- Ob železnici nastanejo nove tovarne, premogovniki.
- Povezava slovenskega ozemlja s svetom.

PRVE SODOBNE TOVARNE

- Papirnica Vevče,
- Kozlerjeva pivovarna.

FRANCE PREŠEREN

- Največji slovenski pesnik.
- Želel je, da bi bili Slovenci enakopravni z drugimi narodi.
- 8. februar – kulturni praznik.

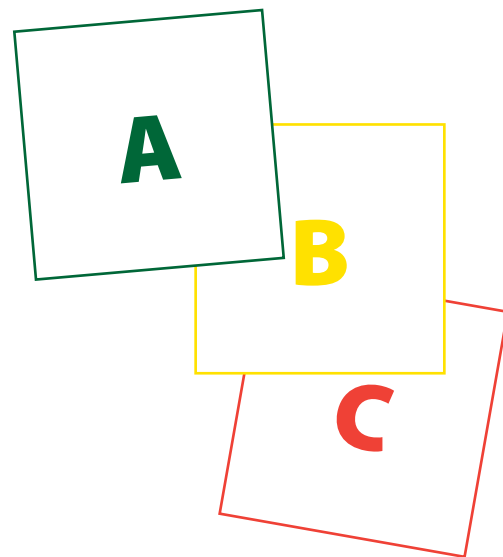

ŽIVLJENJE DELAVCA IN KMETA

- Preseljevanje ljudi v mesta zaradi zaslužka.
- Slabe stanovanjske razmere.
- Težko in dolgotrajno delo (18 ur).
- Delale so ženske in tudi otroci.
- Veliko nesreč, kratka življenjska doba.

S pomočjo KVIZA ponovi snov.
S kartončkom boš pokazal, za kateri odgovor si se odločil.
Učitelj bo glasno prebral vprašanje in možne odgovore. Ti pa se odloči, kateri odgovor je pravilen, in dvigni ustrezeni kartonček.
Z učiteljem preverite, če je odgovor pravilen.
Odgovor zapišite na tablo.
Po končanem kvizu prepisi pravilne odgovore v zvezek.

1. Ali so vsi Slovenci zmeraj živeli pod enim gospodarjem?

- A) Ne,
- B) da,
- C) od nekdanj smo samostojni.

2. Kdo je imel največji vpliv na Slovence v tem obdobju?

- A) Karantanci,
- B) goriški plemiči,
- C) Habsburžani.

3. Česa Habsburžani niso uvedli na slovenskih tleh:

- A) znižali tlake in uvedli novih postopkov kmetovanja,
- B) uvedli slovenščine kot uradni jezik,
- C) uvedli obvezno osnovnošolsko izobraževanje.

4. Kakšno življenje so imeli delavci in kmetje?

- A) Zanimivo,
- B) težko,
- C) lahko.

5. Kako se je imenovala prva slovenska železnica?

- A) Južna,
- B) severna,
- C) vzhodna.

6. Prva železnica je bila pomembna, ker:

- A) so po njej vozile prve parne lokomotive,
- B) je prevažala blago in živino,
- C) je povezala slovensko ozemlje s svetom.

7. Kaj se je razvilo iz obrtnih delavnic in manufaktur?

- A) Trgovine,
- B) skladišča,
- C) prve sodobne tovarne.

8. Delo, ki ga ni napisal France Prešeren, je:

- A) Sonetni venec,
- B) Pastirci,
- C) Krst pri Savici.

9. Najbolj pomemben slovenski pesnik je:

- A) Anton Aškerc,
- B) Ivan Minatti,
- C) France Prešeren.

10. Kdaj se spomnimo Franceta Prešerna?

- A) Na dan samostojnosti,
- B) na kulturni praznik,
- C) na božič.

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Družboslovje 8

ISBN 978-961-234-756-7

9 789612 347567